

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЦЕНТРАЛЬНОУКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО
КРЕМЕНЧУЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА ОСТРОГРАДСЬКОГО
КІРОВОГРАДСЬКИЙ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ
ЕКСПЕРТНО-КРИМІНАЛІСТИЧНИЙ ЦЕНТР МВС УКРАЇНИ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
Частина 1.

м. Кропивницький, 16 листопада 2023 року



Кропивницький-2023

УДК 341
А – 69

*Рекомендовано до друку кафедрою права та правоохоронної діяльності
Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка
(протокол № 5 від 05.12.2023 р.).*

Упорядники: Чернік С. Д. – кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри права та правоохоронної діяльності ЦДУ імені В. Винниченка; Трошкіна К. Є. – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри права та правоохоронної діяльності ЦДУ імені В. Винниченка.

Актуальні проблеми національного законодавства: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Кропивницький, 16 листопада 2023 року. Частина 1. Кропивницький, 2023. 92 с.

У збірнику подаються доповіді учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції, в яких розглядаються актуальні проблеми історії, теорії держави і права, конституційного, цивільного, сімейного, адміністративного, кримінального та інших галузей права.

Матеріали друкуються в авторській редакції

©Автори статей, 2023.
© ЦДУ імені В. Винниченка, 2023.

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ КОНФЕРЕНЦІЇ

Соболь Є. Ю. – голова організаційного комітету, доктор юридичних наук, професор, ректор Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка (м. Кропивницький);

Коломоєць О. Д. – кандидат юридичних наук, доцент, провідний фахівець з організації наукової роботи Кіровоградського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України, т.в.о. завідувача кафедри тактико-спеціальної підготовки факультету №2 Донецького державного університету внутрішніх справ (м. Кропивницький);

Мех Ю. В. – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри адміністративного права та адміністративної діяльності Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (м. Харків);

Мілова Т.М. – кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри права та правоохоронної діяльності Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка (м. Кропивницький);

Настюк В. Я. – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри адміністративного права та адміністративної діяльності Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, член-кореспондент Національної академії правових наук України, Заслужений діяч науки і техніки України (м. Харків);

Окопник О. М. – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри права та правоохоронної діяльності Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка (м. Кропивницький);

Скрипник В. Л. – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри фундаментальних і галузевих юридичних наук Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського (м. Кременчук);

Трошкіна К.Є. – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри права та правоохоронної діяльності Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка (м. Кропивницький);

Хребтова А. А. – кандидат наук з державного управління, доцент кафедри фундаментальних і галузевих юридичних наук Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського (м. Кременчук);

Чернік С. Д. – кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри права та правоохоронної діяльності Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка (м. Кропивницький).

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ I.

Історія та теорія держави і права, філософія права

<i>Митрофанов І.І.</i> Поняття суддівської етики та її правове підґрунтя.....	6
<i>Бедрій М.М.</i> Усні форми українського звичаєвого права: деякі історико-юридичні аспекти.....	9
<i>Зеленко І.П.</i> Поняття «преюдиція»: підходи до розуміння.....	12

СЕКЦІЯ II.

Конституційне право; муніципальне право

<i>Кірін Р.С.</i> Поняття смарт-сіті права.....	15
<i>Рябовол Л.Т.</i> Конституціоналізм як європейська цінність для України.....	18

СЕКЦІЯ III.

Цивільне право і цивільний процес; сімейне право

<i>Заїка Ю.О.</i> Конституційний принцип недоторканості житла в умовах воєнного стану.....	23
<i>Короєд С.О.</i> Питання відшкодування державою збитків за використання у військових цілях нерухомого майна громадян за відсутності рішення про його реквізицію.....	26
<i>Пожоджук Р. В.</i> Окремі аспекти законодавчого регулювання нікчемності умов споживчих договорів.....	29
<i>Трошкіна К.Є.</i> Камкординг як порушення авторського права.....	31
<i>Чернік С.Д.</i> Правове забезпечення таємниці усиновлення.....	34

СЕКЦІЯ IV.

Трудове право; право соціального забезпечення

<i>Андросович Н.К.</i> Врегулювання правових відносин під час простою у період воєнного стану.....	37
--	----

СЕКЦІЯ V.

Адміністративне право; фінансове право; інформаційне право

<i>Манжула А.А.</i> Стан відносин гендерної нерівності в умовах війни.....	41
<i>Ігнатченко І.Г.</i> Сучасне законодавче регулювання форм примирення сторін в адміністративному судочинстві.....	44
<i>Компанієць І.М.</i> Організаційно-правове забезпечення служби в органах Національної поліції України	50
<i>Мех Ю.В.</i> Окремі питання адміністративно-правового забезпечення державно-приватного партнерства в секторі безпеки України.....	54

Окопник О.М. Колізійні питання комендантської години у військовий час.....	56
Падалка М.А. Основні питання впливу триваючої дії правового режиму воєнного стану на розвиток вищої освіти в Україні.....	59
Бондарь О.В. Сутність поняття «публічна інформація».....	60
Боса І.В. Зарубіжний досвід функціонування адвокатури: перспективи запровадження в Україні.....	62
Стебловський В. В. Безпекове середовище як об'єкт адміністративно-правового регулювання.....	66
Добровольський М. І. До питання про систему сучасного адміністративного права.....	69
Колісниченко В.О. Окремі питання адміністративно-правового статусу політичних партій.....	71
Левицький А. П. Участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону.....	73
Литвин К.В. Закон про адмінпроцедуру: аналіз документа і ключові переваги для фізичних і юридичних осіб.....	76
Токар Є. В. Інформаційне середовище як об'єкт охорони адміністративної сфери діяльності.....	78
Унгурян М.Д. Адміністративно-правовий статус громадських об'єднань в освітній сфері.....	81

СЕКЦІЯ VI.

Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право

Озерський І.В. Юридико-психологічне відмежування вбивства у стані сильного душевного хвилювання від умисного позбавлення життя людини.....	84
---	----

СЕКЦІЯ VII.

Міжнародне публічне право; міжнародне приватне право

Писанка К.С. Спадкові відносини в міжнародному приватному праві.....	88
---	----

**СЕКЦІЯ І.
Історія та теорія держави і права,
філософія права**

ПОНЯТТЯ СУДДІВСЬКОЇ ЕТИКИ ТА ЇЇ ПРАВОВЕ ПІДҮНТЯ

*Митрофанов Ігор Іванович,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри фундаментальних і галузевих юридичних наук
Кременчуцького національного університету
імені Михайла Остроградського*

Суддівська етика розглядається як різновид професійної етики правника, система етичних вимог з боку соціуму до цієї професії, і, відповідно, самого професійного співтовариства до своїх членів; специфічні норми та принципи (засади), що регулюють поведінку судді в усіх сферах його життєдіяльності.

Суддівська етика вважається важливою складовою, за межами якої не може реалізовуватися власне судова діяльність, оскільки її фундамент сьогодні утворюється за рахунок усталеної системи моральних і правових вимог. Специфікою суддівської етики є те, що норми та засади, що її утворюють, визнаються загальнообов'язковими до виконання для всіх суддів, починаючи від Верховного Суду до суддів місцевих судів України. Виконуватися ці вимоги мають також і суддями, які перебувають у відставці.

Центральне місце в правовому регулюванні функціонування судової системи України посідають: положення Розділу VIII «Правосуддя» Конституції України та Законів України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 № 1402-VIII, «Про Вищу раду правосуддя» від 21.12.2016 № 1798-VIII, «Про доступ до судових рішень» від 22.12.2005 № 3262-IV, «Про забезпечення права на справедливий суд» від 12.02.2015 № 192-VIII, «Про Конституційний Суд України» від 13.07.2017 № 2136-VIII. Розмірковуючи про дію правил професійної етики, необхідно мати на увазі їхню взаємозалежність, взаємодію з нормами законодавства, їх взаємну доповнюваність. Окремі найважливіші етичні засади сучасного правосуддя фіксуються законодавством.

У практичній діяльності суддів правове й етичне регулювання тісно перетинається одне з одним і характеризується взаємною доповнюваністю. Подібне не елімінує наявності окремих розбіжностей і навіть конфронтації між цими способами регуляції поведінкових актів судді. При цьому слід звертати увагу на ту обставину, що правове регулювання першою чергою виконує практичне завдання, що пов'язане із дієвістю відправлення правосуддя в Україні. Фундаментом же суддівської етики є норми та

цінності, які вироблені професійною спільнотою суддів і віддзеркалюють певне ідеальне уявлення про призначення цього правового феномену.

Під час вироблення нормативних положень та засад професійної суддівської етики істотна роль відводиться документам, що в різні роки ухвалювалися міжнародними організаціями, членом яких є й Україна. До них необхідно віднести такі документи, як: 1) Основні принципи незалежності судових органів (схвалені резолюціями 40/32 та 40/146 Генеральної Асамблеї ООН від 29 листопада та 13 грудня 1985 року); 2) Європейська хартія про статус суддів (прийнята на багатосторонній зустрічі, що організована Радою Європи та відбулася в Страсбурзі 8–10 липня 1998 року); 3) Бангалорські принципи поведінки суддів (схвалені Резолюцією Економічної та Соціальної Ради ООН від 27.07.2006 № 2006/23); 4) Висновок № 25 Консультативної ради європейських суддів від 02.12.2022 про свободу вираження поглядів *суддів*; 5) Рекомендація Rec (81)7 Комітету міністрів Ради Європи щодо шляхів полегшення доступу до правосуддя; 6) Рекомендація CM/Rec (2010)12 щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки, схвалена Комітетом міністрів Ради Європи 17 листопада 2010 року; 7) Загальна (універсальна) хартія суддів, схвалена Міжнародною асоціацією суддів 17 листопада 1999 року; 8) Європейський статут судді, затверджений асамблеєю Європейської асоціації суддів 20 березня 1993 року; 9) Висновок № 3 (2002) «Про принципи та правила, що регулюють професійну поведінку суддів, зокрема питання етики, несумісної з посадою поведінки та неупередженості» від 19 листопада 2002 року.

Для суддівської спільноти вказані міжнародні документи важливі тим, що в них містяться етичні стандарти суддівської діяльності, які формально-юридично відображаються в законодавстві, а головне – в кодексах суддівської етики. Два перших із зазначених документів адресуються здебільшого законотворцям країн, що підтримали їх прийняття, тоді як останній документ розроблений представниками міжнародного суддівського співтовариства і повинен бути використаний під час розроблення й ухвалення етичних кодексів, якими регулюється професійна суддівська діяльність. Специфікою стандартів є вказівка на універсальність етичних принципів, дія яких поширюється фактично на всі грані модернового судочинства. Через існування принципів уможливується виокремлення етичних норм, що врегульовують поведінкові акти судді відносно конкретного випадку. Принципи носять загальнозначущий характер для будь-якого правника, проте саме в діяльності із відправлення правосуддя вони наділяються особливим значенням і змістовим навантаженням. Бангалорські принципи поведінки суддів включають такі основні засади: 1) **незалежність** як передумова забезпечення правопорядку й головна гарантія справедливого розгляду провадження судом; 2) **об'єктивність** як умова довіри громадян до судді та системи судоустрою в цілому; 3) **чесність** та **непідкупність** як умова належного виконання суддею своїх обов'язків; 4) **дотримання етичних норм** як невід'ємний момент професійної діяльності судді та його поведінки в позаслужбовій сфері; 5) **забезпечення рівності** сторін, як беруть участь в процесі, як умова справедливого та неупередженого розгляду провадження

судом; 6) **компетентність** та **старанність** як передумови, в яких фіксуються вимоги, звернені безпосередньо до особистісних якостей судді [1].

Показовим є те, що чинний Кодекс суддівської етики (ухвалений XI черговим з'їздом суддів України 22.02.2013) містить положення, згідно з яким «суддя має виконувати свої професійні обов'язки незалежно, виходячи виключно з фактів, установлених на підставі власного оцінювання доказів, розуміння закону, верховенства права, що є гарантією справедливого розгляду справи в суді, не зважаючи на будь-які зовнішні впливи, стимули, загрози, втручання або публічну критику (ст. 6). Кодекс суддівської етики містить розділ II «Поведінка судді під час здійснення правосуддя». До основних кодекс відносить принципи незалежності, об'єктивності, сумлінності та неупередженості, компетентності та рівності. У цьому ж розділі закріплюються основні правила, яких повинні дотримуватися судді, які перебувають на адміністративній посаді в суді, відносно поведінки, дій або висловлювань, що можуть призвести до виникнення сумнівів у єдиному статусі суддів, норми, яких суддя повинен дотримуватися в інтеракціях із медіа, учасниками судового розгляду провадження. В особливий розділ (розд. III) виокремлено принципи поведінкових актів судді під час позасудової діяльності.

Разом із тим потрібно зауважити, що будь-який принцип через об'єктивно притаманну йому універсальність вважається абстрактним під час формулювання етичних вимог. Тому він обов'язково вимагає відповідного тлумачення, що забезпечується засобами юридичної герменевтики, зокрема, під якою розуміють: 1) мистецтво тлумачення юридичних текстів; 2) теорію розуміння й осягнення сенсу джерел права, які тлумачаться; 3) мистецтво розуміння чужої індивідуальності (суб'єктивне ставлення до об'єкта, який підлягає розумінню); 4) вчення про принципи гуманітарних наук [2, с. 47].

Насправді механізм обґрунтування принципів суддівської етики, що характеризуються загальною значущістю при відправленні правосуддя, сьогодні фактично не затребується. У непоодиноких випадках декларативно проголошується традиційний набір принципів без огляду на їхнє змістове навантаження. Однак у них життєве підґрунтя, а їх порушення є підставою для притягнення судді до юридичної відповідальності. Так, відповідно до пункту 3 ч. 1 ст. 106 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» допущення суддею поведінки, що порочить звання судді або підриває авторитет правосуддя, зокрема в питаннях моралі, чесності, непідкупності, відповідності способу життя судді його статусу, дотримання інших норм суддівської етики та стандартів поведінки, які забезпечують суспільну довіру до суду, прояв неповаги до інших суддів, адвокатів, експертів, свідків чи інших учасників судового процесу є однією з підстав притягнення судді до дисциплінарної відповідальності.

При цьому Коментар до Кодексу суддівської етики, затверджений рішенням Ради суддів України від 04 лютого 2016 року № 1, під суддівською етикою розуміє певну систему базових принципів регламентації поведінки суддів у судовому засіданні, в суді та позасудової поведінки, які побудовані із огляду на особливості професійної діяльності судді та створені для

підтримання суддівських стандартів, діють об'єктивно та незалежно з метою збільшення значущості наявних норм права та правил поведінки для суддів [3].

Таким чином, що суддівська етика – це першою чергою система моральних положень, підґрунтям яких є загальні принципи етики. Наявність принципів, які віддзеркалюють у своєму змістовому навантаженні сам дух правосуддя, уможливорює формулювання конкретних вимог, що звернені до особистості та поведінки судді. Структура суддівської етики умовно може поділятися на моральні якості, якими має володіти суддя; етичні принципи, норми та правила, що врегульовують різні моменти його поведінки у сфері професійної та позаслужбової діяльності. Так само необхідно специфічно виокремити коло проблем, пов'язаних з тим, як і наскільки повно та точно реалізуються вказані принципи, норми та правила в поведінкових актах конкретних суддів. Окремою проблемою слід визнати існування дієвого механізму контролювання поведінки суддів і застосування засобів дисциплінарної відповідальності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Європейські та міжнародні стандарти у сфері судочинства. URL : <http://surl.li/fvjbf> (дата звернення: 22.10.2023).
2. Балинська О. М. Проблеми тлумачення правових норм : посібник / автор-упорядник. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. 392 с.
3. Коментар до Кодексу суддівської етики. URL : [https://rsu.court.gov.ua/userfiles/Komentar%20do%20kodeksy%20syddivska%20etuka\(1\).pdf](https://rsu.court.gov.ua/userfiles/Komentar%20do%20kodeksy%20syddivska%20etuka(1).pdf) (дата звернення: 22.10.2023).

УСНІ ФОРМИ УКРАЇНСЬКОГО ЗВИЧАЄВОГО ПРАВА: ДЕЯКІ ІСТОРИКО-ЮРИДИЧНІ АСПЕКТИ

Бедрій Мар'ян Миронович,
кандидат юридичних наук, доцент, адвокат,
докторант кафедри історії держави, права
та політико-правових учень юридичного факультету
Львівського національного університету
імені Івана Франка

Феномен звичаєвого права становить для сучасної юриспруденції значний науково-практичний інтерес. Одвічність правового звичаю як джерела українського права спонукає до його поглибленого пізнання, осмислення та розуміння. Попри те, що сфера застосування правового звичаю в сьогоденні не є широкою, він має велике історичне значення та дозволяє наблизитися до суті самого поняття права. Важливою формою фіксації правового звичаю була усна (крім неї, ще діяльнісна та письмова). Хоча про неї часто згадують правознавці, вона потребує ретельного аналізу та всебічного дослідження.

Усна форма фіксації правового звичаю постала як засіб перенесення його змісту в просторі та часі шляхом мовної трансляції від одних суб'єктів до інших. Розвиток різноманітності суспільного життя зумовив те, що звичай не міг обмежуватися тільки діяльнісною формою. Спілкування учасників суспільних відносин забезпечувало усний переказ змісту звичаю, внаслідок чого він міг бути виконаним або дотриманим тими суб'єктами, що не мали досвіду безпосереднього спостереження за відповідними діями чи бездіяльністю у минулому. Інакше кажучи, перенесення сформованої практикою моделі поведінки відбувалося у тому числі шляхом її усного опису. Ймовірно, її ефективність була нижчою, ніж діяльнісна форма фіксації, виходячи з логіки паремії «краще один раз побачити, ніж кілька почути» [1, с. 248], але вона відіграла важливу роль в історії українського звичаєвого права.

Усний переказ змісту правового звичаю можна поділити на офіційний (здійснювався уповноваженою особою) і неофіційний (виконувався іншими учасниками суспільних відносин). Цей поділ мав особливе значення для правозастосування, адже неофіційний (побутовий чи інший) переказ звичаєвого права міг викривляти його зміст, тоді як спеціально вповноважені особи повинні були якомога точніше відтворювати зміст кожної норми. Таких уповноважених осіб-знавців правових звичаїв на українських землях називали старцями, добрими людьми тощо.

Зокрема у ревізії Луцького замку 1545 р. було описано ситуацію, коли шляхтичі Олександр і Василь Гостьські незаконно використовували та продавали земельну власність сільських громад, «котрі до замку Луцького прислухають...». Усвідомлюючи свою неспроможність протистояти цьому беззаконню, «старці і люди», скерували скаргу великому литовському князю на дії братів Гостьських [2, с. 174-175]. Їх часто залучали до колегій судів українського звичаєвого права. Наприклад, 10 березня 1601 р. в селищі Рожища Луцького повіту «ведлугь права посполитого на копу людей добрыхъ, суседовъ околичныхъ слѣдом гонили» [3, с. 181].

У 1722 р. в с. Хильчичі Очкинської волості Стародубського полку (зараз – село у Зноб-Новгородській селищній громаді Шосткинського району Сумської області) відбувся судовий процес у копному суді. Це була кримінальна справа про численні розкрадання, вчинені Савкою Розгоненком. Після довгих судових дебатів копний суд вирішив повісити винуватця. Вирішальною у цій дискусії стала пропозиція поміщика Михея Антіоха, який входив до складу колегії суддів. Громада запитала його: «що з цим злодієм будем чинити?», на що той відповів: «як збереться копа, повісити обох без суду, без права; я колись уже такого судив на Івоті Ганжуля та казав повісити, та й пропав як собака, бо бортницького злодія не ведуть на право міське, а самі вотчичі судять» [4, с. 313].

У порівняльному контексті доцільно згадати Середньовічну Ісландію, де існувала спеціальна посадова особа логсогумадр – оголошувач права. Він очолював щорічні загальнодержавні народні збори – алтинг. На відкритті цього зібрання логсогумадр повинен був оголосити (продекламувати з пам'яті) найважливіші юридичні норми. Цікаво, що ця практика збереглася

навіть після кодифікації ісландського права 1117-1118 рр. [5, s. 51]. Офіційний переказ змісту звичаю трапляється і в сучасних правових системах. До прикладу, процесуальне право Республіки Польща дозволяє залучати представника господарської палати як експерта, знання якого допомагають встановити факт чинності та зміст торгового звичаю, який стосується відповідної справи [6, s. 183].

Подібно до того, як діяльнісна форма фіксації українського звичаєвого права, усна форма також ускладнювалася й інколи набирала вираження, яке б дозволило краще зафіксувати зміст звичаю в суспільній пам'яті. Надаючи усній нормі звичаєвого права зручного та яскравого звучання, народ втілював її в різних фольклорних жанрах – прислів'ях, приказках, піснях, казках тощо. Фіксація норм звичаєвого права у фольклорних формах була характерною багатьом народам світу, внаслідок чого утворилося поняття фольклорного права [7]. Водночас слід пам'ятати, що не кожна народна приказка чи інший фольклорний твір містив норми звичаєвого права. Інколи вони відображали тільки норми тогочасної моралі чи взагалі не фіксувати жодних суспільних правил. У багатьох випадках виявлення норми звичаєвого права у фольклорному творі є лише умовним і гіпотетичним.

Можливість набуття українськими правовими звичаями форми словесних паремій (народних приказок і прислів'їв) свого часу обґрунтовано довів А. Яковлів [8], і ця думка активно розвивається в новітній історико-юридичній літературі. Паремічні форми фіксації українських правових звичаїв проаналізовано в іншій публікації [9]. Щодо інших фольклорних жанрів (пісень, казок, легенд тощо) існують певні сумніви, однак і вони поступово втрачають підстави. До прикладу, норми звичаєвого права можна виявити при дослідженні старовинної пісні «А ми просо сіяли» [10].

О. Івановська звертає увагу на те, що казка та легенда як найдавніші прозові жанри відображають правові інститути, норми, заборони, що існували в реальному світі, алегорично їх інтерпретуючи. Не претендуючи на достовірне відображення дійсності, казка та легенда оперують реальним матеріалом народного досвіду (звичаями, обрядами, стереотипами тощо), розчиняючи їх в абстрактних засобах відповідного жанру. Часто ситуації, у котрі потрапляли герої епічних текстів, проектували модель суспільного життя, в якому діяли звичаєво-правові норми [11, с. 9].

Отже, усні форми українського звичаєвого права були багатограними та варіювалися від простого переказу (офіційного чи неофіційного) до фольклорних творів (паремій, пісень тощо). Усна форма мала низку недоліків і загроз, що виникали при її ретрансляції конкретним суб'єктом, серед яких неточність, неповнота і викривлення змісту норми (добросовісні або ні), втрата цілісності й одноманітності переказу, неможливість забезпечити високий рівень визначеності тощо. Відтак, трансформація усної форми правового звичаю в письмову була доцільною, логічною та послідовною тенденцією історії українського права. Водночас це перетворення не мало універсального (всеохоплюючого) характеру, а тому більшість норм українського звичаєвого права залишалися в усних і діяльних формах аж до 30-х рр. XX ст.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Прислів'я та приказки. Взаємини між людьми / упоряд. М. Пазяк. Київ : Наук. думка, 1991. 440 с.
2. Литовська метрика. Кн. 561: ревізії українських замків 1545 р. / підгот. В. Кравченко. Київ: НТШ, 2005. 599 с.
3. Архивъ Юго-Западной Россіи, издаваемый временною комиссією для разбора древнихъ актовъ, височайше учрежденною при Киевскомъ, Подольскомъ и Волынскомъ генераль-губернаторѣ. Часть шестая : Акты объ экономическихъ и юридическихъ отношеніяхъ крестьянъ въ XVI–XVIII вѣкѣ (1498–1795). Киевъ, 1876. Т. 1. 614 с.
4. Ефименко А. Я. Южная Русь. Санкт-Петербург, 1905. Т. 1. 439 с.
5. Modzelewski K. Barbarzyńska Europa. Warszawa: Iskry, 2004. 518 s.
6. Lic J. Znaczenie zwyczaju handlowego dla prawa prywatnego (uwagi do projektu nowego kodeksu cywilnego). *Instytucje prawa handlowego w przyszłym kodeksie cywilnym* / red. nauk. T. Mróz, M. Stec. Warszawa: Wolters Kluwer Polska, 2012. S. 170–186.
7. Чорнобай О.Л. Філософія фольклорного права. Львів: Західноукраїнський консалтинг центр, 2013. 228 с.
8. Яковлів А. Українські народні приказки і звичаєве право. *Життя і право*. Ч. 1 (32). Львів, 1935. С. 1–10.
9. Бедрій М. М. Паремійні форми фіксації правових звичаїв українського народу. *Соціологія права*. 2023. Вип. 1-2 (44-45). С. 17–22.
10. Бедрій М. М. «А ми просо сіяли...»: спроба реконструкції прадавніх правовідносин. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 1. Т. 2. С. 3–6.
11. Івановська О. П., Івановський П. О. Звичаєве право в Україні. Етнотворчий аспект. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2014. 383 с.

ПОНЯТТЯ «ПРЕЮДИЦІЯ»: ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ

Зеленко Інна Павлівна,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри права та правоохоронної діяльності

*Центральноукраїнського державного університету
імені Володимира Винниченка*

Виникнення преюдиції пов'язано з діяльністю римських юристів, які подавали преюдиціальні позови (*actiones prejudiciales*) з метою набуття обов'язкової юридичної сили винесеного судом рішення у певній справі при розгляді судом у майбутньому іншої справи [1, с. 22].

Намагання правотворця усунути потенційну можливість прийняття рішень, які за своїм змістом могли суперечити одне одному, одночасно з тим, щоб мінімізувати вплив попередньо ухвалених рішень на майбутні настільки, наскільки це сприяло б ефективності здійснення правосуддя стали передумовою появи інституту преюдицій у праві [2, с. 583].

Як відомо, науковці мають різноманітні позиції щодо визначення поняття «преюдиція».

У юридичній науці періоду до незалежності України, поняття преюдиції досліджували у своїх роботах В. М. Горшенєв, Ю. М. Грошевой.

Так, В. М. Горшенєв визначав преюдицію як нормативний припис, сутність якого полягає в проголошенні встановлення про те, що виключається яке-небудь оскарження наявності вже раз доведеного факту, що отримав оцінку та закріплення в юридичному акті, що набрав законної сили. Преюдиція – це нормативний припис, який надає органу, що розглядає юридичну справу можливість звільнити себе від необхідності займатись доказуванням обставин, встановлених раніше, які були закріплені у відповідному правовому акті (рішенні, вироку) [3, с. 113, 116].

На думку Ю. М. Грошевой, преюдиція – це певне правило, що реалізується у доказуванні, відповідно до якого особа, яка здійснює оцінку доказів, вправі вважати встановленими обставини, які мають значення для вирішення справи [4, с. 20].

Підтримали розуміння преюдиції як правила, нормативного припису українські науковці.

З погляду В. В. Масюк, преюдиція – це встановлене процесуальним законом правило (нетиповий нормативний припис) звільнення від доказування обставин, встановлених рішенням суду при розгляді інших справ, у яких беруть участь ті самі особи або особа, щодо якої встановлено ці обставини. [5, с. 6].

Д. В. Шилін визначив преюдицію як доказове правило, що встановлює підстави та порядок використання в процесі доказування органом дізнання, слідчим, прокурором, судом, суддею фактів та правових висновків, встановлених такими, що мають юридичну силу рішеннями органу дізнання, слідчого, прокурора, суду, судді у кримінальних, цивільних, господарських або адміністративних справах, якими справу вирішено по суті, як таких, що не потребують повторного доведення [6, с. 7].

Р. Д. Ляшенко зазначає, що у сучасній юридичній літературі «преюдиція» виступає універсальним терміном, який розглядається як правозастосовний факт; як факт, встановлений судом; як висновок, зроблений одним судом і який є обов'язковим для іншого суду; як інтелектуально-вольова діяльність з доказування; як властивість окремих правових явищ; як прийом юридичної техніки [1, с. 22].

Отже, преюдиція є нормативним приписом, встановленим процесуальними нормами, який звільняє державний орган, що розглядає юридичну справу від необхідності повторно доказувати обставини, встановлені раніше, які були закріплені у відповідному правовому акті; виступаючи при цьому правозастосовним фактом, рішенням обов'язковим для іншого суду.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ляшенко Р. Д. Загальна характеристика та властивості преюдиції як засобу судової аргументації. *Часопис Київського університету права*. Київ, 2012/3. С. 22-25.

2. Бабич Д. С. До питання сутності та меж застосування преюдиціальних фактів у процесі доказування в кримінальному провадженні. *Молодий вчений*. 2018. № 5 (57). С. 582-588.

3. Горшенков В. М. Нетипові нормативні приписи у праві. *Радянське державо і право*. 1978. № 3. С. 113-117.

4. Зіменко О. В. Теоретико-правовий аспект співвідношення преюдиції та презумпції у механізмі правового регулювання. *Порівняльно-аналітичне право*. 2013. № 3-1. С. 19-24.

5. Масюк В. В. Презумпції і преюдиції в цивільному судочинстві: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Х., 2010. 20 с.

6. Шилін Д. В. Преюдиції в кримінальному процесі: автореф. дис... канд. юрид. наук. 12.00.09. Одеса, 2010. 20 с.

7. Устінова-Бойченко Г., Черниш Т., Чабаненко Ю. Місце преюдиціальних фактів у процесі кримінально-процесуального доказування. *Юридичний вісник*. 2019. № 4. С. 178-183.



СЕКЦІЯ II.

Конституційне право; муніципальне право

ПОНЯТТЯ СМАРТ-СІТІ ПРАВА

Кірін Роман Станіславович,

доктор юридичних наук, доцент,

провідний науковий співробітник

*Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень
імені В. К. Мамутова НАН України»*

Закон України «Про порядок вирішення окремих питань адміністративно-територіального устрою України» [1] вперше у національному законодавстві розкриває дефініцію «місто», з якої можна виокремити такі його ознаки:

- 1) призначення – місто є міським населеним пунктом, тобто компактно заселеним місцем проживання людей;
- 2) обставини утворення – місто утворюється, як правило, внаслідок історичних традицій, господарської та іншої діяльності;
- 3) просторова зона – місто має переважно компактну забудову та відокремлену територію із встановленими у передбаченому законом порядку межами;
- 4) географічна назва – місто має власну назву;
- 5) населення – місто має, як правило, сталий склад жителів, загальна чисельність якого становить не менш як 10 тисяч.

Ця подія безумовно вплине, у тому числі, й на подальше формування та розвиток сучасного міського права, яке має глибинні історичні коріння, з яких власне виникло і магдебурзьке право (німецьке або тевтонське міське право) як одна з найпоширеніших правових систем міського самоврядування в Центральній Європі у часи Середньовіччя.

В той же час, безумовно вірною є теза О.С. Мельничук, яка відмітила, що сучасне міське право не є тотожним міському праву в його середньовічному та новочасному розумінні. Воно постає як цінніснонормативна система, яка формується внаслідок плюралізації правового розвитку, коли відмінності правової ментальності жителів різних міст стають основою унікальних правових інститутів, цінностей та принципів [2, с. 81]. Для останніх, у термінологічному аспекті, корисним уявляється досвід Сполучених Штатів Америки (далі – США) щодо понять «місто» та «міське право (законодавство)».

Так, у пункті 5 параграфу 5302 «Загальні положення» (General provisions) глави 69 «Розвиток громад» (Community Development) розділу 42 «Громадське здоров'я та соціальне забезпечення» (The Public Health and Welfare) Кодексу законів США (U.S. Code), що базується, у тому числі, на

федеральному законі США «Про житло та розвиток громад» 1974 р. (12 U.S. Code 1706e), який, серед інших положень, вніс зміни до Житлового закону 1937 р., створивши розділ 8 про житло [3], надав право Міністерству житлового будівництва та міського розвитку США виділяти гранти громадам, а також створив Національний інститут будівельних наук [4], міститься визначення поняття «місто», що означає:

а) будь-яку адміністративно-територіальну одиницю загального місцевого самоврядування, яка класифікується Бюро перепису населення США як муніципалітет, або

б) будь-яку іншу адміністративно-територіальну одиницю загального місцевого самоврядування, яка є містом або селищем міського типу і яка, за визначенням Секретаря: 1) має повноваження та виконує функції, співставні з повноваженнями та функціями, що притаманні муніципалітетам; 2) є густонаселеною; 3) не містить у своїх межах населених пунктів, визначених Бюро перепису населення США, які не уклали з таким містом або селищем угод про співпрацю з метою здійснення або сприяння здійсненню важливих заходів з розвитку громади та надання допомоги у вирішенні житлових питань. Крім того, згідно зі ст. 810 цього закону була створена перша федеральна програма міського житлового будівництва.

Що стосується терміну «міське право (законодавство)», то, наприклад, у ст. 2 Угоди про розвиток між містом Мантека та компанією «Pillsbury Road Partners, LLC», що стосується забудови він означає – всі міські закони, розпорядження, постанови, правила, положення, політику, клопотання, директиви, заходи щодо пом'якшення наслідків, умови, стандарти, технічні умови, присвяти, збори, податки, оцінки, застави, інші стягнення та накладення, або будь-які інші дії, незалежно від того, прийняті вони чи прийняті містом або його виборцями через процес ініціативи чи референдуму [5].

При цьому слід зазначити, що термін «міське право» наразі має кілька варіантів перекладу і розуміння, як то – «city law» (міське право), «municipal law» (муніципальне право), «urban law» (урбаністичне право). Втім, попри їх достатню близькість та суміжність, ці правові утворення не є тотожними і диференціюються, перш за все, за специфікою предмету регулювання.

Глобальна цифровізація (digitalization – впровадження цифрових інформаційних технологій в усі сфери життя) сучасної цивілізації, враховуючи її чисельні переваги та попри наявність суспільних і особистих загроз, наклала свій відбиток і вплив як на розвиток міського середовища так і на свідомість й життєдіяльність населення смарт-міст.

Дійсно, інформаційна система відіграє істотну роль у функціонуванні міського суспільства. Адже виконуючи комунікаційну функцію вона забезпечує своїх суб'єктів необхідною інформацією для взаємодії [6].

Наприкінці 2003 р. під егідою Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН) був скликаний Всесвітній саміт з питань інформаційного суспільства (The World Summit on the Information Society, WSIS, далі – BCIC), результатом якого стало прийняття Декларації принципів BCIC, в якій було

підтверджено важливість інформаційного суспільства для підтримки і зміцнення прав людини.

В сучасних умовах вільний доступ до інформації є однією з умов належного функціонування громадянського суспільства і якнайкраще забезпечується через глобальну інформаційну мережу – Інтернет, доступ до якого у 2011 р. на рівні ООН визнано фундаментальним правом людини, тобто одним із її цифрових прав [7].

На думку К. Матвієнка, темпи поширення інформації та збільшення кількості інформаційних джерел, можливості цифрової самоорганізації людей, прискорення руху капіталів та цифрових товарів – від культурно-інформаційних продуктів до програмового забезпечення, зменшують роль держави у регулюванні суспільних відносин. Протистояти наявній недосконалості ринкової конкуренції суспільство може, спираючись на технічні та політичні інновації. Перед усім – це цифрове право. Слід розробити та впровадити нову систему правовідносин, яка унормовуватиме взаємини держави та суспільства, різноманітних суспільних суб'єктів між собою через цифрові технології [8].

У цих обставинах міжнародних та європейських вимог і орієнтирів, національних соціально-економічних викликів та потреб почало формуватися, стрімко розвиватися і досліджуватися цифрове право, його системні складові, а також місце у певній галузевій структурі.

Зокрема, О. Вінник розглядає зміст поняття «право цифрової економіки» як: - підгалузі господарського права, що визначає особливості правовідносин із цифровим контентом щодо всіх господарсько-правових інститутів; - підгалузі господарського законодавства, норми якого регулюють пов'язані із цифровізацією економіки відносини; - напряму господарсько-правової науки, що опікується проблемами правового забезпечення цифрової економіки [9, с. 276].

Тож, смарт-сіті право пропонується розглядати як міжгалузеве правове утворення, що формується та розвивається у системі права України задля вираження його нормами волі та інтересів населення територіальної громади міста і регулювання суспільних відносин, що виникають у зв'язку з набуттям, здійсненням, делегуванням та захистом цифрових міських прав, а також із застосуванням цифрових інформаційних технологій суб'єктами смарт-міст.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про порядок вирішення окремих питань адміністративно-територіального устрою України : Закон України 28 липня 2023 р. № 3285-IX (набрання чинності відбудеться 26.01.2024 р.). *Голос України*. 26.10.2023. № 38.
2. Мельничук О.С. Міське право як науковий напрям. *Правове життя сучасної України* : у 2 т. : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 трав. 2019 р.) відп. ред. Г.О. Ульянова. Одеса : ВД «Гельветика», 2019. Т. 1. С. 81–84.
3. 88 Stat. 662. *U.S. Government Publishing Office*. URL: <https://uslaw.link/citation/stat/88/662> (дата звернення: 07.11.2023).

4. National Institute of Building Sciences. *About the Institute*. URL: <https://web.archive.org/web/20120806050000/http://www.nibs.org/index.php/about/> (дата звернення: 07.11.2023).
5. Development Agreement by and Between the City of Manteca and Pillsbury Road Partners, LLC Relating to the Development Known as Atherton Homes at Woodward Park I. URL: https://manteca-ca.granicus.com/MetaViewer.php?view_id=2&event_id=64&meta_id=31002 (дата звернення: 07.11.2023).
6. Гетьман І. Розвиток громадянського суспільства в умовах інформаційно-глобалізаційних процесів. *Вісник Академії правових наук України* : зб. наук. пр. Харків, 2011. № 2. С. 46–54.
7. WSIS, Report of the Geneva phase of the World Summit on the Information Society, Geneva-Palexpo, 10–12 December 2003, Document WSIS-03/GENEVA A/9(Rev.1)-E 18 February 2004, Annex 2, Geneva, World Summit on the Information Society, 2003. https://www.stjornarradid.is/media/forsaetisraduneyti-media/media/onnur_gogn_innri/wsis_2004.pdf (дата звернення: 07.11.2023).
8. Костянтин Матвієнко. Цифрове право (16.04.2015). URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2015/04/16/7064915/> (дата звернення: 07.11.2023).
9. Вінник О. Право цифрової економіки: монографія. К.: НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України, 2021. 350 с.

КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМ ЯК ЄВРОПЕЙСЬКА ЦІННІСТЬ ДЛЯ УКРАЇНИ

*Рябовол Лілія Тарасівна,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри права та правоохоронної діяльності
Центральноукраїнського державного університету
імені Володимира Винниченка*

Наша держава утверджується як демократична, соціальна, правова, обравши європейський та євроатлантичний вектор, відтак, її подальший розвиток вимагає забезпечення відповідності до європейських стандартів. Наразі не можна не погодитися із А. Яковлєвим у тому, що запровадження ідей конституціоналізму, поряд із демократичним розвитком України, реалізацією намірів євроатлантичної інтеграції, ефективним забезпечення принципів правової держави, є основою конституційного розвитку України [13, с. 5].

Проблематика національного конституціоналізму актуалізувалася в умовах повномасштабного вторгнення РФ в Україну, коли виникла необхідність захищати загальнолюдські та правові цінності, незалежність, суверенітет і територіальну цілісність України від збройної агресії. Як

справедливо зазначає А. Матат, нині Україна формує сучасний приклад захисту європейських цінностей, застосовуючи безпосередньо концепцію / принцип «демократія, яка здатна захистити себе», згідно з якою / яким, «держава виправдовує втручання в права особи, зважено оцінюючи межі й наслідки передбачених заходів із метою дотримання рівноваги між вимогами захисту демократичного суспільства і вимогами охорони прав особи (рішення Конституційного Суду України від 16.07.2019 № 9-р/2019) [9, с. 62]. Маємо погодитись із В. Базовим у тому, що питання конституціоналізму загалом та конституціоналізму як елементу національної правової культури зокрема є одним з пріоритетних напрямів наукових досліджень та має суттєве практичне значення [1, с. 20, 21].

Конституціоналізм – особлива категорія, що постала як наукова парадигма, сформована в контексті сучасних методологічних перетворень в юридичній науці, і «претендує на домінуюче положення серед інших парадигм вітчизняної юриспруденції», вважають Д. Белов та Я. Якимович [2, с. 164]. Як абсолютна цінність конституційного рівня, що відображає історію, теорію і практику конституційного будівництва, конституціоналізм є доктринальною основою, фундаментом як самої конституції, так і науки конституційного прав, основою всієї сучасної конституційно-правової проблематики, зазначає М. Козюбра [7, с. 59-60]. П. Стецюк також наголошує, що конституціоналізм – політико-правова категорія та доктринальне вчення, певна система знань про фундаментальні політико-правові процеси демократії, їхню сутність, форми вираження, способи реалізації, тощо; політико-правова ідеологія й інтелектуальні узагальнення, сформовані на певному етапі історичного розвитку; суспільно-політичний рух, спрямований на реалізацію відповідних ідей, а також державне правління в широкому розумінні (управління державними справами), обмежене змістом конституції [11, с. 60].

Конституціоналізм – публічно-правова система конституційної організації сучасного суспільства на основі права, демократії та утвердження конституційно-правової свободи людини, змістом якої є конституція та конституційне законодавство, конституційні правовідносини, конституційна правосвідомість, конституційний правопорядок, функціонування цієї системи спрямоване на обмеження (самообмеження) публічної влади на користь громадянського суспільства, прав і свобод людини (А. Крусян) [8, с. 15].

Категорія «конституціоналізм» позначає багатоаспектне, складне явище, знаходить свій вияв у різних сферах суспільного життя, є предметом дослідження різних наук – філософії, політології, юриспруденції, тощо. При цьому, як правило, йдеться про широке політологічне та вузьке юридичне розуміння цього феномену. Н. Стецюк узагальнила відповідні наукові напрацювання і встановила таке. З позицій політології конституціоналізм розглядають як: як ідейно-політичну доктрину; ідейно-політичний рух; державно-правову практику. В юридичному розумінні, конституціоналізм вивчають як: вчення про конституцію як основний закон, що унормовує взаємовідносини держави і суспільства; різновид державного правління, обмеженого конституцією; політичну систему, управління в якій

здійснюється конституційними методами. Загалом, конституціоналізм розуміють як: особливу систему знань про фундаментальні політико-правові процеси демократії, їх сутність, форми вираження, методи і міру реалізації; універсальний принцип організації суспільного й державного життя, відповідними оціночними критеріями якого є: поділ влади, права людини, конституційний контроль, верховенство права [10, с. 4].

З урахуванням напрацювань зарубіжної юридичної науки вітчизняні вчені все частіше вивчають конституціоналізм з огляду на його потенціал щодо обмежень / самообмежень державної влади в системі організації суспільства. З таких позицій В. Висоцький визначив конституціоналізм як систему конституційної організації суспільства, демократичну організацію державної влади, в якій взаємовідносини між органами законодавчої, виконавчої та судової влади впорядковані й збалансовані, яка функціонує на основі права і демократії та спрямовується на обмеження / самообмеження публічної влади на користь громадянського суспільства й людини [5, с. 55]. Д. Терлецький також підкреслює, що розвиток конституціоналізму пов'язується не тільки з тією чи іншою організацією державної влади, скільки з такою її організацією, за якої забезпечується її обмеженість для захисту певних цінностей. Отже, первинним є уявлення про обмеженість державної влади свободою підвладних, а вчення про конституцію як основний закон держави, що встановлює порядок здійснення державної влади, чим до певної міри обмежує державне свавілля – вторинне [12, с. 97]. О. Бориславська вказує на обмеженість державної влади у рамках реалізації певної моделі конституціоналізму як конституційної системи правління, структурними елементами якої є відповідні суб'єкти, форми, засоби й методи державного правління, і яка заснована на ідеях прав та свобод людини, верховенства права, демократії, обмеженого правління [4, с. 7]. Як вірцеву модель конституційної системи обмеженого правління, мета якої – забезпечення прав та свобод людини і громадянина, розглядає конституціоналізм В. Дубас [6, с. 50].

Науковці підкреслюють, що конституціоналізм є продуктом західної правової традиції. Своїм змістом він охоплює певну ідеологію як сукупність конституційних цінностей та ідей, відповідну доктрину та конституційну систему обмеженого правління, залежно від конкретного обсягу та співвідношення яких, виокремлюють три моделі конституціоналізму: англійську, американську та європейську. О. Бориславська констатує, що Україна, коли стала членом Ради Європи, взяла на себе зобов'язання імплементувати європейські стандарти прав людини та верховенства права і демократії та підтвердила ці зобов'язання шляхом підписання угоди про асоціацію з Європейським Союзом. Таким чином, Україна обрала для себе європейську модель конституціоналізму, в основі якої: 1) загальноєвропейські конституційні цінності людської гідності, свободи, миру, основоположних прав людини, ідеологія ліберальної демократії, доповнена ідеями соціальної держави з відповідними принципами / цінностями (повага до людської гідності, гарантування соціально-економічних прав, соціальної справедливості, позитивних обов'язків держави

щодо захисту прав людини, субсидіарності, децентралізованості влади); 2) інституційна концепція конституціоналізму і доктрина обмеженого правління, яка покликана забезпечити права та свободи особи й не допускати державного свавілля. Засобами реалізації цієї моделі та її особливостями на практичному рівні є: писана жорстка конституція як акт установчої влади народу; важлива роль органу конституційної юрисдикції; гнучкий поділ державної влади; парламентаризм; децентралізованість влади, розподіл компетенції на основі принципу субсидіарності; соціальна функція держави; наявність наднаціональних (європейських) механізмів обмеження державної влади та захист прав людини й основоположних свобод [4, с. 4, 7-8].

Враховуючи багатоаспектність категорії конституціоналізму, найбільш ефективним є комплексний науковий підхід до розгляду його сутності. Все більше вчених, які досліджують проблематику конституціоналізму, реалізують саме такий підхід. Так, Н. Стецюк констатує, що поняття конституціоналізму охоплює теорію конституції загалом, а також історію і практику конституційного розвитку тієї або іншої країни, групи країн [10, с. 4]. Д. Белов і Я. Якимович також розглядають конституціоналізм у сукупності таких аспектів, як: історичний (виникнення конституціоналізму як поняття та явища); теоретичний (конституціоналізм як певний політико-правовий режим); практичний (дві відповідні традиції конституціоналізму: євроконтинентальна, за якою, людина / суспільство і держава гармонійно поєднуються, при цьому, домінуюча роль у відповідних відносинах належить державі; англо-американська, згідно з якою, людина / суспільство є пріоритетними у відносинах з державою, а конституціоналізм постає як засіб забезпечення індивідуальної свободи) [2, с. 164, 165, 166]. Навряд чи можемо визначати найважливіший аспект з перелічених вище, проте, очевидно, що історичний відіграє особливу роль, зумовлює багатовимірність конституціоналізму як явища суспільно-політичного життя. Не можна не погодитися із твердженням Р. Благути, що на різних етапах розвитку конституційної державності конституціоналізм набував різних форм і наповнювався різним змістом, що пов'язувалося із формулюванням конституційних ідей і принципів, становленням конституційних традицій та формуванням конституційних доктрин, створенням конституційних проєктів, прийняттям конституцій і внесенням до них змін [3, с. 3].

Отже, конституціоналізм – нова наукова парадигма вітчизняної юридичної науки. Як наукова категорія конституціоналізм позначає складне явище та знаходить свій вияв в усіх сферах суспільного життя. Як багатоаспектна категорія, конституціоналізм охоплює теорію конституції та історію і практику конституційного розвитку. За своєю сутністю конституціоналізм – система конституційної організації суспільства на основі права і демократії, яка має значний потенціал щодо обмежень / самообмежень державної влади з метою забезпечення прав та свобод людини і громадянина.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Базов В. П. Конституціоналізм як елемент національної правової культури / Здобутки та перспективи розвитку конституціоналізму в Україні. До 30-ї річниці Незалежності України. К., 2021. С. 19-28.
2. Белов Д., Якимович Я. Конституціоналізм як теоретико-правова категорія: окремі аспекти. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2013. Вип. 23. Ч. 1. Т. 1. С. 163-168.
3. Благута Р. І. Конституціоналізм як багатоаспектне явище державно-правового та суспільно-політичного розвитку / Сучасний конституціоналізм: проблеми теорії та практики: матеріали наукового семінару (21 червня 2019 р.) / упор. Н. Я. Лепіш. Львів: ЛьвДУВС, 2019. С. 3-6.
4. Бориславська О. М. Європейська модель конституціоналізму: формування, сучасний стан, тенденції розвитку : дис. ... докт. юрид. наук. Харків, 2019. 384 с.
5. Висоцький В. М. Обмеження державної влади у системі конституціоналізму / Сучасний конституціоналізм: проблеми теорії та практики: матеріали наук. семінару (21 червня 2019 р.). Львів: ЛьвДУВС, 2019. С. 54-56.
6. Дубас В. В. Вплив практики Європейської комісії «За демократію через право» на розвиток конституціоналізму в Україні : дис. ... доктора філософії зі спец.: 081 Право. Львів, 2022. 284 с.
7. Козюбра М. В. Конституційне право як транснаціональна наука / Конституція і конституційні зміни в Україні: збірник, присвячений пам'яті Віктора Мусіяки. Київ: Заповіт, 2020. С. 58-69.
8. Крусян А. Р. Сучасний український конституціоналізм в умовах воєнного стану. *Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління*. 2022. № 3 (21). С. 12-22.
9. Матат А. В. Український конституціоналізм та європейські цінності: час переосмислення? / Український конституціоналізм: виклики, народжені свободою : збірка тез наукових доповідей Міжнародної наукової конференції (23 грудня 2022 року). ТОВ «Видавництво «Права людини», 2022. С. 62-63.
10. Стецюк Н. В. Конституціоналізм в українській політичній та правовій думці (середина XIX ст. – кінець 80-х років XX ст.) : дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2003. 186 с.
11. Стецюк П. Конституціоналізм Л. Юзькова (спроба системного аналізу) / Проблеми сучасного українського конституціоналізму: збірка наукових праць. К., 2008. С. 60-65.
12. Терлецький Д. Верховенство Конституції України / Конституція і конституційні зміни в Україні: збірник, присвячений пам'яті Віктора Мусіяки. Київ: Заповіт, 2020. С. 93-105.
13. Яковлев А. А. Конституційний процес в Україні: теоретичні і практичні аспекти реалізації : дис. ... докт. юрид. наук. Харків, 2021. 436 с.



СЕКЦІЯ III.
Цивільне право і цивільний процес;
сімейне право

**КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРИНЦИП НЕДОТОРКАНОСТІ ЖИТЛА В
УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

*Заїка Юрій Олександрович,
доктор юридичних наук, професор,
головний науковий співробітник відділу проблем приватного права
Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва
імені академіка Ф.Г. Бурчака Національної академії правових наук України,*

Житло – важлива складова гідного людського життя. Серед публічних принципів житлового права необхідно виокремити принцип недоторканості житла, який закріплений безпосередньо у ст. 30 Конституції України і у галузевому законодавстві (ст. 311 Цивільного Кодексу України (далі – ЦК України)).

Поняття «житлове приміщення» («житлова будівля») застосовується у законодавстві у різних значеннях: як родове поняття, що охоплює всі види житлових приміщень (квартири, житлові будинки тощо), які можуть бути об'єктом договору найму житлового приміщення; як частина житлового приміщення (квартира, кімната у багатоквартирному будинку); як облікова категорія поряд із житловим будинком.

Аналіз чинного законодавства дозволяє виокремити ознаки приміщення, наявність яких дозволяє розглядати його як житло, а саме: а) нерухомість приміщення; б) ізолюваність (дах, підлога); в) придатність для постійного проживання громадян. Особливістю житла в багатоквартирних будинках є те, що цей об'єкт являє собою складну і складову річ, яку неможливо виокремити. Так стеля в одній квартирі, виконує функцію підлоги в іншій [2, с.129].

Ознакою житла є його призначеність та придатність для проживання в ньому людини, воно має відповідати встановленим будівельним, архітектурним, санітарним, пожежним та іншим нормам.

Придатність житла для проживання є його головною ознакою. Нормативно визначено дві основних вимоги придатності житлового приміщення: технічна і санітарна.

В доктрині цивільного права під житлом особи зазвичай розуміється будь-яке приміщення, яке знаходиться у постійному чи тимчасовому володінні особи, незалежно від його призначення і правового статусу, та пристосоване для постійного або тимчасового проживання в ньому фізичних осіб, а також всі складові частини такого приміщення. До житла Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ) відносить не тільки житлове приміщення, в якому проживає заявник (справа «Бук проти Німеччини»), а й

переважно місце, де особа мешкає, навіть якщо воно облаштоване нею під житло з порушенням національного законодавства (справа «Баклі проти Сполученого Королівства») [1, с. 97-98].

Суб'єктивне право, надане особі, не наділене необхідними засобами захисту від порушення, є «декларативним правом». Хоча воно і проголошено в законі, але, не будучи забезпеченим державними правоохоронними заходами, воно набуває характеру лише морально забезпеченого права і його здійснення залежить виключно від свідомості членів суспільства та авторитету державної влади.

Гарантії принципу недоторканності житла містяться у нормах публічного права. Так у ст. 162 Кримінального кодексу України за незаконне проникнення до житла чи до іншого володіння особи, незаконне проведення в них огляду чи обшуку, а так само незаконне виселення чи інші дії, що порушують недоторканність житла громадян, передбачена кримінальна відповідальність.

Право не є незмінним. Інтереси держави, суспільна необхідність зумовлюють необхідність особливого трактування цієї інституції в умовах сьогодення. Давньоримський історик Аппіан Олександрійський зазначав, що під час громадянських війн у Римській імперії, власник будинку, який перешкоджав провести обшук у будинку, підлягав смертній карі [5, р. 7-8].

У ст. 8 Закону «Про правовий режим воєнного стану» при введенні воєнного стану, військовому командуванню разом із військовими адміністраціями надано право самостійно або із залученням органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування запроваджувати та здійснювати в межах тимчасових обмежень конституційних прав і свобод людини і громадянина, низку заходів, зокрема у разі потреби проводити огляди житла громадян, встановлювати для фізичних осіб військово-квартирну повинність з розквартирування військовослужбовців, евакуйованого населення та ін. [4].

Проте оголошений воєнний стан і надані законодавцем військовому командуванню виключні права не є підставою нівелювання законодавчих положень. Чинним залишається ст. 13 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), в якій зазначено, що не допускається проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим судовим рішенням, крім випадків, передбачених цим Кодексом.

Відповідно до ст. 233 КПК України «Проникнення до житла чи іншого володіння особи» ніхто не має права проникнути до житла чи іншого володіння особи з будь-якою метою, інакше як лише за добровільною згодою особи, яка ними володіє, або на підставі ухвали слідчого судді. Як виняток із загального правила слідчий, дізнавач, прокурор має право до постановлення ухвали слідчого судді увійти до житла чи іншого володіння особи лише у невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні кримінального правопорушення.

Принцип неприпустимості втручання у сферу особистого життя людини розкривається через інформаційний контекст – проникнення у житло і водночас як спосіб отримання відомостей, які порушують право особи на приватність. Під недоторканістю житла необхідно розуміти не лише фізичне проникнення в житло проти волі, особи, яка там проживає, а і отримання візуальної чи аудіоінформації, щодо того, що відбувається у житлі, шляхом використання технічних засобів отримання інформації. Винятки становлять випадки коли кримінально-процесуальне законодавство допускає отримання такої негласної інформації у встановленому порядку з дотриманням необхідних формальностей.

Йдеться про неприпустимість обладнання безпосередньо у житлі, а також на горищах, у підвалах, каналах вентиляції мікро- аудіо- та відеоапаратури, яка дистанційно фіксує все, що відбувається у житлі за винятком випадків, прямо зазначених у законі. За таких обставин йдеться вже не лише про порушення права на недоторканність житла, як об'єкту права власності, об'єкту цивільних правовідносин, а про несанкційне втручання в особисте життя громадян і порушення його таємниці.

У п.1.11.7 Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні від 16.11.2012 р. акцентовано на виключному характері обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи [3].

Такі негласні слідчі (розшукові) дії проводяться виключно у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів, без відома власника чи володільця, приховано, під псевдонімом або із застосуванням технічних засобів у приміщення та інше володіння для встановлення технічних засобів аудіо-, відеоконтролю особи або безпосередньо з метою виявлення і фіксації слідів злочину, проведення огляду, виявлення документів, речей, що мають значення для досудового розслідування, виготовлення копій чи їх зразків, виявлення осіб, які розшукуються, або з іншою метою для досягнення цілей кримінального провадження.

В умовах воєнного стану держава гарантує недоторканність житла, водночас при здійсненні надзвичайних повноважень військовими адміністраціями можливе обмеження цього права, яке носить виключний, тимчасовий характер, а процедура обмеження суворо формалізована, починаючи із підстав, умов, виду та строк такого обмеження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Заїка Ю.О. Загальні засади житлового права. *Правові засади реформування житлового законодавства України в сучасних умовах*: монографія, за заг. ред. М. К. Галантича. К. : Юрінком Інтер, 2023. С. 86–112.
2. Заїка Ю.О., Скрипник В. Л. Право на житло і пряма дія норм Конституції. *Український конституціоналізм: історія становлення та перспективи розвитку*: монографія / за заг. ред. В. Л. Скрипника. Харків : Право, 2023. С.128–143.

3. Інструкція про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні, затверджена наказом Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України № 14/1042/516/1199/936/1687/5 від 16.11.2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12#Text>

4. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>

5. Appiani Alexandrini Historia Romana. Ad. I. Bekker. Publisher, sumptibus et typis B. G. Teubneri. 2016. 448 p.

ПИТАННЯ ВІДШКОДУВАННЯ ДЕРЖАВОЮ ЗБИТКІВ ЗА ВИКОРИСТАННЯ У ВІЙСЬКОВИХ ЦІЛЯХ НЕРУХОМОГО МАЙНА ГРОМАДЯН ЗА ВІДСУТНОСТІ РІШЕННЯ ПРО ЙОГО РЕКВІЗИЦІЮ

Короєд Сергій Олександрович,

доктор юридичних наук, професор,

в.о. президента Науково-дослідного інституту публічного права

Проблема використання нерухомого майна громадян, що розташоване біля лінії зіткнення, українськими військовими у військових цілях (за відсутності рішення військового командування про примусове відчуження такого майна) без відповідної компенсації неодноразово обговорювалась в юридичних колах і була предметом спеціального дослідження українських експертів [1, с. 4, 6, 7], але через відсутність спеціального законодавчого регулювання і судової практики тривалий час залишалась невирішеною. Проте, нещодавно, 13 вересня 2023 року, Великою Палатою Верховного Суду було ухвалено рішення в цивільній справі № 757/64569/16-ц, предметом розгляду в якій було стягнення з держави Україна компенсації (як компенсації за мобілізоване майно, так й відшкодування моральної шкоди за порушення права власності) у зв'язку із зайняттям військовослужбовцями ЗСУ належного позивачці будинку із земельною ділянкою та його використання як опорного пункту і складу боеприпасів. Верховний Суд зробив висновок про відсутність правових підстав для відшкодування позивачці компенсації, оскільки її будинок не було у встановленому порядку мобілізовано – примусово відчужено (тобто позивачка не втратила права власності на нього), при цьому тимчасове використання військовослужбовцями ЗСУ майна позивачки підпорядковане виконанню позивачкою як громадянкою України конституційних обов'язків (статті 17, 65 Конституції) і тому не може вважатись діянням, яким позивачці завдана моральна шкода [2]. Таким чином, в світлі зазначеного рішення Верховного Суду, яке фактично закрило шлях до компенсації збитків за використання державою (військовослужбовцями ЗСУ) належного

громадянам нерухомого майна без його мобілізації (реквізиції) у встановленому порядку (тобто без належного юридичного оформлення), окреслена вище проблема, зважаючи при цьому на відсутність спеціальних юридичних досліджень, набуває ще більшої актуальності для пошуку і обґрунтування шляхів захисту майнових прав та інтересів громадян – власників такого нерухомого майна.

Так, за висновком Верховного Суду в зазначеній справі, отримати компенсацію громадяни можуть лише у випадку мобілізації їхнього майна, що можливо лише в умовах правового режиму воєнного стану. Водночас Верховний Суд, з одного боку, визнав факт використання військовослужбовцями ЗСУ майна позивачки (жилого будинку із земельною ділянкою) без юридичного оформлення (тобто без примусового відчуження), а з іншого боку, обґрунтував таке використання майна конституційним обов'язком позивачки щодо захисту Вітчизни. Вказані висновки Верховного Суду, на наш погляд, є дещо суперечливими, адже за відсутності офіційно введеного в Україні воєнного стану у позивачки не могло виникнути обов'язку щодо захисту Вітчизни. Крім того, законодавством встановлено форми виконання громадянами такого обов'язку – саме у статті 22 Закону України Закон України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» передбачено обов'язок громадян надавати Збройним Силам України, іншим військовим формуванням майно. Але такий обов'язок діє виключно під час мобілізації та лише в «установленому порядку» з наступним відшкодуванням державою їх вартості в порядку, встановленому законом. Проте, у випадку з позивачкою, мобілізація оголошена не була і жодним законом не було передбачено можливості користування військовослужбовцями ЗСУ майном громадян у військових цілях, включаючи випадки безоплатного користування (без сплати відповідної компенсації).

Навіть якщо керуватись ст. 179 Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України, затвердженого Законом України від 24 березня 1999 року № 548-XIV, то вказаною нормою допускається тимчасове розміщення військових частин (підрозділів військових частин) у придатних для житла будівлях (приміщеннях), але на умовах, визначених законодавством України. Тобто на договірних засадах із власником такого житла, що також узгоджується із Інструкцією з організації забезпечення військовослужбовців Збройних Сил України та членів їх сімей жилими приміщеннями, затвердженою наказом Міністерства оборони України від 31.07.2018 № 380.

Таким чином, будь-яке використання державою у військових цілях нерухомого майна громадян без застосування передбаченого законом порядку його примусового відчуження (реквізиції) або вилучення, за відсутності згоди особи на таке використання, що призвело до позбавлення власника правомочностей володіти, користуватися та розпоряджатись власністю, є протиправним позбавленням особи права власності.

А відтак, власник вправі розраховувати на відповідну компенсацію від держави – як відшкодування збитків (зокрема у вигляді неотриманих платежів за користування майном, тобто як збережені кошти орендної плати, чи збитків за його пошкодження), так й моральної шкоди (завданої

порушенням права власності), адже такі зобов'язання держави є передбачуваними, оскільки впливають з положень Цивільного кодексу України (ст.ст. 22, 23, 386, 394, 1212, 1173) та безпосередньо Конституції України, стаття 56 якої гарантує кожному право на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень. Причому таке конституційне право не може бути обмежене навіть в умовах воєнного або надзвичайного стану (ч. 2 ст. 64 Конституції).

Раніше нами розглядалися й інші можливі правові підстави для компенсації в подібних випадках, зокрема на підставі Закону України «Про боротьбу з тероризмом» та Кодексу цивільного захисту України, проте Верховний Суд вже виключив таку можливість [3, с. 46-47], а Велика Палата Верховного Суду в аналізованій нами справі № 757/64569/16-ц підтвердила це.

Отже, відсутність іншого спеціального регулювання (на рівні окремого закону) питань компенсації громадянам за використання їхнього нерухомого майна у військових цілях без дотримання процедури його реєстрації (як в умовах воєнного стану, так й під час проведення АТО) є додатковим підтвердженням необхідності застосування при вирішенні питань компенсації вищевказаних положень Конституції та Цивільного кодексу України залежно від природи завданих збитків, адже законодавство не допускає випадків безоплатного використання майна громадян навіть у військових цілях, і навіть об'єктивна потреба в такому використанні сама по собі не є підставою обмеження чи припинення права власності особи без застосування процедури реєстрації. Навіть навмисне чи недбале незастосування державою процедури реєстрації (мобілізації) майна в умовах воєнного стану (що зокрема може мати місце з метою ухилення від сплати компенсації) не змінює характеру відносин – факту втручання держави в право власності особи, а відтак не може позбавляти власника на отримання від держави компенсації за позбавлення можливості володіти, користуватися та розпоряджатись своїм майном.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Питання компенсації цивільним особам використання об'єктів нерухомості військовими формуваннями під час збройних конфліктів: підготовлено експертами громадської організації «Український інститут з прав людини» в рамках проекту «Компенсація використання приватної власності військовими в ході проведення АТО/ООС: законодавчий та практичний аспекти». Автор. кол.: А. Луківська-Бабич, В. Луківська, Д. Жупанов, Ж. Лук'яненко, І. Кушнір / За заг. ред. В. Луківської. ГО «Український інститут з прав людини», 2020. 488 с. URL: <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/migration/ua/civilian-property-rpp.pdf>.

2. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 13 вересня 2023 року, судова справа № 757/64569/16. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114203267>.

3. Короед С. О., Луцька Г. В., Махінчук В. М. Проблеми відшкодування майнової шкоди, завданої пошкодженням нерухомого майна внаслідок збройної агресії Російської Федерації. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2022. № 1. С. 41-49.

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ НІКЧЕМНОСТІ УМОВ СПОЖИВЧИХ ДОГОВОРІВ

Пожеоджук Роман Васильович,

кандидат юридичних наук, старший дослідник,

головний консультант Головного юридичного управління

Апарату Верховної Ради України,

докторант Науково-дослідного інституту приватного права і

підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака

Національної академії правових наук України

Основою споживчих відносин є споживчі договори. Водночас доволі часто такі договори носять стандартизований характер, тобто їх умови розроблені суб'єктом господарювання, а споживач або їх приймає, або не укладає договір. Відтак, у цих відносинах є певна нерівність переговорних позицій їх учасників. Водночас система захисту прав споживачів виробила певні механізми щодо захисту прав слабшої сторони споживчого договору.

Одним із запобіжників при укладенні стандартизованих договорів є законодавчі положення щодо заборони застосування недобросовісних умов у договорах зі споживачами. Так, відповідно до частин першої та другої статті 18 Закону України «Про захист прав споживачів» від 12 травня 1991 року № 1023-ХІІ (далі – Закон № 1023-ХІІ) продавець (виконавець, виробник) не повинен включати у договори із споживачем умови, які є несправедливим; умови договору є несправедливими, якщо всупереч принципу добросовісності його наслідком є істотний дисбаланс договірних прав та обов'язків на шкоду споживача [1]. Водночас назва статті 18 Закону № 1023-ХІІ та зміст її частин п'ятої – сьомої дають змогу зрозуміти, що такі положення підлягають визнанню недійсними, а не є недійсними в силу закону (нікчемними).

Більш прогресивно щодо захисту прав споживачів від недобросовісних умов договору законодавець підійшов у Законі України «Про захист прав споживачів» від 10 червня 2023 року № 3153-ІХ (далі – Закон про ЗПС). Так, відповідно до частин першої та другої статті 15 Закону про ЗПС умови договору, які не обговорювалися індивідуально із споживачем та наслідком застосування яких є істотний дисбаланс прав та обов'язків сторін на користь суб'єкта господарювання, є **нікчемними**; умова договору є такою, що не обговорювалася індивідуально із споживачем, якщо

вона була складена заздалегідь, а споживач не міг вплинути на її зміст; обговорення із споживачем окремих умов договору, складеного суб'єктом господарювання заздалегідь, не виключає застосування положень цієї статті до інших умов такого договору; тягар доведення того, що умова договору обговорювалася із споживачем індивідуально, покладається на суб'єкта господарювання. Крім того, частинами сьомою та восьмою статті 15 Закону про ЗПС передбачено, що предмет та/або ціна договору не можуть бути визнані нікчемними, якщо такі умови договору сформульовані простою та зрозумілою мовою; наслідки визнання умови договору нікчемною поширюються на всі договори, у тому числі договори таймшеру, що містять таку умову [2]. Такий підхід є безумовно кращим ніж в чинному Законі № 1023-ХІІ та певною мірою відповідає *acquis communautaire*, проте не позбавлений недоліків.

Зокрема, згадане положення в частинах, за якими *«предмет та/або ціна договору не можуть бути визнані нікчемними»* та *«наслідки визнання умови договору нікчемною поширюються»*, є некоректним та неоднозначним, оскільки відповідно до частини другої статті 215 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) недійсним є правочин, якщо його недійсність встановлена законом (нікчемний правочин); у цьому разі визнання такого правочину недійсним судом не вимагається [3].

Це підтверджується і судовою практикою. Зокрема, Велика Палата Верховного Суду у постанові від 04 червня 2019 року у справі № 916/3156/17 сформулювала такий висновок щодо застосування норм права:

«94. Визнання нікчемного правочину недійсним за вимогою його сторони не є належним способом захисту прав, оскільки не призведе до реального відновлення порушених прав позивача, адже нікчемний правочин є недійсним у силу закону.

95. За наявності спору щодо правових наслідків недійсного правочину, одна зі сторін якого чи інша заінтересована особа вважає його нікчемним, суд перевіряє відповідні доводи та в мотивувальній частині судового рішення, застосували відповідні положення норм матеріального права, підтверджує чи спростовує обставину нікчемності правочину» [4]. Відтак, наведені положення Закону про ЗПС не враховують загальних норм ЦК України, яким вони не можуть суперечити відповідно до положень статті 4 ЦК України.

Окремо слід зазначити, що загалом концепція статті 15 Закону про ЗПС побудована таким чином, що умови, які є несправедливими вважаються нікчемними в силу закону. Однак певні положення статті 15 допускають їхню оспорюваність, що призводить ще й до внутрішньої неузгодженості положень Закону про ЗПС, а це свідчить про неврахування вимог щодо юридичної визначеності як елемента верховенства права (стаття 8 Конституції України).

Як наслідок, з метою приведення положень частин сьомої та восьмої статті 15 Закону про ЗПС у відповідність з Конституцією України та ЦК України, пропонуємо їх викласти таким чином:

«7. Умови договору про предмет та/ або ціну договору не можуть вважатися нікчемними, якщо такі умови сформульовані простою та зрозумілою мовою.

8. Наслідки застосування нікчемності умови договору поширюються на всі договори, у тому числі договори таймшеру, що містять таку умову».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про захист прав споживачів: Закон України від 12.05.1991 № 1023-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/1023-12#Text> (дата звернення: 29.08.2023).

2. Про захист прав споживачів: Закон України від 10 червня 2023 року № 3153-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3153-20#Text> (дата звернення: 28.09.2023).

3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 23.10.2023).

4. Зауваження Головного юридичного управління Апарату Верховної Ради України до проекту Закону України «Про захист прав споживачів» від 05.10.2021 № 6134. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1609957> (дата звернення: 23.10.2023).

КАМКОРДИНГ ЯК ПОРУШЕННЯ АВТОРСЬКОГО ПРАВА

Трошкіна Катерина Євгенівна,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри права та правоохоронної діяльності

Центральноукраїнського державного університету

імені Володимира Винниченка

Сьогодні існує багато способів перегляду художніх фільмів, включаючи завантаження, потокове передавання, кабельне телебачення, оптичні диски та комерційне кіно. Незважаючи на ці досягнення, кінотеатр залишається переважним каналом для початкового прокату фільмів. Кіновиробники, як великі, так і малі, покладаються на продаж квитків, щоб компенсувати витрати на виробництво, але прогрес у технологіях полегшує споживачам обійти касу.

Незаконний запис у кінотеатрах є джерелом понад 90% усіх нелегально скопійованих фільмів у початковій формі випуску. Відеокамера є одним із таких досягнень у технології. Це легка ручна відеокамера, яка зазвичай записує дані в цифровій формі на запам'ятовуючий пристрій, такий як відеокасета, DVD або жорсткий диск. Відеокамери прості в експлуатації, їх можна помістити в кишеню або під сорочку, і їх легко пронести в кінотеатри. Отже, несанкціонований запис художнього фільму під час його відтворення на екрані театру відомий як відеозйомка, а отриманий запис – як відеокамера. Як правило, відеокамери відтворюються та розповсюджуються через обмін файлами в Інтернеті та через продаж неліцензійних оптичних

дисків. Розвиток технологій створює для злодіїв більше можливостей використовувати менші та кращі пристрої.

Тривалий час національне законодавство не містило поняття «камкординг» як виду порушення авторського права. Термін «камкординг» згадувався у Проекті Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо врегулювання питань авторського права і суміжних прав № 6523 від 15.06.2010 [1], який так і не був ухвалений, хоча й був прийнятий у першому читанні.

З набранням чинності Законом України «Про державну підтримку кінематографії в Україні» від 23.03.2017 р. № 1977-VIII перелік видів порушень авторського права і суміжних прав був уточнений: серед кола таких дій виділено камкординг і кардшейрінг, а поняття піратства істотно розширене. Відповідні зміни були внесені у чинний на той час Закон України «Про авторське право та суміжні права» від 23.12.1993, в ст. 50 з'явився новий термін для позначення порушення авторських прав – камкординг.

Відповідно до статті 1 Закону України «Про авторське право та суміжні права» від 1.12.2022 № 2811-IX (набрав чинності з 1.01.2023 р.), камкординг – це: «відеозапис аудіовізуального твору під час його публічної демонстрації в кінотеатрах, інших кіновидовищних закладах особами, які перебувають у тому самому приміщенні, де відбувається така публічна демонстрація, для будь-яких цілей без дозволу суб'єкта авторського права або суміжних прав» [2].

Термін «камкординг» походить від слова «камкордер» (англ. Camcorder), що означає відеокамера з вбудованим відеомагнітофоном. Поява такого терміну зумовлено тим, що запис фільму під час його показу можна здійснити непомітно з використанням такої камери. На сьогоднішній день, більшість громадян мають при собі пристрій (телефон, планшет, відеокамеру), з якого можна зробити запис аудіовізуального твору майже ідеальної цифрової якості. Однак, через малі розміри цих приладів, факт здійснення запису практично виявити неможливо.

Зазвичай камкординг здійснюють з метою економічної наживи – копії фільмів швидко поширюються мережею Інтернет для масового відтворення по всьому світу. Це не тільки завдає значних збитків творцям аудіовізуальних творів (у вигляді упущеної вигоди), а й впливає на економіку держави, адже бюджет не поповнюється за рахунок податків від законних продажів. Крім того, часто до розповсюдження незаконних відеозаписів фільмів мають відношення організовані злочинні угруповання.

Як правило, копії відеокамери розповсюджуються через обмін файлами в Інтернеті та через продаж неліцензійних оптичних дисків. Попередні дослідження не показали кореляції між датою наявності відеокамери та доходом кінотеатру. У цьому звіті досліджується, чи існує така кореляція, шляхом статистичного аналізу власних і загальнодоступних даних про дати випуску фільмів і відповідну дату появи першої відомої відеокамери. Дані свідчать про те, що з кожним днем затримки відеозйомки під час перших вихідних касовий дохід у Сполучених Штатах зростає на цілих 3 відсотки [3].

Українська антипіратська асоціація надає такі дані щодо виявлених випадків камкордингу в Україні за останні 5 років: 2017 р. – 8, 2018 р. – 56, 2019 р. – 37, 2020 р. – 8, 2021 р. – 2, 2022 – 0 [4].

Важливим аспектом законодавчого врегулювання такого порушення авторських прав є встановлення юридичної відповідальності. Так, відповідальність за вчинення камкордингу передбачена ч.1 ст. 176 Кримінального кодексу України, а саме – незаконний запис аудіовізуальних творів під час публічної демонстрації (камкординг) карається штрафом від двохсот до тисячі неоподаткованих мінімумів доходів громадян (3,4 тис. гривень – 17 тис. гривень) або позбавлення волі чи виправними роботами на строк до двох років, а за ч.2 цієї ж статті – від тисячі до двох тисяч (17 тис. гривень – 24 тис. гривень) неоподаткованих мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або позбавленням волі на строк від двох до п'яти років. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені службовою особою з використанням службового становища або організованою групою, або якщо вони завдали матеріальної шкоди в особливо великому розмірі, - караються штрафом від двох тисяч до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням волі на строк від трьох до шести років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого [5].

Таким чином, камкординг – негативне, але поширене явище не лише в Україні, але й в усьому світі. Відповідальність в Україні за камкординг встановлена відносно недавно, хоча таке негативне явище існує вже давно.

Усунення даного явища є вкрай складною проблемою для правоохоронних органів, оскільки дане явище є досить поширеним серед виробників, розповсюджувачів та споживачів. У зв'язку з чим, Україні потрібно вдосконалити заходи протидії у сфері інтелектуальної власності та посилити взаємодію зі всіма державними органами і громадськими організаціями у даній сфері.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо врегулювання питань авторського права і суміжних прав № 6523. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=37985
2. Про авторське право та суміжні права: Закон України від 1.12.2022 № 2811-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text>
3. CAMCORDING AND FILM PIRACY IN ASIA-PACIFIC ECONOMIC COOPERATION ECONOMIES URL: <https://iipi.org/wp-content/uploads/2011/09/Camcording-and-Film-Piracy-in-APEC-Economies.pdf>
4. Українська антипіратська асоціація. URL: <https://apo.kiev.ua/kamkording/>
5. Кримінальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТАЄМНИЦІ УСИНОВЛЕННЯ

Чернік Світлана Дмитрівна,

кандидат історичних наук, доцент,

доцент кафедри права та правоохоронної діяльності

Центральноукраїнського державного університету

імені Володимира Винниченка

Одним із завдань сімейної політики України є забезпечення права дитини на всебічний розвиток. Діти, які через життєві обставини залишилися без належного виховання та утримання з боку батьків, потребують підвищеної уваги з боку держави. Найбільш прийнятною формою влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування є усиновлення. Важливим аспектом прийняття в свою сім'ю особи на правах сина чи дочки є збереження інформацію про усиновлення, усиновителів та усиновлену дитину.

В Україні питання усиновлення регулюється Конституцією України, Сімейним кодексом України, Цивільним кодексом України, Законом України «Про охорону дитинства» від 26.04.2001 р. та іншими нормативно-правовими актами. Основним принципом усиновлення є здійснення його виключно в інтересах дитини та в межах закону.

Сімейний кодекс України (далі – СК України) визначає усиновлення як прийняття усиновлювачем у свою сім'ю особи на правах дочки чи сина, що здійснене на підставі рішення суду [1]. Поняття «таємниця усиновлення» законодавство не містить. Науковці пропонують наступні його визначення. Зокрема, Л.В. Мілімко та Т.С. Ярошенко вважають, що правом на таємницю усиновлення є право на захист персональних даних у сфері сімейних відносин з початку процедури усиновлення і до моменту розголошення відомостей про усиновлення, для дотримання гарантованих прав суб'єктів усиновлення, з метою зміцнення сім'ї та для забезпечення стабільних та гармонійних умов життя усиновленої дитини та усиновителів [2, с.111].

Таємниця усиновлення охороняється законом. Конституція України встановлює, що ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України [3]. Відносини між усиновлювачем та усиновленою дитиною мають особистісний характер, втручання в життя особи не допускається.

Відповідно до ст. 226 СК України, особа має право на таємницю перебування на обліку тих, хто бажає усиновити дитину, пошуку дитини для усиновлення, подання заяви про усиновлення та її розгляду, рішення суду про усиновлення. В свою чергу дитина, яка усиновлена, має право на таємницю, в тому числі і від неї самої, факту її усиновлення.

Особа, яка була усиновлена, має право після досягнення нею чотирнадцяти років на одержання інформації щодо свого усиновлення. Слід відмітити, що питання віку дитини, з якого дитина має право знати про своє усиновлення, у науковій літературі є спірним. Ми підтримуємо думку

О.В. Мельника про те, що чотирнадцятирічний вік є так званим «перехідним» у становленні особистості і розкриття такої інформації у цьому віці може негативно вплинути на психологічний стан дитини, її відносини з оточуючими [4, с. 210].

Усиновлювач має право приховувати факт усиновлення дитини, яка ним усиновлена, і вимагати нерозголошення цієї інформації особами, яким стало відомо про неї як до, так і після досягнення дитиною повноліття. Також усиновлювач має право приховувати від дитини факи її усиновлення, якщо розкриття таємниці усиновлення може завдати шкоди її інтересам [1]. Таким чином, можна говорити про таємницю усиновлення від дитини та від інших третіх осіб.

Засобами забезпечення таємниці усиновлення є право усиновлювача бути записаним матір'ю, батьком дитини; право усиновлювача на зміну відомостей про місце народження та дату народження дитини; зміна прізвища, імені та по батькові особи, яка усиновлена. У такий спосіб надається можливість захистити дитину від можливого розголошення факту усиновлення.

Водночас сімейне законодавство України містить обмеження щодо права іноземців на таємницю усиновлення дитини, яка є громадянином України. Зокрема, усиновлення дитини, яка є громадянином України, особою, яка є громадянином держави, з якою Україна не має договору про надання правової допомоги, не є таємним, якщо у державі, в якій усиновлювач постійно проживає і в яку має переїхати дитина, усиновлення не є таємним [1]. Подібна норма діє щодо іноземних громадян, які постійно не проживають в Україні. Можемо стверджувати, що у вказаних випадках усиновлення не буде таємним.

Сімейне законодавство встановлює, що забезпечення таємниці усиновлення здійснюється через захист інформації про усиновлення, поширення якої обмежується. Так, особи, яким у зв'язку з виконанням службових обов'язків доступна інформація щодо усиновлення, а також особа, яким став відомий факт усиновлення, зобов'язані не розголошувати її, зокрема і тоді, коли усиновлення для самої дитини не є таємним. Відомості про усиновлення видаються судом лише за згодою усиновлювача [1]. Виключенням є вимога правоохоронних органів або суду у зв'язку з цивільною справою чи кримінальним провадженням.

Розголошення таємниці усиновлення не допускається, оскільки втручання в особисте життя у такий спосіб може призвести до руйнівних наслідків. Особи, які неправомірно, в супереч волі усиновителя (удочерителя) надали інформацію про усиновлення, притягаються до відповідальності. Так, ст. 168 Кримінального кодексу України передбачає покарання для такої особи у вигляді штрафу до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадських робіт на строк до двохсот сорока годин, або виправні роботи на строк до двох років. Відповідальність за вчинення діяння службовою особою або працівником медичного закладу, яким відомості про усиновлення (удочеріння) стали відомі по службі чи по роботі, або якщо воно спричинило тяжкі наслідки є суворішою [5]. Такий підхід законодавця

спрямований на посилення відповідальності осіб, які безпосередньо працюють із інформацією про усиновлення на всіх його етапах, з метою уникнення фактів розголошення таємниці усиновлення.

Отже, усиновлення є однією з форм влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. З метою захисту дитини, її інтересів законодавство встановлює таємницю усиновлення, яка передбачає нерозголошення інформації про факт усиновлення власне усиновленій дитині та третім особам. Законодавство визначає низку заходів, спрямованих на забезпечення таємниці усиновлення: право усиновлювача бути записаним матір'ю, батьком дитини; право усиновлювача на зміну відомостей про місце народження та дату народження дитини та інші. Порушення таємниці усиновлення є підставою для притягнення особи до кримінальної відповідальності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01.2002. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (дата звернення: 14.11.2023).
2. Мілімко Л.В., Ярошенко Т.С. Теоретико-правові аспекти та етичні питання таємниці усиновлення (точки дотику). *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2020. Вип. 88. С. 108-116.
3. Конституція України від 28 червня 1996 року (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
4. Мельник О. В. Проблемні питання, обумовлені дією таємниці усиновлення в Україні. *Часопис цивілістики*. 2014. Вип. 16. С. 209-212.
5. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>



СЕКЦІЯ IV.

Трудове право; право соціального забезпечення

ВРЕГУЛЮВАННЯ ПРАВОВИХ ВІДНОСИН ПІД ЧАС ПРОСТОЮ У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

*Андросович Наталія Костянтинівна,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
факультету історії, бізнес-освіти та права
Центральноукраїнського державного університету
імені Володимира Винниченка*

*Науковий керівник: Максименко Наталія Володимирівна, кандидат
юридичних наук, доцент, доцент кафедри права та правоохоронної
діяльності Центральноукраїнського державного університету
імені Володимира Винниченка*

Цикл внесення змін до трудового законодавства України розпочався відповідно до 24 лютого 2022 року згідно з Указом Президента України №64/2022 о 05 годині 30 хвилин 24 лютого 2024 року було введено в Україні воєнний стан у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України, на підставі пропозиції Ради національної безпеки і оборони України, відповідно до пункту 20 частини першої статті 106 Конституції України, Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [1].

В подальшому 15 березня 2022 року було прийнято Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» № 2136-IX, а згодом 01 липня 2022 було прийнято Закон України №2352-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації трудових відносин». Наведені мною нормативно-правові акти були покликані встановити ключові аспекти трудових відносин між працівником та роботодавцем всіх підприємств, установ та організацій незалежно від форм власності, виду діяльності та галузевої приналежності, в період дії воєнного стану [2].

Галузь трудового законодавства у відповідності до розпочатого збройного нападу неодмінно потребувала дієвих змін та адаптування до нових життєвих подій, оскільки чимала кількість підприємств, установ, організацій знаходились в районах ведення активних бойових дій. Багато роботодавців зіткнулися з проблемним питанням, що робити, якщо підприємство має діяти далі, а відповідні трудові функції, які є складовою безупинної та злагодженої роботи підприємства, здійснює особа, котра була змушена покинути свою домівку та є внутрішньо-переміщеною особою в іншому регіоні. Або навпаки, працівники лишаются там, де відбуваються

активні бойові дії, а підприємство змушене тимчасово призупинити діяльність.

З введенням воєнного стану на території України як роботодавці, так і працівники зіткнулися з низкою схожих проблем, які потребували швидкого вирішення. Крім того, різноманітні протиріччя між працівниками та роботодавцями виникали і в звичайний час, але в умовах воєнного стану їх кількість зростає в рази, що зумовило необхідність відповідного правового регулювання з боку держави в цих умовах, що власне і призвело до прийняття цих законодавчих актів. Багато роботодавців, шукаючи відповіді на питання, як це зробити, дійшли висновку, що вихід із ситуації розкривається в запровадженні простою щодо підприємств, в структурних підрозділів або окремих працівників.

Задля правового тлумачення поняття простою варто приділити увагу статті 34 Кодексу законів про працю України в котрій зазначено, що простій – це зупинення роботи, викликане відсутністю організаційних або технічних умов, необхідних для виконання роботи, не-відвратною силою або іншими обставинами. Ключовою підставою введення простою є відсутність відповідних умов, таких як організаційні чи технічні умови, які є необхідними для здійснення праці. Закон не встановлює вичерпних підстав для оголошення простою на певних підприємствах. До них відносяться форс-мажорні та інші обставини. На жаль, законодавець не визначив перелік інших обставин, за яких зупинка є доцільною. Також немає жодних обмежень, тому рішення про оголошення простою повністю залежить від об'єктивних обставин на підприємстві та бажання роботодавця. Тому багато роботодавців користуються цією прогалиною [3].

Порядок оголошення простою чітко залежить від керівника, котрий в свою чергу видає наказ про оголошення простою на підприємстві під час воєнного стану. В наказі роботодавець має описати причину відповідно до якої оголошується простій, встановити коло працівників на яких розповсюджується режим простою, окрім цього варто зазначити відомості стосовно початку та закінчення простою та порядок (не)звільнення працівників від обов'язків бути присутніми на віддалених робочих місцях чи робочих місцях на підприємстві [3].

Одним з ключових аспектів даного трудового режиму є його розповсюджуваність. Отже, для кого роботодавець може запровадити простій? В дану категорію можна віднести повністю все підприємство, установу чи організацію, також можливе розповсюдження на окремих структурний підрозділ або ж на окремих працівників. Цілком все пов'язано з тим, наскільки може функціонувати підприємство, його структурний підрозділ чи працівник.

Не оминемо увагою й оплату праці працівників за час простою в період воєнного стану, яка регулюється статтею 113 Кодексу законів про працю. Зокрема статтею передбачена низка варіантів оплати, залежно від причин виникнення простою. Згідно до першого варіанту, за час простою не з вини працівника оплата здійснюється згідно розрахунку не нижче від двох третин тарифної ставки встановленого працівникові розряду (окладу).

Відповідно до другого варіанту, - оплата за час простою, коли виникла виробнича ситуація, небезпечна для життя чи здоров'я працівника або для людей, які його оточують, і навколишнього природного середовища не з його вини, за ним зберігається середній заробіток [3].

Зважаючи на це, може виникнути питання: що ж платити працівнику за час простою у період воєнного стану? Законодавство не містить визначення поняття «виробнича ситуація, небезпечна для життя чи здоров'я працівника або для людей, які його оточують». Разом із тим існує поняття «4 клас (небезпечні умови праці) – умови, що характеризуються такими рівнями шкідливих факторів виробничого середовища і трудового процесу, вплив яких протягом робочої зміни (або її частини) створює загрозу для життя, високий ризик виникнення гострих професійних уражень, у т. ч. важких форм» (пп. 1.1 п. 1 розділу II Гігієнічної класифікації праці).

Згідно з п. 7 розділу I Гігієнічної класифікації праці шкідливими виробничими факторами є: фізичні фактори – мікроклімат (температура, вологість, швидкість руху повітря.), барометричний тиск, електромагнітні поля та випромінювання, виробничий шум тощо; хімічні фактори – речовини хімічного походження, деякі речовини біологічної природи, аерозолі фіброгенної дії (пил); біологічні фактори – мікроорганізми – продуценти, живі клітини та спори мікроорганізмів, що містяться в бактеріальних препаратах, патогенні мікроорганізми; фактори трудового процесу - важкість (тяжкість) праці, що проявляється, зокрема, в значному навантаженні на опорно-руховий апарат, серцево-судинну, дихальну та інші системи [4].

Отже, оголошувати простій на підставі виникнення виробничої ситуації, небезпечної для життя чи здоров'я працівників, в умовах воєнного стану не є коректним з точки зору законодавства. Саме тому підприємства користуються першим варіантом та оголошують простій не з вини працівника у зв'язку з введенням воєнного стану з оплатою за період простою в розмірі 2/3 тарифної ставки встановленого працівнику окладу (тарифної ставки). При цьому доплати і надбавки, які належать працівнику під час виконання трудових функцій (згідно із законодавством або за домовленістю сторін), до уваги не беруть [3].

Згідно до статті 12 Закону України «Про оплату праці» передбачається, що оплата праці за час простою не з вини працівника належить до мінімальних державних гарантій в оплаті праці.

Простій варто оплачувати не рідше ніж двічі на місяць із дотриманням загальних правил щодо строків здійснення виплати заробітної плати [5].

Завершальним етапом врегулювання правових відносин під час простою у період воєнного є його припинення. У випадку, появи роботи під час простою для всіх або окремих працівників, простій припиняють. Дане діяння теж оформлюють наказом. Окрім того, деякі роботодавці, які не мають фінансової можливості для здійснення виплат за час простою або в яких будівлі підприємств зазнали руйнувань внаслідок воєнних дій і невідомо, коли в майбутньому вони зможуть забезпечувати працівників роботою, припиняють простій і на підставі ст. 13 Закону № 2136 призупиняють дію

трудовах договорів із працівниками, що в подальшому дає змогу зазначеним роботодавцям зекономити кошти підприємства [6].

Таким чином, врегулювання правових відносин під час простою у період воєнного відіграє важливу роль в трудовому законодавстві, що забезпечує право життя працівників, гарантії оплати праці та цілком збереження діяльності підприємства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України №64/2022 від 22.02.2024. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397> (дата звернення: 07.11.2023).

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації трудових відносин: Закон України №2352-IX від 01.07.2022 №2352-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2352-20>

3. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/322-08> (дата звернення: 07.11.2023).

4. Про затвердження Державних санітарних норм та правил «Гігієнічна класифікація праці за показниками шкідливості та небезпечності факторів виробничого середовища, важкості та напруженості трудового процесу: Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 08.04.2014 №248. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0472-14#Text> (дата звернення: 07.11.2023).

5. Про оплату праці: Закон України від 24.03.1995 №108/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/108/95-%D0%B2%D1%8> (дата звернення: 07.11.2023).

6. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 №2136-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2136-20> (дата звернення: 07.11.2023).



СЕКЦІЯ V.

Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право

СТАН ВІДНОСИН ГЕНДЕРНОЇ НЕРІВНОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ

*Манжула Андрій Анатолійович,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри права та правоохоронної діяльності
Центральноукраїнського державного університету
імені Володимира Винниченка*

На сьогоднішній день, згуртованість українського суспільства в умовах війни вражає. Люди щодня проявляють вміння діяти злагоджено, допомагати та підтримувати один одного. Для більшості українців головними є такі цінності, як безпека, сила, порядок, нормативність та рівність.

Варто зазначити, що гендерна рівність/ нерівність як проблема планетарного масштабу є предметом дослідження фахівців з різних галузей знань – правників, медиків, політологів, соціологів тощо. Але думку про те, що порушення гендерної рівності не повинно мати місця в сучасному людському суспільстві, вважаємо єдино правильною. А відтак, просування гендерної рівності, в тому числі й на рівні правопросвіти, є важливим завданням, яке можуть ставити перед собою відповідні суб'єкти, в тому числі й юридичні клініки, в тому числі й українські.

Взагалі, гендерна рівність, представляє можливість для людей будь-якої статі вільно обирати кар'єру, релігію, спосіб життя тощо. Права, можливості та доступ до суспільства не має залежати від статі та гендеру. Глобально ця концепція передбачає усунення всіх соціальних бар'єрів, які заважають проявитися як особистості.

Ситуацію у сфері гендерних відносин прийнято оцінювати за допомогою Індексу гендерної нерівності [1].

За роки незалежності Україна більше ніж удвічі покращила ситуацію з Індексом гендерної нерівності: в 1991 році він становив 0,472, а в 2021 році – 0,200, з такими показниками Україна посідає 35 місце у світі за значенням показника гендерної рівності.

Важливо розуміти, що прагнення до гендерної рівності потрібне не тільки для гармонії в суспільстві, реалізації потенціалу всіх людей незалежно від статі, а ще це дає великі можливості для сталого економічного розвитку країни [1].

Гендерні нерівності, на сьогоднішній день, зберігаються. Війна їх однозначно посилює, тому що коли в сім'ях постало питання, як захистити дітей, то жінки поїхали за кордон. Чоловіки залишаються в Україні. Тобто, створюються нові гендерні нерівності, які впливають не тільки на

сьогоднішнє життя, але й які будуть впливати далі на гендерну культуру суспільства після перемоги [4].

Згідно з даними ООН, від початку війни з України виїхало понад 12,5 мільйонів людей. Близько 5 мільйонів з них вже повернулися додому. Складно уявити, скільки громадян України опинилися би за кордоном, якби заборону на виїзд чоловіків не оголосили в перший же день війни. Адже багатьох жінок від евакуації зупиняла і зупиняє саме неможливість поїхати усією родиною, і саме це одна з основних причин, що змушує жінок повертатись в Україну під час війни.

Також великим ризиком для гендерної рівності навіть після війни залишатиметься загроза демографічної кризи. Вже зараз експерти нарікають, що за умови неповернення українок та українців, які наразі перебувають за кордоном, на нашу країну чекають серйозні економічні виклики, адже пенсіонерів у країні буде більше, аніж працездатного населення, а народжуваність була низькою і до війни [5].

Хоча, саме на сьогоднішній день, в умовах повномасштабної війни українські органи влади спільно з громадськими організаціями та міжнародними партнерами намагаються активізувати роботу із розбудови системи реагування та протидії будь-якому виду насильства, допомоги постраждалим внаслідок війни та забезпечення рівних можливостей жінок та чоловіків, а саме:

- Набули чинності Закони щодо протидії дискримінації за ознакою статі в рекламі, а також щодо рівних можливостей матері і батька, які є військовослужбовцями, на догляд за дитиною в особливий період.

- Ухвалена Державна стратегія забезпечення рівних прав і можливостей жінок та чоловіків до 2030 року та операційний план з її реалізації до 2024 року.

- На виконання Державної стратегії забезпечення рівних прав і можливостей жінок та чоловіків до 2030 року ухвалена Стратегія впровадження гендерної рівності у сфері освіти до 2030 року та операційний план її реалізації до 2024.

- Розпочатий проєкт групових занять з психологічної підтримки жінок та дівчат «Тримайся, сестер», що реалізується ГО «Жіночий ветеранський рух» в межах проєкту ООН Жінки «Трансформаційні підходи для досягнення гендерної рівності в Україні».

- Запущений проєкт Women for Ukraine для допомоги українкам, які втратили роботу і/або дохід внаслідок війни знайти нові можливості для працевлаштування та професійного розвитку [2].

В даному контексті, слід зазначити, Україна почала зміцнювати державні механізми допомоги постраждалим від будь-якого виду насильства ще до початку повномасштабної війни. Однак, масштаб воєнних злочинів РФ, необхідність комплексної допомоги громадянам, які пережили жахи окупації, вимагали розробки нових підходів відповідно до міжнародних стандартів, зокрема:

- Підписаний Меморандум про співробітництво між Урядом України та ООН щодо запобігання та протидії сексуальному насильству під час

конфлікту (далі – СНПК). На реалізацію його положень розроблено Імплементацийний план для формування ефективної та прозорої системи протидії СНПК, а також створена Міжвідомча робоча група з питань протидії СНПК, що відповідає за реалізацію цього плану.

- Оновлений Національний план дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки. Мир. Безпека» на період до 2025 року. В оновленому плані розширено перелік цільових груп та заходів із надання ефективної своєчасної допомоги постраждалим від сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, а також переглянуто моніторингові показники плану [3].

Однак, гендерні стереотипи залишаються суттєвим фактором, що перешкоджає досягненню гендерної рівності в усіх сферах життя суспільства, незважаючи на приєднання України до міжнародних угод та прийняття національного законодавства про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків.

Способи розв'язання проблеми гендерної нерівності є різноманітними та можуть включати не тільки правове регулювання (прийняття відповідних актів законодавства, судовий захист прав людини), а й інші, зокрема, ті, що направлені на усвідомлення цієї проблеми як такої, що загрожує людству та підлягає цілковитому викоріненню. Одним з останніх, на наш погляд, може бути здійснення правової просвіти населення щодо гендерної рівності, наслідків її порушення, відновлення стану рівноправ'я жінок та чоловіків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гендерна рівність в Україні та країнах Європи. URL: <https://profpressa.com/news/genderna-rivnist-v-ukrayini-ta-krayinakh-ievropi>
2. Підсумки року: гендерна рівність, запобігання та протидія домашньому насильству, допомога постраждалим від війни українцям. URL: <https://eu-ua.kmu.gov.ua/novyny/pidsumky-roku-genderna-rivnist-zapobigannya-ta-protydiya-domashnomu-nasyilstvu-dopomoga-0>
3. Гендерна нерівність у трудових правовідносинах: поняття та причини виникнення. URL: <https://legalclinics.in.ua/consult/consultation-09-07-2022-2/>
4. В умовах війни створюються нові гендерні нерівності. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3695364-v-umovah-vijni-stvoruutsa-novi-genderni-nerivnosti-upovnovazena-uradu.html>
5. Гендерна нерівність в Україні під час війни: закриті кордони, особисті трагедії та демографічні виклики URL: <https://commons.com.ua/uk/genderna-nerivnist-v-ukrayini-pid-chas-vijni/>

СУЧАСНЕ ЗАКОНОДАВЧЕ РЕГУЛЮВАННЯ ФОРМ ПРИМИРЕННЯ СТОРІН В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Ігнатченко Ірина Георгіївна,

*кандидатка юридичних наук, кандидатка мистецтвознавства,
доцентка, доцентка кафедри адміністративного права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

Аналіз законодавчих положень про примирення сторін у адміністративно-судовому процесі дозволяє виділити три можливих варіанти чи форми такого примирення: (1) врегулювання спору за участю судді; (2) врегулювання спору без участі судді на підставі взаємних поступок; (3) позасудове врегулювання спору шляхом медіації.

Положення Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС) також містять вказівки щодо можливості досудового порядку вирішення публічно-правового спору, який може бути обов'язковим, коли такі заходи є обов'язковими згідно із законом (ч. 1 ст. 17 КАС).

Проте у розумінні КАС тільки врегулювання спору за участю судді є спеціальною судовою, а не позасудовою (досудовою) процедурою, яка має розглядатися як факультативний етап в адміністративному судочинстві, який спрямований на досягнення сторонами примирення. Інші процедури не є самостійними частинами адміністративного судочинства, проте «вписаними» в загальний контекст останнього.

Одним із елементів судової реформи є переосмислення ролі судді як особи, яка бажає та повинна допомогти сторонам адміністративно-судового процесу прийняти справедливе судове рішення, яке буде прийнятним для обох сторін [1, с.134]. Застосування такої судової процедури законодавчо допускається за наявності кількох умов.

Першою з таких умов є те, що зазначена процедура найчастіше допускається лише до початку розгляду справи по суті, чим підкреслюється її факультативний характер в структурі адміністративного судочинства. Проте КАС передбачає, що під час підготовчого провадження, тобто тоді, коли судом здійснюються всі необхідні дії для можливого правильного і своєчасного розгляду справи по суті, у підготовчому засіданні суд з'ясовує, чи бажають сторони вирішити спір шляхом примирення, провести позасудове врегулювання спору шляхом медіації або звернутися до суду для проведення врегулювання спору за участю судді до початку такого розгляду (п.2., ч.2, ст.180 КАС).

Другою умовою застосування примирної процедури є те, що вона здійснюється за згодою сторін (ч.1 ст.184 КАС). Слід звернути увагу, що така згада має бути тільки від сторін спору. Законодавець не передбачає необхідності надання згоди на врегулювання спору за участю судді третіми особами. Така законодавча конструкція є суперечливою, оскільки треті особи, що не заявляють самостійних вимог до предмету спору, залучаються

до участі у справі, якщо рішення суду може вплинути на їхні права та обов'язки, включаючи й умови примирення сторін, зокрема результати примирення.

Сказане вище дозволяє виділити третю умову врегулювання спору за участю судді, яка наразі законодавчо закріплена. Це відсутність у справі третіх осіб яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору. Адже законодавцем встановлено, що вступ у справу таких третіх осіб унеможливорює врегулювання спору за участю судді (п.2 ч.2 ст.184 КАС).

Ці особливості, а саме неврахування згоди третіх осіб без самостійних вимог щодо предмету спору або вступ у справу третіх осіб з самостійними вимогами щодо предмету спору, який принципово виключає примирні процедури за участю судді є дискусійним. Так, можливість участі третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги на предмет спору в укладенні мирової угоди, теоретично обґрунтовується тим, що ця особа укладає угоду одночасно з позивачем та відповідачем. Угода між третьою особою із самостійними вимогами на предмет спору та лише відповідачем є неможливою, оскільки задоволення самостійних вимог третьої особи повністю або частково виключає задоволення вимог позивача до відповідача. Також можливим у рамках адміністративного процесу є залучення до укладення мирової угоди й третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог [2, с. 15].

Задля того, щоб відповісти на питання в яких справах допускається застосування примірювальних процедур слід з'ясувати у яких категоріях справ таке примирення є неможливим.

Проведення врегулювання спору за участю судді не допускається в окремих категоріях складних справ, а також в окремих категоріях термінових адміністративних справ, визначених главою 11 розділу II КАС (п.1 ч.2 ст.184 КАС). Тобто ці справи є найскладнішими та такими, що не можуть бути розглянутими у порядку спрощеного позовного провадження. Однак, КАС передбачає виключення з цього переліку, які стосуються ст. 267 КАС, а також типових справ.

Ст.ст. 185, 186 КАС закріплюють особливості процесуального порядку врегулювання спору за участю судді: (1) про проведення процедури врегулювання спору за участю судді суд постановляє ухвалу, в якій вирішує питання про зупинення провадження у справі (ч. 1 ст. 185 КАС); (2) у випадку колегіального розгляду справи врегулювання спору за участю судді проводиться суддею, який здійснював підготовку справи до розгляду одноособово, незважаючи на те, що для розгляду справи при відкритті провадження могла бути призначена колегія суддів (ч. 2. Ст. 185 КАС).

Формами врегулювання спору за участю судді є проведення спільних та/або закритих нарад (ч.1 ст. 186 КАС): (1) спільні наради проводяться за участю всіх сторін, включаючи їх представників, під час яких суддя пропонує сторонам надати пропозиції щодо шляхів мирного врегулювання спору або сам висловлює такі пропозиції. Такі ж пропозиції суддя може висловити і на закритих нарадах; (2) закриті наради проводяться суддею з кожною стороною

окремо. Під час таких нарад суд може звертати увагу сторони на судову практику у подібних спорах.

Під час проведення врегулювання спору суддя не має права надавати сторонам юридичні поради та рекомендації, надавати оцінку доказів у справі (ч.6 ст. 186 КАС). Інформація, отримана будь-якою із сторін, а також суддею під час проведення врегулювання спору, є конфіденційною. Під час проведення врегулювання спору за участю судді протокол наради не ведеться та не здійснюється фіксування технічними засобами (ч.7 ст.186 КАС).

Процедура врегулювання спору за участю судді проводиться протягом розумного строку, але не більше тридцяти днів з дня постановлення ухвали про її проведення. Строк проведення врегулювання спору за участю судді є преклюзивним і продовженню не підлягає (ст.187 КАС).

Врегулювання спору за участю судді припиняється (ст. 188 КАС): (1) за ініціативою однієї зі сторін, шляхом подачі заяви про припинення врегулювання спору за участю судді; у разі досягнення сторонами примирення та звернення до суду із заявою про примирення; за ініціативою позивача через його звернення до суду із заявою про залишення позовної заяви без розгляду; за ініціативою відповідача в разі його відмови від позову чи визнання позову; за ініціативою судді у разі затягування процедури врегулювання спору будь-якою зі сторін; (2) у разі закінчення строку врегулювання спору за участю судді. Про припинення такої процедури суддя постановляє ухвалу, яка не підлягає оскарженню і в якій суддя поновлює провадження у справі.

У випадку припинення означеної процедури через недосягнення примирення суддя, який брав участь у врегулюванні спору не може брати участь у подальшому розгляді справи. У такому разі справа повинна бути передана іншому судді на загальних підставах. Як свідчить аналіз судової практики, не всі судді зазначають цю обставину у своїх ухвалях про припинення врегулювання спору за участю судді.

Примирення сторін – основна мета процедури врегулювання спору за участю судді. Однак останні мають право і можуть досягнути означеної мети і самостійно, без участі судді. Отже, найважливішими питаннями процедур примирення сторін в адміністративному судочинстві в аспекті можливості такого примирення є: (1) визнання позову позивачем; (2) відмова позивача від позову.

Що стосується відповідача, то він має процесуальні права на визнання позову повністю або частково, про що він зазначає у відзиві на позов або в окремій письмовій заяві. Ці питання вирішуються під час розгляду заяв по суті справи. Варто зазначити, що і позивач і відповідач можуть вчиняти ці процесуальні дії на будь-якій стадії провадження у справі.

Щодо дій суду у таких випадках та судових рішень, які ухвалюються у зв'язку з зазначеними обставинами, то слід зазначити наступне. (1) суд до ухвалення рішення з відмовою позивача від позову або з приводу визнання позову позивачем роз'яснює сторонам наслідки цих процесуальних дій; (2) якщо такі дії вчиняються представниками сторони, то суд перевіряє, чи не обмежений представник відповідної сторони на їх вчинення.

Оскільки вчинення зазначених процесуальних дій не обов'язково свідчать про мирне врегулювання спору та можуть суперечити закону чи порушувати чий-небудь права, свободи та інтереси, суд після відповідної перевірки, якщо він дійде до подібного висновку, такі дії не приймає і продовжує розгляд адміністративної справи.

У зв'язку з зазначеними процесуальними діями суд приймає такі судові рішення: (а) постановляє ухвалу про прийняття відмови у позові, якою закриває провадження у справі. У разі часткової відмови позивача від позову суд постановляє ухвалу, якою закриває провадження у справі щодо частини позовних вимог (ч. 3, ст. 189); (б) у разі визнання позову відповідачем повністю або частково суд за наявності для того законних підстав ухвалює рішення про задоволення позову повністю або у відповідній частині вимог (ч. 4, ст. 189 КАС).

Процедура примирення між сторонами публічно-правового спору без участі судді має певні особливості. Слід зазначити, що відносини, які складаються між сторонами під час примирення є власне адміністративно-правовими і складаються поза межами судового процесу. Закон чітко не визначає форми здійснення дій сторін, спрямованих на примирення, отже, як вже зазначалося, сама така процедура не є самостійною частиною адміністративного судочинства. Тобто законодавець визначає в цьому випадку пріоритет зазначених адміністративно-правових відносин над судовим процесом. Це підтверджується тим, що на час, необхідний для мирного врегулювання публічно-правового спору, суд за клопотанням сторін зупиняє провадження у справі (ч. 2, ст. 190 КАС). Ця норма є приписом і не припускає для суду можливості альтернативної процесуальної поведінки. Також це підтверджується тим, що умови примирення сторін затверджуються ухвалою суду, якою він одночасно закриває провадження у справі (ч. 5, ст. 190 КАС).

Ця ухвала виконується в порядку і строки, визначені самими сторонами. Вона є виконавчим документом та має відповідати вимогам до виконавчого документа, встановленим законом. У разі невиконання ухвали суду про затвердження умов примирення вона може бути подана для її примусового виконання в порядку, визначеному законодавством для виконання судових рішень (ст. 191 КАС).

Сутність примирення сторін публічно-правового спору зводиться до того, що сторони можуть повністю або частково врегулювати спір на підставі взаємних поступок. Примирення сторін може стосуватися лише прав та обов'язків сторін. Сторони можуть примиритися на умовах, які виходять за межі предмета спору, якщо такі умови примирення не порушують прав чи охоронюваних законом інтересів третіх осіб. Умови примирення не можуть суперечити закону або виходити за межі компетенції суб'єкта владних повноважень (ч. 1 ст. 190 КАС).

Якщо одну зі сторін примирення представляє її законний представник, дії якого суперечать інтересам особи, яку він представляє або якщо умови примирення суперечать закону чи порушують права чи охоронювані законом інтереси інших осіб або є невиконуваними, то суд постановляє ухвалу про

відмову у затвердженні умов примирення і продовжує судовий розгляд (ч. 6, ст. 190 КАС).

Сторони викладають умови примирення у відповідній заяві, яка може бути викладена у формі єдиного документу підписаного сторонами, або у формі окремих документів: Зазвичай це мирова угода або заяви однієї сторони про умови примирення та письмової згоди іншої сторони з умовами примирення.

До ухвалення судового рішення у зв'язку з примиренням сторін суд роз'яснює сторонам наслідки такого рішення. При цьому суд повинен перевірити, чи не обмежені представники сторін у праві вчинити відповідні дії. Тобто, функція суду у цьому разі – контроль за законністю результатів примирення.

Що стосується досудового врегулювання публічно-правових спорів, то слід зазначити, що відповідні правові конструкції, щодо обов'язковості такого врегулювання спору з'явилися в КАС разом із системними змінами до всіх процесуальних кодексів, які відбулися у 2017 р. на підставі нової редакції ст. 124 Конституції України, первісна редакція якої передбачала, що юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, які виникають в Україні. Зараз в цій нормі передбачено, зокрема, що юрисдикція судів поширюється на будь-який юридичний спір і що законом може бути визначено обов'язковий досудовий порядок врегулювання спору. Тому наразі у КАС існує декілька положень, стосовно того, що: (а) сторони вживають заходів для досудового врегулювання спору за домовленістю між собою або у випадках, коли такі заходи є обов'язковими згідно із законом (ч. 1 ст. 17 КАС України); (б) позовна заява повертається позивачеві, якщо він не надав доказів звернення до відповідача для досудового врегулювання спору у випадках, в яких законом визначено обов'язковість досудового врегулювання, або на момент звернення позивача із позовом не сплив визначений законом строк для досудового врегулювання спору (п. 4 ч. 4 ст. 169).

Відносно публічно-правових спорів розширення сфери застосування досудового порядку їхнього врегулювання може бути забезпечено за рахунок вдосконалення процедур адміністративного оскарження, які нині передбачені законом України «Про адміністративну процедуру».

Найбільш складним і процесуально неврегульованим питанням є особливості застосування процедур медіації в адміністративному судочинстві.

Справа в тому, що у законодавство України впроваджуються європейські стандарти в діяльності правоохоронної системи, зокрема це стосується системи правосуддя, яка включає досудове і позасудове врегулювання конфліктів (спорів). В європейській і світовій практиці врегулювання конфліктів (спорів) чільне місце займає інститут медіації, під якою розуміється позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом

переговорів [3, п. 4 ч. 1 ст. 1]. Вона самостійним альтернативним методом позасудового вирішення юридичного конфлікту.

Наразі законом України «Про медіацію» до КАС були внесені зміни, стосовно того, що: (1) сторони можуть досягнути примирення, у тому числі шляхом медіації, на будь-якій стадії судового процесу, що є підставою для закриття провадження в адміністративній справі, що є їх процесуальним правом (ч. 5 ст. 47 КАС України); (2) особа не може бути представником, якщо вона є чи була медіатором під час проведення медіації щодо спору, пов'язаного із справою, що розглядається в суді (ч. 3 ст. 58 КАС України) та інші. Таким чином, це свідчить про інституційне розширення можливого алгоритму примирення сторін в адміністративному суді. Також цьому законі зазначено про можливість проведення медіації у позасудовому порядку, що не впливає на строки звернення до адміністративного (ч. 6 ст. 122 КАС) суду.

Спеціальні норми застосування інституту медіації в адміністративному судочинстві стосуються (1) можливості проведення позасудового врегулювання спору шляхом медіації на стадії підготовчого провадження, а також (2) порядку проведення підготовчого засідання. Зокрема, якщо сторони домовилися провести позасудове врегулювання спору шляхом медіації, у такому випадку суд може оголосити перерву (п.5, ч.6, ст. 181 КАС), після чого підготовче засідання продовжується зі стадії, на якій у ньому була оголошена перерва (ч. 8, ст. 181 КАС). Якщо було вже розпочато розгляд справи по суті, провадження у справі за зверненням обох сторін з клопотанням про надання їм часу для примирення, у тому числі шляхом медіації, зупиняється до закінчення строку, про який сторони заявили у клопотанні (п.4, ч.1, ст. 236 КАС).

Таким чином, слід констатувати, що сьогодні в Україні, медіація в системі адміністративного судочинства нарешті знайшла своє законодавче закріплення. Крім того, проаналізоване вище регулювання публічно-правового спору за участю судді дозволяє розглядати таку медіацію не тільки у її «чистому» вигляді, як позасудову процедуру за професійною допомогою медіатора, а й як частину адміністративної діяльності судів. В цьому випадку медіатором виступає суддя, наділений відповідними процесуальними повноваженнями, який допомагає учасникам конфлікту знайти самостійне, юридично обов'язкове рішення для розв'язання конфлікту (судова медіація) [4].

Водночас закладені у нововведений механізм врегулювання спору принципи (добровільності, конфіденційності, рівноправності сторін, сприяння незалежного посередника-судді) відповідають загальноновизнаним принципам проведення процедури медіації, у зв'язку з чим, очевидно, вони повинні стати запорукою ефективності врегулювання конфлікту за умови неформального підходу з боку судді та сторін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Заїка М. М. Інститут примирення сторін в адміністративному судочинстві: проблемні аспекти. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2016. № 2. С. 133–136.

2. Сидельников О.Д. Інститут примирення сторін в адміністративному судочинстві: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2017. 20 с.

3. Про медіацію: Закон України від 16.11. 2021 р. № 1875-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>.

4. Противень С. Примирення сторін vs вирішення справи. Нова роль суду у вирішенні конфліктів *Юрист & Закон*, № 3 25 січня 2018 року. https://sk.ua/wp-content/uploads/sk_files/primirennnya_storin_vs_virishennya_spravi.pdf

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СЛУЖБИ В ОРГАНАХ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Компанієць Ігор Миколайович,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри адміністративного права та адміністративної діяльності

*Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

Державна служба відіграє надзвичайно велику роль у побудові та функціонуванні України як демократичної, правової та соціальної держави. Від її ефективності залежить не тільки реалізація завдань та функцій держави, а й забезпечення прав та свобод громадян, що є надзвичайно важливим в умовах сьогодення.

Законодавство України закріплює різний юридичний режим державної служби для окремих груп службовців. Служба в органах Національної поліції України характеризується найбільш імперативним юридичним режимом, що обумовлено специфікою діяльності поліції. Відповідно до статті 59 Закону України «Про Національну поліцію» служба в поліції є державною службою особливого характеру, яка є професійною діяльністю поліцейських з виконання покладених на поліцію повноважень [1]. Це надзвичайно важлива служба під час якої реалізуються завдання та функції Національної поліції України, яка є найчисельнішим і найпотужнішим правоохоронним органом.

Відповідно до статті 2 Закону України «Про Національну поліцію» завданнями поліції є надання поліцейських послуг у сферах: 1) забезпечення публічної безпеки і порядку; 2) охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави; 3) протидії злочинності; 4) надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги. [1] Затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2015 року № 877 Положення про Національну поліцію, в додаток до вищеназваних завдань до числа останніх також відносить: 1) реалізацію державної політики у сферах забезпечення охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидію злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку; 2) внесення на розгляд Міністра

внутрішніх справ пропозицій щодо забезпечення формування держаної політики в зазначених сферах [2].

Будучи різновидом державної служби, службі в поліції притаманні всі загальні риси останньої. На неї також розповсюджуються її принципи, що закріплені в статті 4 Закону України «Про державну службу»: верховенство права, законності, професіоналізму, патріотизму, доброчесності, ефективності, забезпечення рівного доступу до державної служби, політичної неупередженості, прозорості та стабільності [3]. Аналіз реалізації на практиці вищезазначених принципів в органах Національної поліції свідчить, що сьогодні ще не всі вони втілені в життя. Зокрема, це стосується на наш погляд двох важливих принципів – ефективності та стабільності. Це взаємопов'язані принципи. На жаль, статистика свідчить про досить високу плинність кадрів в органах Національної поліції, а це в свою чергу впливає на ефективність служби в цих органах.

Ефективність служби в органах Національної поліції напряму залежить від її організаційно-правового забезпечення. Правове забезпечення служби в поліції здійснюється Верховною Радою України, Президентом України, Кабінетом Міністрів України, Міністерством внутрішніх справ України та Національною поліцією України. Правові засади цієї служби закріплені низкою законодавчих та підзаконних нормативних актів. Серед них основними є Закони України від 2 липня 2015 року «Про Національну поліцію», від 15 березня 2015 року «Про затвердження Дисциплінарного статуту Національної поліції України», Постанова Кабінету Міністрів від 11 листопада 2015 року «Про грошове забезпечення поліцейських Національної поліції». Крім того, питання кадрового забезпечення Національної поліції врегульовані також відомчими нормативними актами – наказами Міністерства внутрішніх справ України та наказами Національної поліції України. Зокрема, це накази Міністерства внутрішніх справ України від 17 листопада 2015 року «Про затвердження Інструкції про порядок проведення атестування поліцейських Національної поліції України», від 25 грудня 2015 року «Про затвердження Типового порядку проведення конкурсу на службу до поліції та/або зайняття вакантної посади», від 26 січня 2016 року «Про затвердження Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України», від 12 березня 2016 року «Про затвердження Порядку присвоєння спеціальних звань поліції та позбавлення спеціальних звань» та інші нормативні акти.

В той же час, в системі законодавства, що регулює службу в органах Національної поліції є ще досить багато нормативних актів, що були прийняті ще в минулому сторіччі, морально застаріли та не відповідають сучасним реаліям. Так, наприклад, стаття 5 Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» закріплює такий вид захисту, як встановлення телефону за місцем проживання особи, яку взято під захист, що є по суті анахронізмом в сучасних умовах. Або, наприклад, стаття 185 Кодексу України про адміністративні правопорушення, яка встановлює адміністративну відповідальність за злісну непокору законному розпорядженню або вимозі поліцейського у вигляді штрафу від восьми до

п'ятнадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Чи гарантує вона безпеку поліцейських та виконання його законних розпоряджень чи вимог? Безумовно ні. Для порівняння, за невиконання законних вимог посадових осіб Національного антикорупційного бюро України КУПАП передбачає штраф від двохсот п'ятдесяти до чотирьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Тож, діюче законодавство, що регулює службу в Національній поліції України потребує систематизації та приведення до сучасних реалій та вимог.

Організаційне забезпечення аналізованої служби здійснюють керівництво Національної поліції України, керівники місцевих органів поліції, а також кадрові підрозділи, які діють на всіх її рівнях. Це забезпечення включає три основні напрями: організаційно-штатну роботу (визначення кількості працівників; визначення посадової категорійності працівників; визначення рівня освіти працівників; визначення джерел утримання), добір і розстановка кадрів (добір кадрів; розстановка кадрів; присвоєння спеціальних звань; оцінка працівників; забезпечення службового просування; звільнення кадрів), виховання та навчання кадрів (стимулювання службової активності; укріплення законності та дисципліни; робота з навчання кадрів та підвищення її кваліфікації; соціально-психологічна робота). На наш погляд, найважливішим з них є добір і розстановка кадрів. Кадри органів Національної поліції України – це сукупність осіб, які виконують як основну професію або спеціальність службові обов'язки в межах штатної чисельності органу або підрозділу поліції і одержують за це винагороду у вигляді грошового утримання.

Співробітникам Національної поліції України доводиться постійно долати різні форми протидії з боку правопорушників та інших осіб, органів і установ. Для цього потрібно володіти розвинутою здатністю діяти в складних умовах, вміням протистояти негативним впливам, впевненістю в соціальній значущості своєї службової діяльності. Специфіка служби потребує від співробітників поліції почуття високого службового обов'язку, дисциплінованості, працьовитості, працездатності, ініціативи, здорового самолюбства, витримки, тактовності. Високі вимоги пред'являються до культури праці співробітників поліції, від них вимагається бездоганна поведінка на роботі і поза службою. Особливо важливе значення в діяльності співробітників поліції має суворе дотримання ними законності. Завжди треба пам'ятати, що діяльність співробітників поліції має суворе дотримання ними законності. Діяльність співробітників поліції пов'язана з долями інших людей, а до людей не можна ставитись байдуже, саме через те така діяльність потребує не тільки володіння всією палітрою правових знань, але й високою культурою взагалі, і, що особливо важливо, – почуттям високого гуманізму, людинолюбства, відповідальності перед Батьківщиною і людьми.

Вищезазнані специфічні особливості діяльності співробітників поліції обумовлюють необхідність високих вимог до особистих моральних, ділових та професійних якостей кандидатів на службу в органи Національної поліції. В той же час законодавство України, на наш погляд, закріплює недостатньо високі вимоги до майбутніх співробітників поліції. Відповідно до статті 49

Закону України «Про Національну поліцію» на службу в поліції можуть бути прийняті громадяни України віком від 18 років, які мають повну загальну середню освіту, незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, які володіють українською мовою [1]. Вимоги щодо рівня фізичної підготовки для поліцейських та кандидатів, які вступають на службу в поліції містить Положення з організації перевірки рівня фізичної підготовленості кандидатів до вступу на службу в Національну поліцію України, яке затверджене Наказом Міністерства внутрішніх справ від 9 лютого 2016 року.

Чи достатньо цих вимог, щоб забезпечити комплектування органів Національної поліції співробітниками гідними носити високе звання поліцейського? Питання риторичне. Необхідність підвищення вимог до кандидатів в органи поліції підтверджує саме життя та окремі непоодинокі випадки злочинної та іншої протиправної поведінки співробітників Національної поліції. Все це вимагає поліпшення якості роботи з кадрами в органах Національної поліції і підвищення вимог до кандидатів на службу в них. На наш погляд, в число обов'язкових вимог до кандидатів на службу в поліції, які закріплені статтею 49 Закону України «Про Національну поліцію», необхідно включити таку вимогу як доброчесність, що забезпечить Національну поліцію не тільки професійними, а й морально стійкими кадрами. Це надзвичайно важливо, враховуючи, що співробітники поліції діють від імені держави і представляють її у стосунках з громадянами та з іншими суб'єктами суспільних відносин. Тож у відповідності з рівнем їх діяльності оцінюють відповідно і рівень виконання правозахисної та правоохоронної функцій державою в цілому.

Реалізація вищезазначених пропозицій буде сприяти підвищенню ефективності служби в органах Національної поліції та виконанню останніми її завдань та функцій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про Національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 р. *Офіційний вісник України*. 2015 р. № 63, стор. 33, стаття 2075
2. Про затвердження Положення про Національну поліцію України: Постанова Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2015 року № 877 *Офіційний вісник України*. 2015 р. № 89, стор. 34, стаття 297
3. Про державну службу: Закон України від 10 грудня 2015 р. *Офіційний вісник України*. 2016 р. № 3, стор. 28, стаття 149

**ОКРЕМІ ПИТАННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА
В СЕКТОРІ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ**

*Мех Юлія Володимирівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцентка кафедри адміністративного права
та адміністративної діяльності
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

Впровадження правового режиму воєнного стану актуалізувало пошук нових підходів до впорядкування суспільних відносин в секторі національної безпеки загалом, та окремих питань адміністративно-правового забезпечення державно-приватного партнерства зокрема.

Так, адміністративно-правове забезпечення державно-приватного партнерства у секторі національної безпеки відображає цілеспрямований вплив норм адміністративного права на стан забезпечення національної безпеки шляхом застосування державно-приватного партнерства. На зміст адміністративно-правового забезпечення державно-приватного партнерства в секторі національної безпеки впливатимуть декілька факторів: з одного боку, рівень розвитку адміністративного впорядкування, а з іншого – особливості державно-приватного партнерства в секторі національної безпеки як об'єкта правового впливу.

Щодо рівня розвитку адміністративного впорядкування, то вже сталими є до недавнього часу реформаторські зміни основних елементів механізму адміністративно-правового забезпечення, а саме:

1) визначення методів правового впливу у поєднанні з видозміненими функціями (за їх допомогою забезпечується реалізація управлінських цілей та досягнення конкретного публічного інтересу конкретним способом диспозитивно-імперативного характеру);

2) окреслення переліку суб'єктів публічної адміністрації, що застосовують адміністративні заходи впливу на суспільні відносини;

3) визначення адміністративних процедур, які можуть застосовуватись під час впорядкування певного виду діяльності опосередковано процедурним характером реалізації повноважень суб'єктів владних повноважень в будь-якій сфері суспільних відносин;

4) окреслення інструментів, які застосовуються при втіленні адміністративно-правових норм, типу: прийняття нормативно-правових актів, адміністративних актів, укладення адміністративних договорів, здійснення реєстраційних дій.

5) втілення інформаційно-телекомунікаційних технологій у сферу практичної реалізації норм адміністративного права [1, с. 301].

Окремої уваги заслуговує необхідність адміністративно-правового унормування визначення переліку об'єктів, що можуть стати предметом

державно-приватного партнерства в секторі безпеки. Відповідно до ст. 7 Закону України «Про державно-приватне партнерство» [2] визначено, що може бути об'єктом державно-приватного партнерства в цілому. Натомість, на рівні підзаконного нормативно-правового акту має бути визначено такий же перелік об'єктів державно-приватного партнерства в секторі безпеки України. До них може бути віднесено, наприклад: озброєння, військову та спеціальну техніку; системи машин, обладнання та прилади військового призначення, автоматизовані системи, продукція та технології подвійного використання; об'єкти для виробництва, розміщення, модернізації, ремонту, експлуатації або утилізації озброєння, військової та спеціальної техніки, а також забезпечення функціонування таких об'єктів; спеціальне програмне забезпечення; майнові права, що належать державі; об'єкти права інтелектуальної власності; тощо [3].

Сьогодні потребує оновлення підхід до моделі адміністративно-правового механізму державно-приватного партнерства в секторі безпеки держави, який доцільно тлумачити як сукупність взаємопов'язаних напрямів цілеспрямованого впливу уповноважених суб'єктів на суспільні відносини в секторі безпеки держави в частині визначення партнерських (рівноправних) взаємовідносин сторін для досягнення спільних цілей при конкретному державному інтересові шляхом застосування нормативно можливих способів та засобів, які створюють засади повноцінного втілення моделі державно-приватного партнерства в секторі безпеки [4, с.104].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Мех Ю. В. Сучасний погляд на адміністративно-правове забезпечення державно-приватного партнерства в секторі безпеки України. *Правова позиція*. 2022. № 4. С. 300-304.
2. Про державно-приватне партнерство: Закон України від 01.07.2010 р. № 2404-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2404-17>
3. Проект Закону про особливості реформування підприємств оборонно-промислового комплексу державної форми власності від 09.07.2020 р. № 3822. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69418
4. Мех Ю. В. Сучасний погляд на формування моделі адміністративно-правового механізму в секторі безпеки держави. *Наука і техніка сьогодні*. 2023. № 14 (28). С. 101-110.

КОЛІЗІЙНІ ПИТАННЯ КОМЕНДАНТСЬКОЇ ГОДИНИ У ВІЙСЬКОВИЙ ЧАС

Окопник Олена Миколаївна,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри права та правоохоронної діяльності

Центральноукраїнського державного університету

імені Володимира Винниченка

Протягом історії існування цивілізованого суспільства поняття «безпека» й «порядок» вважались однією з найважливіших цінностей і метою діяльності людей, соціальних груп та держав. Саме тому питання забезпечення безпеки й порядку цікавило кожную частину соціальної структури суспільства – від конкретного індивіда до широкого об'єднання людей.

Події сучасної України доводять, що публічна безпека та порядок є фундаментальними інститутами суспільства, які зумовлюють стабільність його розвитку, ефективну діяльність держави, її публічних органів. Охорона фізичних і юридичних осіб є ключовими постулатами держави, що мають першочергове значення в забезпеченні суспільного блага [8, с.6].

Необхідність підвищення рівня дотримання публічного порядку, підтримання стабільності у суспільних відносинах, що складаються під час перебування людей у публічних місцях, зумовлює об'єктивну потребу в подальшому вдосконаленні тактики діяльності Національної поліції України у сфері охорони публічного порядку і забезпечення публічної безпеки як у звичайних, так і в особливих умовах, таких як військовий час [7, с.6].

24 лютого 2022 року, у зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України Президентом України було видано Указ «Про введення воєнного стану в Україні» № 64/2022 [4].

Пункт 3 даного Указу зазначає, що «у зв'язку із введенням в Україні воєнного стану тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30-34, 38, 39, 41-44, 53 Конституції України [3], а також вводиться тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб в межах та обсязі, що необхідні для забезпечення можливості запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, які передбачені частиною першою статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [5].

Невдовзі, після початку війни в усіх областях України було запроваджено комендантську годину. Така комендантська година протягом 2022-2023 років зазнавала змін, а також у кожній області є відмінною.

Відповідно до п. 5 ч. 1 ст. 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» під комендантською годиною слід розуміти заборону перебування у певний період доби на вулицях та в інших громадських місцях без спеціально виданих перепусток і посвідчень [5].

Отже, протягом комендантської години громадяни повинні залишатися вдома та утримуватися від будь-яких дій, які можуть загрожувати їх особистій безпеці, а також безпеці інших осіб.

Але якщо в законі зазначено «заборона перебування у певний період доби на вулицях та в інших громадських місцях», то значить повинна бути і відповідальність у разі невиконання даної норми.

Проаналізувавши види юридичної відповідальності, потрібно зазначити, що жоден нормативно-правовий акт в українському законодавстві не передбачає відповідальність за порушення комендантської години.

Водночас працівники Національної поліції мають право перевірити документи осіб і оглянути транспортні засоби, вилучити предмети, які є знаряддям, засобом або предметом правопорушення, та затримати до органів Нацполіції, зокрема для встановлення особи і, відповідно, встановити правомірність перебування на вулицях та в інших громадських місцях під час комендантської години.

Наразі у Кодексі про адміністративні правопорушення (КУпАП) не передбачено відповідальності за порушення комендантської години [2]. Покарання можливе лише за відмову виконувати законне розпорядження чи вимоги працівників Національної поліції України.

Якщо громадянин чинить опір працівникам поліції під час перевірки документів, то його можна притягнути до адміністративної відповідальності за ст. 185 Кодексу України про адміністративні правопорушення за злісну непокору законному розпорядженню або вимозі поліцейського під час виконання ним службових обов'язків [2].

Але якщо громадянин порушив комендантську годину, і водночас не здійснив жодного іншого правопорушення, виконує законні вимоги поліції, зокрема надає документ, що посвідчує особу, не чинить опір поліцейському, надає транспортний засіб для огляду тощо, то поліція в такому разі може обмежитися лише усним зауваженням, та попросити піти додому [1].

Тоді взагалі незрозуміло, навіщо вводити комендантську годину, лише, щоб працівники поліції мали підставу для перевірки документів, зупинки автомобіля, затримання тощо?

Водночас цей недолік пропонується виправити проектом Закону № 7356 від 09.05.2022 року «Проект Закону про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо запровадження адміністративної відповідальності за порушення встановлених обмежень в умовах дії воєнного стану», яким встановлюється відповідальність за порушення комендантської години шляхом доповнення КУпАП ст. 210-2 «Порушення встановлених обмежень в умовах дії воєнного стану». Санкція за таке правопорушення – штраф від 170 до 510 грн, а у разі повторності протягом року – від 850 до 1700 грн (для посадових осіб – від 1700 до 3400 грн) [6].

Сподіваємось, що даний проєкт буде прийнято на засіданні Верховної Ради України і усуне правову колізію, а саме – при порушенні наявній у законі забороні повинна обов'язково наступити відповідальність.

Адже, основна мета комендантської години, це мінімізація цивільних осіб в публічних місцях, і є необхідним заходом публічної безпеки в умовах воєнного стану.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бондаренко К.В. Україні хочуть запровадити кримінальну відповідальність за порушення комендантської години: що потрібно знати. URL: <https://tsn.ua/exclusive/v-ukrayini-hochut-zaprovaditi-kriminalnu-vidpovidalnist-za-porushennya-komendantskoyi-godini-scho-potribno-znati-2426953.html>

2. Кодекс України про адміністративні правопорушення Закон Верховної Ради УРСР від 07.12.1984 р № 8073-Х. Дата оновлення: 14.10.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>

3. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>

4. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022. Дата оновлення: 17.08.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>

5. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. Дата оновлення 19.10.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3ф89-19#Text>

6. Проект Закону «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо запровадження адміністративної відповідальності за порушення встановлених обмежень в умовах дії воєнного стану» від 09.05.2022 р. № 7356. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39569>

7. Тактико-спеціальна підготовка: навч. посіб. / О.Г. Комісаров, А.О. Собакарь, Є.Ю. Соболев, О.С. Юнін та ін.; Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. Дніпро: ДДУВС, 2017. 277 с.

8. Хатнюк Ю.А. Актуальні проблеми організації охорони громадського порядку: курс лекцій. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2020. 168 с. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/3380/1/Актуальні%20проблеми%20ОГП.pdf>

ОСНОВНІ ПИТАННЯ ВПЛИВУ ТРИВАЮЧОЇ ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ НА РОЗВИТОК ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Падалка Марія Анатоліївна,

*асистент кафедри публічного та міжнародного права
Навчально-наукового інституту «Юридичний інститут
Київського національного економічного університету
імені Вадима Гетьмана»*

Введення в Україні указом Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 у зв'язку з військовою агресією рф проти України воєнного стану із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року який триває і дотепер, трансформувало різні сфери суспільного життя, їх розвиток. Значним чином це вплинуло та продовжує впливати і на вищу освіту, її розвиток.

У тексті вищезазначеного указу Президента України від 24.02.2022 № 64/2022, а саме у пункті 3 зазначено про те, що у зв'язку із введенням в Україні воєнного стану тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30-34, 38, 39, 41-44, 53 Конституції України [2]. Саме статтею 53 Основного Закону нашої держави передбачено право кожного на освіту [1].

Варто зазначити про наявні проблемні питання, що лише своєю наявністю перешкоджали чи продовжують перешкоджати «природньому» не лише розвитку, а і функціонуванню вищої освіти в Україні, які спричинені військовою агресією рф проти України та введенням внаслідок цього воєнного стану. Це, в першу чергу:

- з 24.02.2022 і на певний час було призупинено освітній процес в Україні. Згодом його було відновлено (у дистанційному режимі) і зараз заклади освіти, в тому числі заклади вищої освіти поступово повертаються до звичайного чи хоча б змішаного формату навчання, але протягом всього цього часу і дотепер періодично зазнають руйнувань будівлі українських закладів освіти, закладів вищої освіти зокрема;

- учасники освітнього процесу закладів вищої освіти опинилися в різних складних умовах, дехто втратив житло та опинившись в зоні бойових дій, виїхав тимчасово за межі України або продовжує і зараз перебувати на тимчасово окупованих територіях;

- періодична відсутність електроенергії (протягом осені 2022 року – зими 2023 року);

- дефіцит фінансування: значне скорочення у 2022 році видатків загального фонду виділеного бюджету на освіту на користь резервного фонду державного бюджету (наприклад, наукову і науково-технічну діяльність закладів вищої освіти та наукових установ було скорочено на 86 217,3 тис. грн, підготовку кадрів закладами вищої освіти та забезпечення діяльності їх баз практики скорочено на 2 107 202,0 тис. грн) [3].

- на територіях, що потрапили під тимчасову окупацію або перебувають у зоні активних військових дій втрачено управлінський освітній контроль; на жаль, там має місце насильницька переорієнтація українських здобувачів освіти на російські навчальні програми, підручники, примусовий перехід на російську мову навчання [4].

Зважаючи на зазначене вище, можна зробити висновок про те, що дійсно зважаючи на дію воєнного стану в Україні, який введений у зв'язку з військовою агресією РФ проти України, у системі вищої освіти нашої держави існує ряд певних питань (про які йшла мова вище) які впливають на розвиток вищої освіти України. Вважаємо, що зараз та в найближчому майбутньому потрібно докладати значні зусилля для підтримки функціонування та розвитку системи вищої освіти України в умовах триваючої дії правового режиму воєнного стану. Основною метою цього має бути першочергово це: забезпечення безпеки освітнього середовища, мінімізація ризиків воєнного, кримінального та техногенного характеру.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України від 28.06.1996. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

2. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України № 64/2022 від 24 лютого 2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення: 05.11.2023).

3. Про спрямування коштів до резервного фонду Державного бюджету України: Постанова Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2022 року №401. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/401-2022-п#top> (дата звернення: 05.11.2023).

4. Українська освіта в умовах війни : монографія / за наук. ред. С.О. Терпищого. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2020. 234 с.

СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ «ПУБЛІЧНА ІНФОРМАЦІЯ»

Бондарь Олександр Володимирович,
*аспірант кафедри права та правоохоронної діяльності
Центральноукраїнського державного університету
імені Володимира Винниченка*

Конституцією України визначено, що кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір [1]. Проте на практиці трапляються певні порушення прав юридичних та фізичних осіб на отриманні інформації. Тому для результативної взаємодії між державою та суспільством вбачається дослідження інформації крізь призму різноманітності підходів до її тлумачення.

У перекладі з латинської мови термін «informatio» (інформація) буквально означає роз'яснення, викладення, повідомлення [2]. У тлумачному

словнику української мови інформацію визначено, як відомості про які-небудь події, чиюсь діяльність і т. ін.; повідомлення про щось [3].

Наразі існує чимало визначень поняття інформації, проте різняться погляди вчених щодо сутності вказаного явища. Саме тому, незважаючи на наявні тлумачення інформації, досі відсутнє єдине визначення, з яким погодилися б вчені.

До безумовних характеристик інформації необхідно віднести її здатність до відображення сутності об'єктів суспільних відносин, їх особливостей, структурність до викладення відповідних відомостей та різноманітність. При цьому необхідною умовою обігу інформації є її матеріалізація за допомогою певного фізичного об'єкта, енергетичного субстрату або соціальних та психологічних процесів. З точки зору загальнофілософських підходів до розуміння інформації безумовною її характеристикою є забезпечення її обігу та руху серед суб'єктів суспільних відносин, в чому, власне, і полягає її користь для соціуму [4, с. 9–10].

Відповідно до Закону України «Про інформацію», інформацією є будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді [5].

Виходячи з викладеного вище, на нашу думку, інформація – це знакових комбінації у формі різного формату смислового наповнення повідомлень про певні події та явища, які відбуваються у державі, суспільстві або навколишньому середовищі, що передаються усним, письмовим, звуковим або іншим способом у тому числі за допомогою технічних пристроїв.

Статтею 1 Закону України «Про доступ до публічної інформації» визначено, що публічна інформація – це відображена та задокументована будь-якими засобами та на будь-яких носіях інформація, що була отримана або створена в процесі виконання суб'єктами владних повноважень своїх обов'язків, передбачених чинним законодавством, або яка знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації, визначених цим Законом [6].

Таким чином, характерною ознакою публічної інформації є те, що вона завчасно зафіксована будь-якими засобами, на будь-яких носіях та знаходилась у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації. Варто також відзначити, що інформацію можна вважати публічною через те, що всі інформаційні процеси фінансуються за рахунок бюджетних коштів. Такі кошти безпосередньо виділяються на забезпечення діяльності відповідних органів влади.

Слід відзначити, що попри законодавче визначення поняття «публічна інформація», на практиці відсутнє єдине тлумачення сутності досліджуваного терміну. Так, Д. Котляр та О. Нестеренко під публічною інформацією розуміють всю інформацію, яка наявна в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, органах влади Автономної Республіки Крим та інших суб'єктах владних повноважень, що включає інформацію з обмеженим доступом, яка також є «публічною» в розумінні закону [7]. Л. Олексюк трактує публічну інформацію, як інформацію, яка є у письмовій, аудіовізуальній, електронній чи будь-якій іншій матеріальній формі,

вироблена або отримана органами державної влади та/або пов'язана з будь-якою державною чи адміністративною функцією, в тому числі делегованою, що може мати суспільний інтерес [8, с. 8].

Отже, публічна інформація – це інформація, що стосується діяльності публічної служби або інших розпорядників такої інформації, крім тієї, що становить держану таємницю, яка заздалегідь відображена та зафіксована рукописним шляхом, у тому числі різного виду технічними пристроями, на будь-яких носіях, отримана законним шляхом або створена суб'єктами владних повноважень чи інших її розпорядників у межах повноважень, визначених законодавством.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Юридична енциклопедія : у 6 т. / гол. ред. Ю. С. Шемшученко. Київ : «Укр.. енцикл.», 1998. Т. 2. 744 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови : уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с.
4. Адміністративно-правове регулювання доступу до публічної інформації про стан використання природних ресурсів : монографія / Діхтієвський В. П. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. 152 с.
5. Про інформацію : Закон України від 02.10.1992 р. № 2657-XII. Дата оновлення 31.03.2023. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>
6. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13.01.2011 р. № 2939-VI. Дата оновлення 31.03.2023. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17>
7. Науково-практичний коментар до Закону України «Про доступ до публічної інформації» / Д. Котляр, Р. Головенко, О. Нестеренко, Т. Шевченко; Центр суспільних медіа за підтримки Міжнародного фонду «Відродження» та Програми сприяння Парламенту. Київ, 2012. 335 с.
8. Олексюк Л. В. Механізми державного регулювання електронного доступу до публічної інформації та відкритих даних : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Хмельницький, 2018. 23 с.

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ФУНКЦІОНУВАННЯ АДВОКАТУРИ: ПЕРСПЕКТИВИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ

Боса Ірина Вадимівна,

*аспірантка кафедри публічного управління та адміністрування
Національної академії внутрішніх справ*

Європейська спільнота вже тривалий час розвиває напрямок зростання рівня правової культури в суспільстві, основоположним правилом якої виступає процедура надання правової допомоги учасникам суспільних відносин професійним адвокатом. З огляду на це – адвокатура виступає

одним з найважливіших правових інститутів, що мають місце та зазнають ефективного регулюючого впливу в правових, соціально орієнтованих державах, та забезпечує охорону і захист прав, свобод та інтересів учасників суспільних відносин.

Стан ефективності захисту прав та інтересів особи безпосередньо залежить від ступеня нормативного врегулювання діяльності адвокатури, дієвого процесуального права, відсутності протидії з боку органів держави у питаннях реалізації принципів діяльності адвокатури та забезпечення повного їх дотримання. Адвокатура певною мірою виконує роль важеля між різними гілками влади, виступаючи своєрідним, так би мовити «буфером», який збалансовує правозахисні інтереси громадянського суспільства з потребами й можливостями держави. Хоча адвокатура й не належить до жодної з гілок влади, але, будучи специфічним суспільно-правовим інститутом, який є одним з найважливіших у вітчизняній юстиції, він посідає чільне місце в системі соціальних зв'язків, що забезпечують взаємодію різних гілок влади у правовій державі [2, с. 51].

Правовий статус інституту адвокатури Республіки Польща врегульовано нормами Закону «Про адвокатуру» (Prawo o adwokaturze) від 26 травня 1982 року. Адвокатура організована на засадах професійного самоврядування, при виконанні своїх професійних обов'язків адвокат підпорядковується лише законам а професійне звання «адвокат» охороняється законом. Інститут адвокатури становлять адвокати та адвокатські стажисти (апліканти) [3]. Адвокат в Польщі наділений правом засвідчувати копії документів на відповідність пред'явленому оригіналу в обсязі, визначеному окремими положеннями. Засвідчення оригінальності копії повинно містити підпис адвоката, дату і місце вчинення посвідчувальної дії, а за бажанням також час здійснення даної дії. Адвокату заборонено одночасне виконання професійної діяльності із перебуванням в трудових відносинах з іншими установами, за винятком наукової та науково-педагогічної роботи [3].

У чинному законодавстві України заборона такого поєднання адвокатської практики та статусу найманого працівника відсутня. Більш того, з цього питання є правова позиція Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду у справі № 826/15943/17, згідно якої визначення поняття «самозайнятої особи» не виключає можливості працевлаштування такої особи за трудовим договором, як і отримання нею заробітної плати, оскільки чинні нормативні документи, що регулюють адвокатську діяльність в Україні, не містять будь-яких інших заборон для реалізації адвокатом права на працю [4].

В республіці Польща, до особи, яка має намір здійснювати провадження адвокатської діяльності висуваються наступні вимоги: 1) має повну дієздатність; 2) має юридичну освіту, яку отримала в Республіці Польща, та ступінь магістра або іноземну юридичну освіту, визнану у Республіці Польща; 3) пройшла стажування і склала адвокатський іспит; 4) має бездоганний характер, а її попередня поведінка дає гарантію належного виконання професійних обов'язків адвоката [5, с. 152].

Позитивним кроком, на нашу думку, є запровадження в Україні, за прикладом Польщі, обов'язкового страхування цивільної відповідальності практикуючих адвокатів за шкоду, заподіяну ними під час виконання своїх професійних обов'язків.

Діяльність адвокатури у Республіці Франція поєднує в собі управлінську складову з боку судових органів держави та ознаки самоврядності, шляхом об'єднання в адвокатські колегії. При кожному суді другої інстанції (апеляційному суді) створюються адвокатські колегії, членами яких є практикуючі адвокати. Таких колегій може бути як декілька, так і функціонувати єдина об'єднана колегія – орден адвокатів. Суд, при якому існує колегія, контролює набуття та припинення адвокатами членства в цій колегії. Колегії (ордени) здійснюють адміністративну діяльність, забезпечують дотримання адвокатами професійних стандартів надання юридичної допомоги, етичних правил поведінки, розглядають скарги, подані фізичними та юридичними особами, органами держави, самими адвокатами [6, с. 92].

Указом № 91-1197 від 27 листопада 1991 р. «Про організацію адвокатури» (*Organisant la profession d'avocat*) запроваджено правила несумісності професійної діяльності адвоката з практикою будь-якої іншої професії. Однак адвокати можуть бути членами наглядової ради або виконувати функції наглядового директора комерційної компанії, якщо вони доведуть, що практикують регульовану юридичну професію протягом семи років і мають дозвіл керівної ради своєї асоціації адвокатів [7].

Будь-який адвокат у Франції має застрахувати цивільну відповідальність від наслідків його професійної недбалості та вини у формі матеріальних збитків, нанесених клієнтові під час виконання професійних функцій. Страхові контракти не повинні включати ліміт гарантії менше 1 500 000 євро на рік для того самого застрахованого. Вони не повинні передбачати франшизу, що перевищує 10% належних відшкодувань – у межах 3050 євро [7].

Правовою основою функціонування інституту адвокатури в Німеччині є Федеральний закон про адвокатуру. Його нормами визначено, що Адвокат є незалежним органом здійснення правосуддя, дана професійна діяльність реалізується з дотриманням принципу самостійності, він є призначеним незалежним радником і представником у всіх юридичних справах.

Система адвокатури Німеччини оснований на поєднанні реалізації державою в особі Земельного міністерства юстиції та вищих земельних судів контрольних функцій за адвокатською діяльністю із самоврядними повноваженнями адвокатських формувань (палати, правління, президія, загальні збори як самоврядні органи) [8, с. 172].

Відповідно до п. 9 § 7 Федерального закону про адвокатуру, якщо особа, яка бажає отримати право на провадження адвокатської діяльності, має фінансові труднощі, якщо стосовно активів заявника відкрито провадження у справі про банкрутство або якщо заявника внесено до реєстру боржників, їй буде відмовлено у допуску до адвокатської діяльності [9]. Нормами вказаного Закону передбачено, до початку професійної

адвокатської діяльності, обов'язкове прийняття присяги та подання відповідних документів, що посвідчують факт страхування професійної відповідальності і можливості проведення покриття завданих своїми діями збитків.

Важливим аспектом здійснення адвокатської діяльності в Німеччині являється те, що порушення адвокатської таємниці, та конфлікт інтересів, які в Україні є дисциплінарними проступками, там кваліфікуються як злочини [10].

Аналіз зарубіжного досвіду та правової бази показують, що функціонування адвокатури в Україні потребує подальшого вдосконалення і приведення у відповідність до вимог і рівня європейської спільноти, враховуючи прагнення України набутти статус повноправного члена Європейського Союзу.

Доцільним є запровадження в Україні обов'язкового страхування адвокатами ризиків і збитків, завданих їх діями в ході виконання своїх професійних обов'язків та визнати заборону для адвоката здійснювати будь-які інші види діяльності на платній основі, окрім викладацької.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про адвокатуру та адвокатську діяльність. Закон України від 05.07.2012 № 5076-VI. Дата оновлення 03.08.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text>
2. Завальний М.В. Адвокатура в системі недержавних суб'єктів правоохорони України. *Форум права*. 2017. № 3. С. 47–52.
3. Ustawa z dnia 26 maja 1982 r. Prawo o adwokaturze. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19820160124/U/D19820124L.j.pdf>
4. Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду. Справа № 826/15943/17. Адміністративне провадження № К/9901/18104/19. Постанова від 09 липня 2020 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90300211>
5. Jan Dytko. Etyczno-moralne determinanty wpisu na listę adwokatów w poglądach judykatury. *Zeszyty Prawnicze*. 23.1 / 2023. s. 151-162. URL: <https://czasopisma.uksw.edu.pl/index.php/zp/article/download/12075/10473/22716>
6. Файнгольд І.Д. Зарубіжний досвід контролю за адвокатською діяльністю та можливості його використання в Україні. *Європейські перспективи*. 2017. № 2. С. 91-95.
7. Décret n°91-1197 du 27 novembre 1991 organisant la profession d'avocat. NOR: JUSX9110304D. Le 23 janvier 2013. URL: <https://cutt.ly/MwhUxqIq>
8. Руденко М. В. Організаційні форми адвокатської діяльності у країнах Європи (Німеччина, Швеція, Австрія). *Форум права*. 2016. № 2. С. 168–174. URL: http://nbuv.gov.ua/jpdf/FP_index.htm_2016_2_27.pdf
9. Bundesrechtsanwaltsordnung. Ausfertigungsdatum: 01.08.1959. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/brao/>

10. Вовнюк В. Адвокатура Німеччини: цікаві елементи кваліфікаційних та дисциплінарних практик. *Закон і Бізнес*. URL: <https://zib.com.ua/ua/141634.html>

БЕЗПЕКОВЕ СЕРЕДОВИЩЕ ЯК ОБ'ЄКТ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Стебловський Вячеслав Володимирович,
аспірант кафедри права та правоохоронної діяльності
Центральноукраїнського державного університету
імені Володимира Винниченка

Україна опинилася на перетині країн, які користуються позитивними сторонами глобалізації, та тих, що мають справу з її негативними наслідками. Неможливість швидкої інтеграції України до Європейського Союзу робить її площиною для взаємодії між Заходом та Сходом. Поточна становище невизначеності, в яку потрапила Україна, накладає власні обмеження, згідно з якими країна повинна балансувати та провадити послідовну соціально-економічну політику. Однак, протягом останніх років, Україна досі здійснювала це недостатньо інтенсивно і послідовно, стикаючись із постійним зовнішньополітичним тиском. В умовах дестабілізації міжнародного простору безпеки, це призводило до підвищення ризику реалізації загроз соціально-економічній безпеці України.

Варто зазначити, що розвиток сектора безпеки України залишається актуальною проблемою адміністративно-правового регулювання. Зокрема його дослідження охарактеризовані у наукових працях низки вчених: О. М. Бандурка, Ю. П. Битяк, І. П. Голосніченко, О. В. Кузьменко, А. В. Носач, В. І. Олефір та інших. Натомість, тематика розглядуваної сфери залишається доволі дискусійною та неоднозначною у поглядах юристів-практиків та науковців.

Процеси глобалізації безпосередньо впливають на безпекову та оборонну політику провідних країн світу, що ставить перед Україною завдання розкрити характер сучасних викликів та загроз для національної безпеки. У наш час Україна стикається з протиріччями: з одного боку, національні інтереси укріплення державності потребують інтенсифікації культурного відродження та розвитку національної ідентичності, а з іншого боку, процеси модернізації соціально-економічної системи потребують відкритості для зовнішніх впливів. Така складна ситуація робить суспільство суб'єктом політичних, економічних, соціальних і культурних впливів. Крім того, вимагають перегляду засади адміністративно-правового регулювання безпекового середовища.

Сучасний розвиток суспільства та економіки ставить перед державами завдання забезпечення безпеки в усіх сферах життя. Адміністративно-правове регулювання безпечного соціально-економічного середовища включає в себе встановлення норм та правил, що забезпечують

збалансованість інтересів різних суб'єктів економіки та соціальних груп. Це охоплює питання охорони праці, забезпечення безпеки виробництва, відповідальності за якість товарів і послуг, захисту прав споживачів, регулювання ринкових відносин тощо.

Сектор безпеки займає першочергову позицію у формуванні, підтримці та сприянні розвитку держави. Це базисне утворення, що безпосередньо відповідає за національну безпеку, територіальну цілісність, приватні інтереси фізичних та юридичних осіб, фундаментальні цінності держави тощо [4, с. 43].

Згідно із Законом України «Про національну безпеку України» визначено, що сектор безпеки і оборони – це система органів державної влади, Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, правоохоронних і розвідувальних органів, державних органів спеціального призначення з правоохоронними функціями, сил цивільного захисту, оборонно-промислового комплексу України, діяльність яких перебуває під демократичним цивільним контролем і, відповідно до Конституції й законів України, за функціональним призначенням спрямована на захист національних інтересів України від загроз, а також громадяни та громадські об'єднання, які добровільно беруть участь у забезпеченні національної безпеки України (п. 16 ст. 1)» [1].

«Суб'єкти публічно-правової діяльності є необхідним елементом системи забезпечення національної безпеки. Забезпечення безпеки суб'єктами публічної адміністрації розглядається як фундаментальна провідна функція держави. Тобто органи законодавчої, виконавчої та судової влади, правоохоронні органи, органи місцевого самоврядування, громадські об'єднання та громадяни – це безпосередній склад системи суб'єктів, що забезпечують національну безпеку нашої держави» [4, с. 43].

«Сектор безпеки і оборони України складається з чотирьох компонентів, які взаємопов'язані між собою, зокрема: сили безпеки; сили оборони; оборонно-промисловий комплекс; громадяни та громадські об'єднання, які добровільно беруть участь у забезпеченні національної безпеки держави» [1].

Отже, адміністративні органи виступають в ролі контролюючих і регулюючих органів, що здійснюють нагляд за виконанням норм та правил, встановлених для забезпечення безпеки. Це може включати інспекції, аудити, санкції, ліцензування та інші інструменти, які сприяють впровадженню стандартів безпеки.

Забезпечення громадської безпеки В. Г. Фатхутдінов визначає як «діяльність публічної адміністрації та недержавних структур, у межах, встановлених нормативно-правовими актами, що спрямована на створення умов для надійного збереження духовного і матеріального потенціалу суспільства, особистої безпеки, конституційних прав і свобод людини та громадянина; подолання конфронтації в суспільстві, консолідації, досягнення та підтримання злагоди з питань розвитку суспільства і країни; розв'язання кризових явищ в економіці, забезпечення закономірностей розвитку ринкової економіки; формування правової культури населення; визнання міжнародної

суб'єктності інтересів та прав громадян України закордоном; усебічного розвитку особи, своєчасного попередження та припинення правопорушень, боротьби зі злочинністю, забезпечення публічного спокою та охорони громадського порядку» [2, с. 22].

Натомість, Н. Ю. Цибульник вважає, що «адміністративно-правове регулювання сектора безпеки України, можна визначити як засновану на адміністративно-правових нормах діяльність уповноважених державою суб'єктів публічного адміністрування з метою впорядкування, охорони та розвитку суспільних відносин у сфері безпекового сектора за допомогою адміністративно-правових засобів» [3, с. 154].

О. Шевчук вказує на роль публічних адміністрацій, на яких також покладено забезпечення і сприяння національної безпеки на місцях, в регіонах. «Публічне адміністрування в секторі безпеки України – це діяльність суб'єктів публічного адміністрування, яка регламентована законодавством і спрямована на реалізацію законів та інших нормативно-правових актів шляхом прийняття адміністративних рішень для захисту прав людини, суспільства й держави, територіальної цілісності, недоторканності, суверенітету від загроз національній безпеці» [5, с. 141].

Враховуючи зазначене вище, наведемо авторську дефініцію цього поняття: «адміністративно-правове регулювання безпечного середовища – це система заходів, норм та процедур, які закріплюються в правових актах та використовуються органами влади для забезпечення охорони довкілля, умов для ведення підприємницької діяльності та використання природних ресурсів, попередження забруднення навколишнього середовища, правоохоронна діяльність громадської безпеки, протидія шкідливої інформації та інших негативних впливів на суспільство».

Суть адміністративно-правового регулювання безпечного середовища полягає у встановленні правил, норм та стандартів, які обмежують, регулюють та контролюють діяльність осіб, підприємств, установ та інших суб'єктів, які можуть впливати на соціально-економічну безпеку громадян.

Отже, забезпечення безпечного соціально-економічного середовища є ключовим завданням для досягнення сталого розвитку суспільства. Адміністративно-правове регулювання грає важливу роль у цьому процесі, створюючи правову базу для ефективних заходів з охорони праці, забезпечення якості товарів і послуг, захисту прав споживачів та регулювання ринкових відносин.

Необхідність постійного вдосконалення норм та стандартів безпеки відзначається в умовах мінливого соціально-економічного середовища. Лише шляхом активної співпраці між державними органами, бізнесом та громадськістю можна забезпечити ефективне функціонування економіки та збалансований розвиток суспільства. У цьому контексті, адміністративно-правове регулювання в сфері безпекового соціально-економічного середовища має стати не лише інструментом контролю, але й активним механізмом формування позитивних та стійких тенденцій у розвитку суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. Дата оновлення 31.03.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>
2. Фатхутдінов В. Г. Адміністративно-правове забезпечення громадської безпеки в Україні: автореферат дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2017. 36 с. URL: <https://cutt.ly/lwURAEtu>
3. Цибульник Н. Ю. Деякі питання сектора безпеки України як об'єкта адміністративно-правового регулювання. *Адміністративне право і процес*. 2021. №1. С. 154–155.
4. Шаповал Р. В., Цибульник Н. Ю. Зміст адміністративно-правового регулювання діяльності суб'єктів публічного адміністрування у секторі безпеки України. *Право та державне управління*. 2021. № 4. С. 39–44.
5. Шевчук О. М. Сектор безпеки України як об'єкт публічного адміністрування. *Підприємство, господарство і право*. 2021. № 2 С. 138–142.

**ДО ПИТАННЯ ПРО СИСТЕМУ СУЧАСНОГО
АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА**

Добровольський Марк Ігорович,

*курсант I року навчання другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 262 «Правоохоронна діяльність»
Інституту підготовки юридичних кадрів для СБУ
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

*Науковий керівник: Мех Юлія Володимирівна, кандидат юридичних наук,
доцент, доцентка кафедри адміністративного права та адміністративної
діяльності Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

Система адміністративного права знаходиться в центрі уваги для багатьох областей досліджень сьогодення. Ця система відіграє ключову роль у багаторівневому управлінні та впливає на всі аспекти суспільного життя. Розуміння та аналіз цієї системи є критичним для розвитку адміністративного права і його впливу на суспільство [1].

Одним з головних аспектів системи адміністративного права є визначення його основних принципів. Принципи, такі як законність, пропорційність та незалежність, визначають спосіб функціонування адміністративно-правових відносин і забезпечують захист прав і інтересів громадян та підприємств. Розуміння цих принципів допомагає забезпечити справедливості та ефективності системи адміністративного права.

Другим аспектом, який варто розглянути, є роль адміністративних органів у системі адміністративного права. Ці органи виконують функції реалізації адміністративного права згідно з законодавством. Розуміння ролі цих органів є важливим для забезпечення виконання прав і обов'язків всіх

сторін і забезпечення справедливості та законності у процесі взаємодії з адміністративними органами.

У цьому аспекті варто звернути увагу на державно-приватне партнерство у всіх сферах. Як приклад, адміністративно-правове регулювання державно-приватного партнерства є сукупністю взаємопов'язаних напрямів цілеспрямованого впливу уповноважених суб'єктів на суспільні відносини в секторі безпеки держави в частині визначення партнерських (рівноправних) взаємовідносин сторін для досягнення спільних цілей при конкретному державному інтересові шляхом застосування нормативно можливих способів та засобів, які створюють засади повноцінного втілення моделі державно-приватного партнерства в секторі безпеки [2, с. 131].

Третім аспектом є розгляд адміністративних процедур та процесів у системі адміністративного права. Ці процедури мають на меті забезпечення правової захищеності громадян та підприємств і включають в себе такі елементи, як право на консультацію, право на оскарження рішень і право на справедливий судовий процес. Розуміння і аналіз цих процедур і процесів допомагає забезпечити ефективність та законність у адміністративному правопорядку. У цьому аспекті варто звернути увагу на новий Закон України «Про адміністративну процедуру», який регулює відносини органів виконавчої влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, інших суб'єктів, які відповідно до закону уповноважені здійснювати функції публічної адміністрації, з фізичними та юридичними особами щодо розгляду і вирішення адміністративних справ у дусі визначеної Конституцією України демократичної та правової держави та з метою забезпечення права і закону, а також зобов'язання держави забезпечувати і захищати права, свободи чи законні інтереси людини і громадянина [3].

Четвертим аспектом, який варто дослідити, є визначення ролі суду у системі адміністративного права. Суди виконують важливу функцію контролю за діями адміністративних органів та забезпечують справедливості і законності у вирішенні спорів. Розуміння ролі суду у системі адміністративного права допомагає зрозуміти його вплив на правову систему загалом та забезпечити збалансованість і недискримінацію у вирішенні спорів.

Таким чином, система адміністративного права відіграє важливу роль у суспільстві, забезпечуючи законність і справедливість у взаємодії між адміністративними органами, громадянами та підприємствами. Розуміння та аналіз цієї системи допомагає забезпечити правову захищеність та ефективність адміністративного права. Дослідження аспектів системи адміністративного права, таких як принципи, роль адміністративних органів, адміністративні процедури та роль суду, є важливими для подальшого розвитку цієї галузі права і для забезпечення справедливості та законності у суспільстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Юридична енциклопедія. Система адміністративного права URL: http://www.library.univ.kiev.ua/uk-jur_enc/item/7263-sistema-administrativnogo-prava
2. Мех Ю.В. Побудова сучасної адміністративно-правової доктрини державно-приватного партнерства в секторі безпеки. *Наука і техніка сьогодні*. № 13 (27). 2023. С. 125-134.
- 3 Про адміністративну процедуру: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text>

ОКРЕМІ ПИТАННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ

Колісниченко Владислав Олегович,

*Т.В.О. Командира 1 року навчання другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 262 «Правоохоронна діяльність»
Інституту підготовки юридичних кадрів для СБУ
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

Науковий керівник: Мех Юлія Володимирівна, кандидат юридичних наук, доцент, доцентка кафедри адміністративного права та адміністративної діяльності Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Політичні партії є невід’ємною складовою будь-якої демократичної системи, вони є майданчиком для вираження різноманітних поглядів, ідеологій та інтересів громадян. Адже саме через діяльність партій формується політичний ландшафт країни, визначається стратегія розвитку та приймаються ключові рішення для суспільства.

Політичні партії в сучасному суспільстві відіграють ключову роль у формуванні політичної влади та представництва громадян. Щоб глибше розібратися в адміністративно-правовому статусі партій, перш за все, важливо визначити саме поняття політичної партії. В юридичній літературі досить часто правове регулювання статусу політичних партій називають інституціоналізацію, маючи на увазі процес перетворення їх у правовий інститут шляхом усе більшого регулювання правом комплексу відносин, пов’язаних зі створенням, організацією і діяльністю партій. Разом з тим, безпосередньо пов’язуючи інституціоналізацію політичних партій тільки з їх регулюванням нормами права, забувають, що політична партія – насамперед політичний інститут з усіма формалізованими ознаками: певною структурою, ієрархією, внутрішньою дисципліною всередині партії тощо [1].

Політична партія – це об’єднання громадян, яке націлене на участь у політичному житті, вираження та захист інтересів своїх членів, а також на вплив на прийняття рішень у сфері влади. Вона створюється на основі

спільних цілей, ідеології, та певних поглядів щодо ключових аспектів суспільства.

Основні функції політичної партії:

- *Представницька функція*: партії виступають посередниками між владою та громадянами, представляючи їх інтереси на різних рівнях політичного прийняття рішень;
- *Мобілізаційна функція*: партії мобілізують громадян для участі в політичному процесі, створюючи залежності та ідентифікаційні точки для своїх прихильників;
- *Формування влади*: партії беруть участь у конкуренції за владу через виборчі процеси та інші форми політичної активності.

У правовому вимірі політичні партії регулюються спеціальним законодавством, яке визначає їх правовий статус, процедури реєстрації, та взаємодію з іншими суб'єктами політичної системи. Правовий статус політичної партії визначає її права, обов'язки та відповідальність перед суспільством та державою.

Висвітливши сутність та функції політичної партії, ми можемо краще розуміти, як важливо правильно регулювати їхню діяльність у сфері адміністративно-правового статусу для забезпечення стабільності та розвитку демократичного суспільства.

Адміністративна реєстрація – це ключовий етап створення політичної партії, який визначає її законний статус та легітимність, яка включає збір та подання документів, експертизу їх відповідності вимогам, публікацію інформації про партію після позитивного рішення.

Фінансування визначає функціональність політичних партій, впливаючи на їхню здатність залучати ресурси для проведення виборчих кампаній та реалізації програм. Джерела фінансування включають державне фінансування, внески громадян, корпоративні та індивідуальні пожертви, а також фінансування виборчих фондів. Державне фінансування відіграє роль у забезпеченні рівних умов для всіх партій, сприяючи демократичному характеру політичного процесу.

Порівняння адміністративно-правового статусу політичних партій у різних країнах, включаючи процедури реєстрації, обов'язки, та права, що регулюють їхню діяльність, надає можливість запозичити кращий досвід, визначити кращі практики та можливість їх впровадження в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Адашис Л.І. Правове регулювання статусу політичних партій в Україні. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2012/2_2012/08.pdf
2. Про політичні партії в Україні: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2365-14>

УЧАСТЬ ГРОМАДЯН В ОХОРОНІ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ І ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ

Левицький Антон Павлович,

*курсант 1 року навчання другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 262 «Правоохоронна діяльність»*

Інституту підготовки юридичних кадрів для СБУ

Національного юридичного університету

імені Ярослава Мудрого

*Науковий керівник: Мех Юлія Володимирівна, кандидат юридичних наук,
доцент, доцентка кафедри адміністративного права та адміністративної
діяльності Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

Однією з ключових складових сучасного суспільства є забезпечення громадського порядку та охорона державного кордону. Ці аспекти безпеки є фундаментальними для забезпечення стабільності, захисту прав та добробуту громадян. Важливою є роль громадян у цих процесах, оскільки їхня активна участь має значний вплив на ефективність заходів з підтримки громадського порядку та контролю за кордонами.

Сучасний світ стикається з різноманітними викликами, такими як транснаціональний тероризм, нелегальна міграція, торгівля людьми та інші форми злочинності, які потребують не лише систематичного контролю, але й активного залучення всіх верств суспільства для їхнього протидії.

Продовженням великої традиції досліджень у галузі безпеки та громадського порядку, ця робота спрямована на розширення розуміння ролі громадян в цих сферах, враховуючи актуальні виклики та перспективи подальшого розвитку. Здійснене дослідження намагається розкрити можливості максимального залучення громадянського суспільства до процесів забезпечення безпеки та створення сприятливих умов для формування ефективної стратегії співпраці між громадянами та правоохоронними органами.

Громадський порядок та охорона державного кордону є ключовими складовими національної безпеки та стабільності суспільства. Укріплення цих аспектів вимагає активної участі громадян, оскільки їхня взаємодія з правоохоронними органами та зацікавленість у забезпеченні безпеки визначають успішність заходів зі збереження громадського порядку та забезпечення невід'ємної частини національного захисту. Однак, існує кілька викликів, які ускладнюють участь громадян у цих процесах. Перш за все, це питання свідомості громадян щодо їхньої ролі в збереженні громадського порядку та важливості їхнього внеску у захист державних кордонів. Деякі громадяни можуть бути недостатньо інформовані або не мають можливості активно долучитися до цих процесів.

Громадські формування з охорони громадського порядку і державного кордону створюються і діють у взаємодії з правоохоронними органами,

Державною прикордонною службою України, органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, додержуючись принципів гуманізму, законності, гласності, добровільності, додержання прав та свобод людини і громадянина, прав і законних інтересів юридичних осіб, рівноправності членів цих формувань [1].

Крім того, існують виклики у взаємодії між громадянами та правоохоронними органами, такі як відсутність довіри, неефективність комунікацій та взаєморозуміння, а також недостатній рівень взаємодії та співпраці. Ці фактори можуть ускладнити виявлення загроз та реагування на них, зменшуючи загальний рівень безпеки.

Таким чином, важливим аспектом є вирішення проблеми недостатньої участі громадян у збереженні громадського порядку та охороні державного кордону через вдосконалення способів залучення, підвищення рівня свідомості та покращення співпраці між усіма зацікавленими сторонами.

Останні наукові дослідження та публікації в сфері участі громадян в охороні громадського порядку та державного кордону висвітлюють важливість активної ролі населення у забезпеченні безпеки суспільства. Ці роботи підкреслюють необхідність розвитку механізмів співпраці між громадянами та правоохоронними структурами для ефективного функціонування системи безпеки [2].

Дослідження також наголошують на важливості підвищення рівня громадянської свідомості про їхню роль у збереженні громадського порядку та в охороні державного кордону. Інформованість громадян щодо можливостей їхнього впливу на забезпечення безпеки суспільства є ключовим аспектом в їхній активній участі в цих процесах.

Деякі попередні дослідження підкреслюють необхідність побудови механізмів взаємодії між громадянами та правоохоронними органами на основі довіри та взаєморозуміння. Вони вказують на важливість створення програм співпраці, які сприяють взаємодії та обміну інформацією між цими групами для спільного досягнення мети – забезпечення безпеки та порядку.

Деякі дослідники звертають увагу на необхідність диференціації завдань та визначення ролі громадян у підтримці громадського порядку та охороні кордону, уникаючи конфлікту інтересів і сприяючи спільним діям для досягнення загальної безпеки.

Участь громадян у збереженні громадського порядку визначається їхньою активною роллю у сприянні правоохоронним органам. Громадяни можуть допомагати у виявленні злочинів, надавати важливу інформацію та сприяти збереженню безпеки у своїх спільнотах. Заохочення громадян брати активну участь у місцевих програмах допомагає покращити співпрацю між правоохоронними органами та місцевими громадами для забезпечення безпеки та гармонії.

Громадяни можуть відігравати важливу роль у підтримці охорони державного кордону шляхом здійснення спостережень, повідомлення правоохоронних органів про підозрілі або незаконні дії, а також активної участі в ініціативах та програмах з підтримки безпеки кордону. Розвиток партнерства між громадянами та прикордонними службами сприяє

забезпеченню безпеки держави та уникненню загроз транснаціональної злочинності.

Розробка програм співпраці, які стимулюють громадянський активізм у сфері безпеки, є критичною для підвищення рівня участі. Ці програми мають сприяти навчанню та підвищенню свідомості громадян щодо їхньої ролі у збереженні безпеки та пропонувати можливості активного впливу на забезпечення громадського порядку та охорону кордону.

Створення механізмів ефективної комунікації між громадянами та правоохоронними органами є ключовим аспектом для успішної участі. Розробка систем сповіщення, легко доступних каналів зв'язку та створення платформ для обміну інформацією допомагають збільшити взаєморозуміння та сприяють швидкій реакції на потенційні загрози.

Таким чином, участь громадян в охороні громадського порядку та державного кордону виявляється ключовим фактором для забезпечення ефективності системи безпеки. Їхня активна участь сприяє виявленню потенційних загроз та швидкому реагуванню на них, а також сприяє зміцненню довіри та співпраці між громадянами та правоохоронними органами. Необхідність подальшого вдосконалення механізмів взаємодії між громадянами та правоохоронними структурами залишається актуальною. Розвиток ефективних програм співпраці та підвищення рівня інформованості громадян про їхню роль у збереженні громадського порядку та охороні кордону може виявитися корисним для подальшого покращення безпеки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Закон України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1835-14#Text>

2. Мех Ю.В. Побудова сучасної адміністративно-правової доктрини державно-приватного партнерства в секторі безпеки. *Наука і техніка сьогодні*. № 13(27). 2023. С. 125-134.

ЗАКОН ПРО АДМІНПРОЦЕДУРУ: АНАЛІЗ ДОКУМЕНТА І КЛЮЧОВІ ПЕРЕВАГИ ДЛЯ ФІЗИЧНИХ І ЮРИДИЧНИХ ОСІБ

*Литвин Катерина Василівна,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
факультету права, гуманітарних та соціальних наук
Кременчуцького національного університету
імені М. Остроградського*

*Науковий керівник: Локтіонова Вікторія Володимирівна, кандидат
юридичних наук, доцент, доцент кафедри фундаментальних та галузевих
юридичних наук Кременчуцького національного університету
імені Михайла Остроградського*

15 грудня 2023 року набуде чинності Закон України «Про адміністративну процедуру» (№3475), який запроваджує єдині прозорі правила взаємодії між державою та громадянами й бізнесом замість десятків суперечливих законів, що нині існують.

Підготовка до введення його в дію включає численні зміни до спеціального законодавства, а також навчання працівників адміністративних органів новим правилам і процедурам.

Учасниками адміністративної процедури є адміністративний орган, як надавач адміністративних послуг, а також фізичні та юридичні особи, в свою чергу як отримувачі послуг [1, ст.38].

Громадяни матимуть право звертатися до адміністративних органів за єдиною процедурою, незалежно від послуги, яку вони потребуватимуть. Своєю чергою, адміністративні органи матимуть єдиний алгоритм дій (викладений у ЗАП) при наданні таких послуг. Тож взаємодія між державою й громадянами буде простіша й ефективніша, адже відбуватиметься за єдиними, чіткими, зрозумілими правилами.

Також Закон забезпечує та гарантує:

- право особи на участь у розгляді справи у разі можливого негативного рішення щодо неї;
- орієнтацію на позитивний результат, навіть якщо справу треба вирішувати довше;
- максимальну збалансованість рішень публічної адміністрації;
- уніфікацію підходів та спрощення законодавства.

Запровадження загальної адміністративної процедури наближає Україну до стандартів Європейського Союзу, адже подібні закони діють у всіх державах-членах ЄС як невід'ємна частина «права на належне адміністрування». Україна донині залишалась єдиною країною в Європі, котра не мала правового регулювання загальної адміністративної процедури.

Цей Закон регулює відносини адміністративних органів з громадянами й бізнесом. Тобто перш за все сфера дія Закону поширюється на адміністративні органи. Ними вважаються суб'єкти при виконанні функцій

публічної адміністрації. Наприклад, органи виконавчої влади, органи влади Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування, їх посадові особи, інші суб'єкти, які відповідно до закону уповноважені здійснювати функції публічної адміністрації.

«Цей Закон регулює відносини органів виконавчої влади, органів влади АРК, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, інших суб'єктів, які відповідно до закону уповноважені здійснювати функції публічної адміністрації, з фізичними та юридичними особами щодо розгляду і вирішення адміністративних справ шляхом прийняття та виконання адміністративних актів».

Багато прогалин у визначенні прав особи та обов'язків органу, неврегульованість питання примусового виконання рішень публічної адміністрації та припинення їх дії, переважно підзаконне регулювання процедур неузгоджені суперечливі підходи у різних сферах публічного адміністрування, неефективність процедури адміністративного оскарження – це ті проблеми, які будуть вирішені Законом.

Основні новели.

Законом передбачено можливість подати пояснення, документи, інформацію чи інші докази, уточнити відомості.

Прийняття збалансованих рішень. До прикладу, можливість консенсусу до початку забудови замість ризику блокування вже розпочатого будівництва.

Адміністративний орган під час здійснення адміністративного провадження надає його учасникам можливість ознайомлюватися з матеріалами справи.

Адміністративний орган відіграє активну роль у провадженні, самостійно збирає необхідні докази (відомості, інформацію). Адміністративний орган не має права вимагати від особи надати документи та інформацію, якими володіє адмінорган або інші органи державної влади, органи влади АРК, місцевого самоврядування, підприємства, установи чи організації, що належать до сфери їх управління.

У разі відмови в задоволенні заяви або у разі прийняття іншого несприятливого для особи рішення, адміністративний орган зобов'язаний зазначити мотиви такої відмови, обтяження та пояснити порядок його оскарження.

Можливість досудового врегулювання справи завдяки колегіальному розгляду скарг (в тому числі із можливістю залучення громадськості).

Законом визначена чітка процедура відкликання або визнання недійсним адміністративних актів, включаючи підстави, умови, порядок, гарантії та правило захисту довіри особи.

Законом передбачено, що посадові особи адміністративного органу вживають заходів щодо запобігання та усунення конфлікту інтересів у своїй діяльності та діяльності інших посадових осіб, пов'язаній з розглядом і вирішенням справ.

Відповідно до ЗАП адміністративний орган, який порушив права, свободи чи законні інтереси, зобов'язаний з власної ініціативи в розумний

строк з дня їх виявлення негайно поновити їх, не чекаючи надходження скарги чи позову, та запобігати повторним порушенням у майбутньому.

Новий розділ, якого раніше не було у законодавстві, - право органу примусово виконати рішення. Зокрема, це може стосуватися рішень, пов'язаних із благоустроєм, МАФами, самобудами тощо. Сьогодні органи місцевого самоврядування або не мають важелів впливу для забезпечення виконання своїх рішень, або змушені застосовувати судові процедури навіть коли немає спору.

Закон позитивно вплине на процедуру ухвалення органами влади адміністративних рішень, її прозорість та ефективність. Крім того, наслідком прийняття Закону стає наявність чітко визначеної процедури взаємовідносин адміністративного органу та громадянина, юридичної особи, які звертаються для реалізації і захисту своїх прав та інтересів.

Отже, Закон про адміністративну процедуру стає таким собі уніфікованим алгоритмом, загальним правилом, за яким адміністративні органи приймають рішення, а фізичні та юридичні особи споживають державні послуги чи оскаржують відповідні рішення адміністративного органу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Тимошук В.П. Адміністративна процедура та адміністративні послуги. Зарубіжний досвід і пропозиції для України : навч. посіб. Київ : Факт, 2003. 496 с.
2. Про адміністративну процедуру: Закон України від 13 груд. 2022 р. №2849 URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text> (дата звернення: 08.11.2023).

ІНФОРМАЦІЙНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ЯК ОБ'ЄКТ ОХОРОНИ АДМІНІСТРАТИВНОЇ СФЕРИ ДІЯЛЬНОСТІ

Токар Єгор В'ячеславович,

*курсант 1 року навчання другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 262 «Правоохоронна діяльність»*

*Інституту підготовки юридичних кадрів для СБУ
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

*Науковий керівник: Мех Юлія Володимирівна, кандидат юридичних наук,
доцент, доцентка кафедри адміністративного права та адміністративної
діяльності Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

На сьогоднішній день, під час дії воєнного стану, і в той же час під впливом сучасних нових технологій та тенденцій цифровізації суттєво змінюються умови діяльності органів публічного адміністрування, постійно зростає кількість електронних ресурсів, які мають інформацію різного рівня конфіденційності, зростає кількість інформації та можливість доступу до неї,

започатковуються нові можливості комунікації між державою та суспільством, змінюється рівень доступу до даних, серед цього деякі реєстри обмежують доступ до такої, інші – навпаки надають доступ, і що не менш важливо змінюється необхідність отримання інформації за потребою, а це відповідно тягне за собою вимушене посилення захисту інформаційного простору.

З 2019 року в Україні була започаткована діджиталізація, серед чого було впроваджено як електронне врядування, так і було розроблено застосунки та веб-ресурси для державних послуг. Серед цього, все більше особистих даних громадян потрапляє у мережу Інтернет. Медичні дані з виписок лікарів, інформація про майно, транзакції, фінансові рухи, порушення законодавства, тощо – все це є у державних реєстрах, до яких мають доступ користувачі мережі Інтернет. Але серед зручності є інша сторона, а саме – виток даних та подальше несанкційне зберігання, яке є прямим порушенням законодавства.

Наукові підходи до тлумачення та розуміння простору адміністративної сфери інформаційного простору характеризуються різноманіттям. В широкому розумінні поточного визначення базується на визначенні інформаційної сфери. Сам термін «інформаційний простір» використовують, як правило, для виокремлення системи зовнішніх та внутрішніх інформаційних потоків, які, у свою чергу, можуть містити в собі певні відмінні характеристики з погляду змісту, методів передачі та активності обміну інформацією [1].

Дослідження нинішнього законодавства, у якому закріплена адміністративна відповідальність за правопорушення в сфері інформації, та матеріалів практики проваджень за цим видом адміністративних правопорушень свідчать про присутність певних колізій та прогалин у адміністративно-правовому регулюванні відносин у сфері забезпечення інформаційних прав та свобод [2]. Такі недоліки породжують перешкоди у правозастосовній діяльності, а також фіксації та попередженні цього виду деліктів. Важливо відзначити той факт, що критичним недоліком є те, що поточне законодавство про адміністративні правопорушення не містить нормативно-правового акту, в якому б було визначено та закріплено перелік законів, які б передбачали адміністративну відповідальність за правопорушення в інформаційній сфері – чинний Кодекс України про адміністративні правопорушення побудовано так, що більшість складів інформаційних правопорушень знаходяться в різних главах кодексу, а це значно ускладнює захист інформаційних прав відносин. Важливо зазначити, що сам інформаційно-правовий простір визначається як сукупність інформаційних ресурсів, існуючих та функціонуючих на території певної держави, регулюються та діють на підставі визначених нормативних актів, спрямованих на здійснення відносин між фізичними та/або юридичними особами та/або державою в інформаційному просторі з метою задоволення інформаційних потреб та інтересів з урахуванням збереження рівноваги цих інтересів і забезпечення національного інформаційного суверенітету [3]. Воєнний стан в Україні відобразив той факт, що існуюче законодавство

інформаційно-правового простору знаходиться на доволі низькому рівні, а самі механізми врегулювання правових відносин практично є неідеальними.

Ще одною прогалиною є той факт, що існує проблема зі систематизацією дій правоохоронних органів в межах своїх повноважень у сфері інформаційного простору. У поточному законодавстві, за здійснення виконання інформаційних правопорушень застосовуються наступні види адміністративних стягнень: штраф, попередження, оплатне вилучення предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення, конфіскація: предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення; грошей, одержаних внаслідок вчинення адміністративного правопорушення [4].

Серед існуючих проблем у сфері інформаційного середовища як об'єкту охорони адміністративної сфери діяльності варто звернути увагу на наступні чинники: зростання кількості кіберзагроз, таких як кібератаки, віруси, фішинг та інші кіберзлочини, ставить під загрозу інформаційну безпеку України. Ця проблема потребує ефективних заходів для захисту критично важливих інформаційних систем та даних. Недостатня прозорість та ефективність адміністративної сфери може сприяти корупції та конфліктам інтересів. Забезпечення відкритості та боротьба з корупцією є важливими аспектами охорони інформаційного середовища [5]. Захист особистих даних громадян є важливим аспектом охорони інформаційного середовища. Це включає в себе встановлення відповідних нормативних актів та заходів для захисту особистої інформації в електронному та фізичному вигляді. Захист особистих даних громадян є важливим аспектом охорони інформаційного середовища. Це включає в себе встановлення відповідних нормативних актів та заходів для захисту особистої інформації в електронному та фізичному вигляді.

Забезпечення охорони інформаційного середовища є важливим завданням для державних органів, корпорацій та інших організацій, оскільки воно впливає на безпеку, ефективність та довіру в інформаційному просторі. Загалом важливо підкреслити, що охорона інформаційного середовища України вимагає комплексного підходу, що включає в себе прийняття відповідних законів, регулювання, заходи з кібербезпеки, розвиток інфраструктури, сприяння відкритості та боротьбу з корупцією.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бойченко О. В. Політика інформаційної безпеки в системі інформаційного забезпечення ОВС України. *Форум права*. 2009. № 1. С. 32-36.
2. Інформаційне насильство та безпека: світоглядно-правові аспекти // Дзьобань О.П., Пилипчук В.Г. / За заг. ред. проф. В.Г. Пилипчука. Харків: Майдан, 2011. 244 с.
3. Інформаційна безпека підприємництва як об'єкт адміністративно-правової охорони. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/22a4bb04-195b-40c1-aab1-34ec36c6b213/content>.

4. Кодекс України про адміністративні правопорушення. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>

5. Охорона конфіденційної інформації, комерційної таємниці та службової інформації. URL: https://ipr.nas.gov.ua/?page_id=424

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ГРОМАДСЬКИХ ОБ'ЄДНАНЬ В ОСВІТНІЙ СФЕРІ

Унгурян Максим Дмитрович,

*курсант 1 року навчання другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 262 «Правоохоронна діяльність»*

Інституту підготовки юридичних кадрів для СБУ

Національного юридичного університету

імені Ярослава Мудрого

*Науковий керівник: Мех Юлія Володимирівна, кандидат юридичних наук,
доцент, доцентка кафедри адміністративного права та адміністративної
діяльності Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

Адміністративно-правовий статус громадських об'єднань визначається законодавством кожної конкретної країни. Однак у багатьох країнах існують загальні принципи та стандарти, які характеризують адміністративний та правовий статус громадських об'єднань, таких як благодійні фонди, громадські організації, асоціації та інші.

Аналізуючи адміністративно правовий статус громадських об'єднань, можемо зазначити, що громадське об'єднання – це створена згідно з законодавством і на добровільних засадах організація, яка має певну правосуб'єктність і діє з метою задоволення конкретно визначених інтересів. Ці об'єднання можуть мати форму громадських організацій або спілок, з або без статусу юридичної особи, проте їхня основна ціль не полягає у здобутті прибутку.

Правовий статус громадських об'єднань – це сукупність юридичних норм та приписів, що закріплюють їх положення в державі та суспільстві. Визначаються права та обов'язки громадських об'єднань у суспільних відносинах, а також особливості їх організації та функціонування, забезпечують гарантії для їхньої діяльності.

До складових адміністративно-правового статусу громадських об'єднань у галузі освіти відносяться такі аспекти: процедури та підстави для надання адміністративної правосуб'єктності громадським об'єднанням у сфері освіти, які проходять етапи легалізації; адміністративна компетенція громадських об'єднань у галузі освіти, включаючи їхні права та обов'язки; адміністративна відповідальність громадських об'єднань у галузі освіти за виконання ними своїх повноважень.

Характеристики громадських об'єднань у сфері освіти включають наступні риси: їх створення відповідно до установленого законом порядку;

добровільний характер участі; наявність певної правосуб'єктності; адміністративно-правовий статус, який закріплений в законодавстві як для громадських об'єднань, так і для сфери освіти; створення з метою задоволення освітніх потреб; характеризуються як неприбуткові; постійна взаємодія з органами державної влади, місцевого самоврядування, громадськістю і керівниками освітніх структур.

Громадські об'єднання в сфері освіти можна класифікувати за різними критеріями, такими як міжнародні, всеукраїнські, дошкільної, загальної, середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої та післядипломної освіти, а також за їхньою спрямованістю – освітньо-науковій та галузевій.

Принципи діяльності громадських об'єднань у сфері освіти слід розглядати з точки зору суб'єктивного значення цього терміна, або вузького підходу. Ці принципи повинні бути закріплені нормативно і шукатися в об'єктивованих правових нормах, що відображені в нормативно-правових актах, включаючи адміністративні норми.

Рівень морального розвитку особи, яка виступає представником громадських об'єднань у сфері освіти, є ключовим критерієм для визначення успішності їхньої діяльності та загалом людської гідності.

Принцип пріоритету розвитку особистості перед іншими цінностями в діяльності громадських об'єднань у сфері освіти визначає, що при виконанні будь-якої статутної діяльності, керівники, члени та загалом громадське об'єднання повинні надавати пріоритетне значення забезпеченню прав учнів на якісну освіту та патріотичне виховання. Це означає, що розвиток особистості в поєднанні з іншими аспектами стає головною метою їхньої діяльності.

Принципи діяльності громадських об'єднань у сфері освіти можна розглядати як передумови, що визначаються установленням, спрямованим на захист і всебічний розвиток особистості. Ці принципи орієнтовані на розвиток талантів, розумових та фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей та формування громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору. Вони також спрямовані на збагачення інтелектуального та творчого потенціалу через систему освіти в Україні. Отже, ці принципи є основою для виконання поставлених громадським об'єднанням цілей та завдань і слугують нормативним керівництвом під час їхньої реалізації.

Адміністративно-правові відносини, пов'язані з діяльністю громадських об'єднань у сфері освіти, охоплюють процедурні аспекти легалізації кожного окремо створеного освітнього об'єднання громадян. Це включає в себе взаємодію з публічною адміністрацією для забезпечення контролю та нагляду за діяльністю кожного окремого освітнього об'єднання громадян. Крім того, в цих відносинах враховується відповідальність громадських об'єднань та можливість припинення їх діяльності в разі порушення встановлених правил та норм.

Підставами виникнення адміністративно-правових відносин щодо діяльності громадських об'єднань у сфері освіти є конкретні юридичні факти, які породжують наслідки, передбачені в адміністративних нормах. Серед таких фактів можна виокремити будь-яку адміністративну, сервісну,

організаційну, процесуальну, стимулюючу та примусову діяльність публічної адміністрації щодо громадського об'єднання в сфері освіти. Ця діяльність базується на відповідних нормативних вимогах, що закріплені у відповідних актах.

Адміністративно-правові відносини, пов'язані з діяльністю громадських об'єднань у сфері освіти, можна умовно розділити на два види: зовнішні, які охоплюють процедурні аспекти легалізації кожного окремо створеного освітнього об'єднання громадян, здійснення публічною адміністрацією контрольно-наглядових функцій щодо діяльності кожного окремо створеного освітнього об'єднання громадян, а також їх відповідальність та припинення діяльності; внутрішні, що виникають під час вирішення організаційних питань реалізації конкретного завдання громадської організації в сфері освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Закон України «Про освіту». URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.



СЕКЦІЯ VI.

**Кримінальне право та кримінологія;
кримінально-виконавче право**

**ЮРИДИКО-ПСИХОЛОГІЧНЕ ВІДМЕЖУВАННЯ ВБИВСТВА У
СТАНІ СИЛЬНОГО ДУШЕВНОГО ХВИЛЮВАННЯ ВІД УМИСНОГО
ПОЗБАВЛЕННЯ ЖИТТЯ ЛЮДИНИ**

Озерський Ігор Володимирович,

*доктор юридичних наук, професор, академік НАНВО України,
професор кафедри цивільного та кримінального права і процесу
Чорноморського національного університету
імені Петра Могили*

Почасти в судовій практиці зустрічаються випадки перекваліфікації кримінального правопорушення із ч. 1 ст. 115 на ст. 116 КК України. І такі випадки оскаржуються сторонами кримінального провадження, зокрема прокурором, де порушується питання про необґрунтованість такого судового рішення, зокрема, через те, що висновок про перебування особи у стані сильного душевного хвилювання під час вчинення умисного вбивства суперечить висновку спеціаліста-психолога чи навіть висновку судово-психіатричної експертизи.

Разом із тим, встановлення наявності (відсутності) стану сильного душевного хвилювання у особи належить до компетенції суду, попри те, що у законодавстві України про кримінальну відповідальність зміст цього поняття не визначено. З аналізу нормативно-правових актів, наукових дотрин, правових позицій національних та міжнародних судових інстанцій, слід зазначити, що ст. 116 КК України закріплює об'єктивні та суб'єктивні ознаки умисного вбивства, вчиненого в стані сильного душевного хвилювання. Дане суспільно небезпечне діяння визначається як вбивство вчинене за обставин, що пом'якшують відповідальність.

Підставою пом'якшення відповідальності за ст. 116 КК України є особливий психічний стан особи – стан сильного душевного хвилювання, який ще називають «фізіологічним афектом». У цьому розумінні фізіологічний афект визначається як нервово-психічне збудження, яке раптово виникає в гострій конфліктній ситуації і проявляється у тимчасовій дезорганізації свідомості (її звуженні) та крайній активізації імпульсивної реакції [1]. Стан афекту, як наголосив Касаційний кримінальний суд у складі Верховного Суду (далі – ККС) (справа № 759/17836/17) може розглядатися як психологічна передумова кваліфікації стану «сильного душевного хвилювання» в юридичному формулюванні. Тому, у висновку судово-психіатричної експертизи має бути відображено наявність у діях обвинуваченого фізіологічного афекту або сильного душевного хвилювання, оскільки це надає суду можливість здійснити юридичний аналіз кваліфікації дій обвинуваченого. Також, Судом наголошено, що для кваліфікації дій

особи за ст. 116 КК України недостатнім є встановлення у висновку судово-психіатричної експертизи факту ймовірного перебування обвинуваченого під час вчинення злочину у стані фізіологічного афекту, оскільки слід враховувати його юридичний критерій (*раптовість та причин виникнення виникнення стану сильного душевного хвилювання*).

Згідно із п. 23 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи» від 07.02.2003, № 2, необхідною умовою кваліфікації дій винного за статтею 116 КК України є сильне душевне хвилювання, що раптово виникло внаслідок протизаконного насильства, систематичного знущання чи тяжкої образи з боку потерпілого. Насильство може бути як фізичним (*заподіяння тілесних ушкоджень або побоїв, незаконне позбавлення волі тощо*), так і психічним (*наприклад, погроза завдати фізичної, моральної чи майнової шкоди*).

Під час проведення судово-психіатричної експертизи можуть досліджуватися виключно питання пов'язані з наявністю чи відсутності в діях обвинуваченого афекту патологічного, який узагалі виключає осудність суб'єкта. Натомість стан фізіологічного афекту є прерогативою судово-психологічної експертизи, оскільки тут ми маємо справу зі свідомістю обвинуваченого, яка як правило не втрачається, а лише на певний час обмежується інтенсивною емоцією. На цю обставину наголошено й у Постанові ККС (справа № 750/13728/19). Так Суд наголосив, що для з'ясування, чи вчинено діяння в стані сильного душевного хвилювання, та вирішення питання про кваліфікацію складу злочину, пов'язаного з умисним позбавленням життя особи, обов'язково призначається комплексна психолого-психіатрична експертиза. Відсутність такої експертизи у матеріалах справи є підставою для скасування рішення суду апеляційної інстанції та свідчить, що суд апеляційної інстанції вдався до самостійного аналізу обставин кримінального провадження з метою встановлення в діях особи афектованого наміру на вбивство потерпілого.

Звичайно, що для вирішення питання про вчинення діяння в стані «сильного душевного хвилювання», необхідно призначити комплексну психолого-медико-психіатричну експертизу. Чому ми наполягаємо на призначенні окрім інших експертиз, й судово-медичної, то тут аргументом є Постанова ККС (справа № 759/17836/17), в якій взято до уваги висновки експерта-психолога як у суді першої так і апеляційної інстанції, у якому остання обґрунтувала наявність в обвинуваченого стану фізіологічного афекту доводами судово-медичної експертизи. Експерт-психолог у своєму висновку зробила акцент на даних судово-медичної експертизи трупа, якою встановлено, що обвинувачений наніс потерпілій 47 ран у короткий термін, і це стало переконливим аргументом наявності стану фізіологічного афекту в діях останнього.

Отже, при кваліфікації убивства як такого, що було вчинено в стані сильного душевного хвилювання, суд має спиратися на результати психологічної експертизи чи комплексної психолого-психіатричної експертизи, яка продемонструє той набір емоцій, які керували особою в момент вчинення правопорушення. З метою найбільш повного та

обґрунтованого аналізу емоційного стану особи потрібно залучити фахівця із юридичними та психологічними знаннями, який зможе по-перше зібрати необхідну інформацію, а по-друге – дати їй належну оцінку. Таким фахівцем є юридичний психолог – судовий експерт з поєднанням юридичної та психологічної освіти.

Тож, поняття «сильне душевне хвилювання» не вичерпується поняттям «афект» чи «фізіологічний афект». У свою чергу, відсутність афекту, що може бути констатовано у висновку комплексної судово-психолого-психіатричної експертизи, не свідчить про відсутність інших проявів стану сильного душевного хвилювання, до якого, наприклад, можна віднести стрес, фрустрацію і конфлікт [2, с. 360]. У цьому контексті проблемним є те, що суди під час винесення вироку, звертаючись до висновків судово-психічної експертизи, та якщо в них вказано, що особа під час вчинення злочину перебувала, наприклад, у стані стресу або фрустрації – можуть не визнати стану сильного душевного хвилювання, оскільки пов'язують його наявність лише зі станом фізіологічного афекту.

Наприклад, в узагальненні «Про судову практику розгляду кримінальних проваджень щодо злочинів проти життя і здоров'я особи за 2014 рік», прийнятому пленумом Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ 3 червня 2016 року, розкриваючи зміст поняття «стан сильного душевного хвилювання», зазначається, що такий стан «може бути зумовлений наявністю афекту, що виникає під впливом зовнішніх чинників – фізіологічного (короткочасного хворобливого розладу психічної діяльності неспіхичного рівня) або патологічного (короткочасного хворобливого розладу психіки)» [3, с. 41]. Так само і у вироку Ізяславського районного суду Хмельницької області від 10.08.2020 р., у справі № 675/2993/18, зокрема, зазначається, що «стан сильного душевного хвилювання, про який йдеться в ст. 116 КК України – це стан фізіологічного афекту, що являє собою короткочасну інтенсивну емоцію, яка домінує в свідомості людини, котра значною мірою втрачає контроль над своїми діями і здатністю керувати ними» [4]. При цьому до випадків, коли діяння осіб, які вчинили злочинні діяння у стані конфлікту, стресу або фрустрації, потрібно відносити не всі факти перебування обвинуваченого у таких станах, а лише ті, коли в останнього здатність усвідомлювати свої дії та керувати ними була істотно зниженою. І такий факт можуть визначити лише відповідні експерти під час здійснення судово-психологічної експертизи емоційного стану обвинуваченого [1].

Отож, доводи касаційної скарги прокурора про неправильне застосування закону України про кримінальну відповідальність апеляційним судом при перекваліфікації дій обвинуваченого із ч. 1 ст. 115 на ст. 116 КК України можуть бути обґрунтованими, якщо в суді першої інстанції не ставилося питання про призначення судово-психологічної та судово-медичної експертизи, або ж у їх поєднанні – комплексної експертизи. Вважаємо, що для вирішення питання про те, чи здійснено діяння в стані «сильного душевного хвилювання», суддям, необхідно призначити комплексну психолого-медико-психіатричну експертизу, що може висувати

вичерпну відповідь на перебування обвинуваченого в момент скоєння злочину в стані «сильного душевного хвилювання». За умов відсутності такої експертизи у матеріалах справи має стати підставою для скасування рішення суду апеляційної інстанції та свідчить, що суд вдався до самостійного й однобічного аналізу обставин кримінального провадження для встановлення в діях особи афектованого наміру на вбивство потерпілого, без урахування медичного та психологічного критерію кваліфікації дій обвинуваченого.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Хашев В.Г. Дискусійні аспекти визначення стану сильного душевного хвилювання. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. № 2 (111). С. 226-231.
2. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 10-те вид., перероб. та допов. Київ : ВД «Дакор», 2018. 1360 с.
3. Про узагальнення судової практики розгляду кримінальних проваджень щодо злочинів проти життя і здоров'я особи за 2014 р. : Постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 3 червня 2016 року № 3. URL : <https://radako.com.ua/news/pro-uzagalnennya-praktiki-rozglyadu-kriminalnih-provazhzen-shchodo-zlochiniv-proti-zhittya-i> (дата звернення: 20.04.2023).
4. Вирок Ізяславського районного суду Хмельницької області від 10.08.2020 р., у справі № 675/2993/18. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90871608> (дата звернення: 20.04.2023).



СЕКЦІЯ VII.

Міжнародне публічне право; міжнародне приватне право

СПАДКОВІ ВІДНОСИНИ В МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ

Писанка Катерина Сергіївна,

*здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
факультету права, гуманітарних і соціальних наук
Кременчуцького національного університету
імені Михайла Остроградського*

Науковий керівник: Шاپовал Валерій Дмитрович, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри фундаментальних та галузевих юридичних наук Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського

Спадкові відносини – сфера суспільного життя, де виникає багато правових проблем. У сучасних умовах, враховуючи масову міграцію населення та розширення сфери різноманітних міжнародних обмінів, об'єктивно зростає потреба правового регулювання спадкування засобами міжнародного приватного права.

«Поняття «міжнародне спадкування», що являє собою спадкові відносини за участю іноземного елемента з переходом прав та обов'язків від фізичної особи, яка померла, до інших осіб. При цьому в Україні передбачене засвідчення таких відносин компетентним нотаріусом. У зазначених відносинах іноземний елемент може виявлятися у різних формах. Зокрема, спадкодавець та спадкоємці можуть бути громадянами різних держав або мати місце проживання у різних державах, спадкове майно може знаходитися в іноземній державі, заповіт може бути складений в іноземній стосовно спадкодавця державі» [1].

Поняття спадкових відносин у міжнародному приватному праві виражає цілісність відносин, пов'язаних із передачею майна шляхом спадкування в міжнародних випадках. До спадкових правовідносин належать право на спадкування, успадковане майно, правила спадкування, спадкове право та визначення майна, а також принципи спадкування.

При визначенні спадкових відносин у міжнародному приватному праві слід враховувати різні національні закони, міжнародні угоди та правові акти, що регулюють спадкові відносини в різних країнах.

Визначення спадкових відносин у міжнародному приватному праві має велике значення для вирішення спорів щодо спадкового майна між громадянами різних країн. Крім того, юристи та професіонали, які

займаються міжнародними питаннями спадкування, повинні розуміти спадкові відносини в міжнародному контексті.

Правову основу спадкових відносин у міжнародному приватному праві утворюють численні правові норми, міжнародні угоди та правові акти, які регулюють спадкові відносини в міжнародному контексті. Найважливішими нормами є:

1. Загальна декларація прав людини [2]. Стаття 17 проголошує право кожного володіти майном і вільно ним розпоряджатися.

2. Вашингтонська конвенція, що передбачає уніфікований закон про міжнародний заповіт від 26 жовтня 1973 року. Ця Конвенція є єдиним прикладом уніфікації матеріальних норм спадкового права; інші конвенції мають єдині колізійні норми спадкового права [3].

2. Конвенція «Про право, що застосовується до спадкування майна померлих осіб», прийнята у Гаазі 1 серпня 1989 року [4]. Конвенція регулює належну судову процедуру для призначення спадкоємців, передачі прав на вчинення певних актів спадкування та визнання рішень, прийнятих в інших юрисдикціях.

3. Правові системи різних держав. У кожній країні існують свої норми спадкового права, на основі яких визначаються правила успадкування та розподілу майна.

4. Міжнародні договори між державами. Різноманітні угоди між державами визначають порядок вирішення спадкових спорів, включаючи медіацію, медіацію та арбітраж.

Таким чином, правова основа спадкових відносин у міжнародному приватному праві представлена здебільшого різноманітними нормами та договорами, які визначають право та порядок розгляду спадкових справ, а також порядок вирішення міжнародних спорів щодо спадкового майна.

У міжнародному приватному праві право на спадщину визначається національним законодавством про спадкування тих країн, де знаходяться активи, передача яких є предметом спадкування. У міжнародному контексті можуть вступати в силу різні принципи спадкування, наприклад:

1. Принцип правовідносин, у яких право спадкування належить родичам померлого.

2. Принцип громадянства означає, що права спадкування ґрунтуються на громадянстві померлої особи на момент смерті. «Право держави, громадянином якої був спадкодавець, як особистий закон для регулювання спадкових відносин використовує чимало держав, зокрема: Греція, Німеччина, Японія, Італія, Польща, Австрія, Угорщина, Швеція, Чехія, Словаччина, Фінляндія тощо» [5, с.296].

3. Принцип резидентства передбачає залежність спадкування від фактичного місця проживання на момент смерті спадкодавця [6].

4. Принцип останньої волі, згідно з яким право спадкування визначається на підставі останньої волі, вираженої у заповіті спадкодавця на момент смерті.

Серед актуальних проблем спадкових відносин у міжнародному приватному праві слід виділити такі:

1. Відмінності національного законодавства. У багатьох країнах існують правові системи та закони, які можуть істотно відрізнятися в правах і обов'язках спадкоємців. Це може призвести до труднощів у визначенні застосовного права та вирішенні спорів.

2. Проблеми з перекладом документів. Як вже було сказано, у спадкоємців з інших країн можуть виникнути проблеми з перекладом документів, необхідних для отримання спадщини. Це може бути перешкодою для доступу до успадкованих активів і процесу спадщини в цілому.

3. Питання, пов'язані із захистом прав спадкоємців. Якщо є суперечки між спадкоємцями або конфлікти між спадкоємцями та виконавцями в різних країнах, може бути важко захистити права спадкоємців в іншій юрисдикції. Для цього може знадобитися довгий і складний судовий процес, який може тривати роками.

4. Проблеми з оподаткуванням. Спадкоємці з інших країн можуть зіткнутися з труднощами при оподаткуванні успадкованого майна в різних країнах. Різні податкові системи в різних країнах можуть спричинити додаткові витрати для спадкоємців, а також можуть вплинути на майно.

5. Ризик шахрайства та шахрайських схем. Наслідоване майно може легко стати об'єктом шахрайства та бути втраченим через різні шахрайські схеми. Через глобальний характер спадкових відносин (спадкування в іншій країні) ці ризики можуть бути ще вищими.

6. Обмеження успадкування. Деякі країни мають обмеження, які можуть ускладнити процес спадкування. Наприклад, у деяких мусульманських країнах застосовуються закони шаріату, які можуть накладати певні обмеження на спадкування. Це може спричинити додаткові труднощі для спадкоємців при перетині кордонів не лише цих, а й інших країн.

Спадкові правовідносини в міжнародному приватному праві є складною та багаторівневою проблемою, що включає різні правові системи та специфічні ризики для спадкоємців. Сьогодні глобалізація загострює цю проблему, яка визначається умовами, що швидко змінюються, і вимагає додаткового захисту прав та інтересів спадкоємців.

Для вирішення цієї проблеми необхідно підготувати глобальні міжнародні угоди, єдину правову базу, а також механізми захисту спадкових прав у різних країнах, у тому числі порядок вирішення спорів між спадкоємцями. Загалом ефективне регулювання спадкових відносин у міжнародному приватному праві вимагає постійної взаємодії між урядами різних країн та правовими інститутами різних держав.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Логойко О. О., Кунішнікова О. О. Особливості та специфіка регулювання спадкових відносин міжнародного характеру. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. №10. С.124-126. URL: DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-10/29> (дата звернення: 06.11.2023).

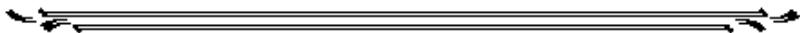
2. Загальна декларація прав людини. ООН; Декларація, Міжнародний документ від 10.12.1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015 (дата звернення: 06.11.2023).

3. Вашингтонська конвенція, що передбачає уніфікований закон про міжнародний заповіт від 26 жовтня 1973 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_b13. (дата звернення: 06.11.2023).

4. Конвенція про право, що застосовується до спадкування майна померлих осіб, прийнята у Гаазі 1 серпня 1989 р. URL: <https://assets.hcch.net/docs/5af01fa4-c81f-4e99-b214-64421135069f.pdf>. (дата звернення: 06.11.2023).

5. Михайлів М. О. Особливості правового режиму спадкування в міжнародному приватному праві. *Право і суспільство*. 2020. №4. С. 292-301.

6. Єдиний для всіх країн принцип визначення права, яке застосовується при спадкуванні в Євросоюзі. URL: <https://heritabulus.ua/services/info/4752-the-principle-of-determining-the-law-applicable-to-inheritance-in-the-european-union-is-the-same-for-all-countries> (дата звернення: 06.11.2023).



АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

**Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції
Частина 1.**

м. Кропивницький, 16 листопада 2023 року

Оргкомітет науково-практичної конференції не завжди поділяє погляди, думки, ідеї авторів та не несе відповідальності за зміст матеріалів, наданих авторами для публікації.

Підписано до друку 15.12.23 р. Формат 60х84
Папір офсетний. Гарнітура Таймс. Друк офсетний.
Умовн. друк. аркушів 5,35. Наклад 100.
Віддруковано з оригіналів